Πορευθέντες

μαθητεύσατε πάντα τά ἔθνη (Ματθ. κη.19)

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΙΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ "ΠΟΡΕΥΘΕΝΤΕΣ"

ΤΕΥΧΟΣ **35-36**

ΙΟΥΛ. - ΔΕΚ. 1967

ΕΤΟΣ Θ' (III-IV)

Διαρρύθμισις τοῦ προβλήματος τῆς Ὀρθοδόξου ἐξωτερικῆς ἱεραποστολῆς

Μετὰ χαρᾶς καὶ συγκινήσεως πρέπει νὰ χαιρετισθῇ ἡ ἔναρξις ἐκδηλώσεως ἐνδιαφέροντος ἐκ μέρους τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν διὰ τὴν ἐξωτερικὴν ἱεραποστολήν. Εἶναι ὅμως ἀνάγκη, καθ' ἃ καὶ ἀνωτέρω ἐσημειώθησαν, νὰ διαμορφωθῇ ὄχι μόνον ἑλληνικὴ ὀρθόδοξος, ἀλλὰ καὶ πανορθόδοξος συνείδησις ἱεραποστολῆς, ἤτοι νὰ μὴ θεωρηθῇ τὸ πεδίον τοῦτο τῆς δράσεως ὡς πεδίον ἀνταγωνισμοῦ, ἀλλὰ στενῆς μεταξὺ τῶν ὁμοδόξων Ἐκκλησιῶν συνεργασίας. Οὕτως, ἡ Ὀρθοδοξία πανταχοῦ ἐνώπιον τῶν ξένων θὰ ἐμφανίζηται ἡνωμένη. Ἐντεῦθεν προτείνομεν, ἵνα καταρτισθῇ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν ἄλλων ὁμοδόξων Ἐκκλησιῶν πρόγραμμα, καὶ δὴ ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν Ἐκκλησιῶν Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ἀλεξανδρείας. Καὶ εἶναι μὲν βεβαίως τὸ θέμα τῆς ἱεραποστολῆς ἕν τῶν ἐν τῇ μελλούσῃ νὰ συνέλθῃ Προσυνόδῳ συζητηθησομένων, προτείνομεν ὅμως ἵνα ἐν τῷ μεταξὺ τοῦτο προπαρασκευασθῇ ὅσον τὸ δυνατὸν καὶ μὴ ἀφεθῇ νὰ παρέλθῃ ὁ μέχρι τότε χρόνος ἄνευ συνεννοήσεως περὶ τοῦ θέματος τούτου μετὰ τῶν λοιπῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν.

Μεγάλως εἰς ταῦτα θὰ βοηθήσῃ καὶ τὸ ὑπὸ ἵδρυσιν Ἵδρυμα Ἀφρικανοασιατικῶν Σπουδῶν.

Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ, Σχέδιον Ἀναδιοργανώσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι 1967, σ. 110 - 111

Περιεχόμενα

Ἀρχιμ. Ἀναστασίου Γιαννουλάτου : Σκοπὸς καὶ κίνητρον τῆς Ἱεραποστολῆς ἐξ ἐπόψεως θεολογικῆς . . . . . σ. 34

Γραφεῖον Ἐξωτερικῆς Ἱεραποστολῆς τῆς Ἑλληνικῆς Ὀρθοδόξου Ἀρχιεπισκοπῆς Βορείου καὶ Νοτίου Ἀμερικῆς. (Δύο ἐγκύκλιοι τοῦ Θεοφ. Ἐπισκόπου Ἀμφιπόλεως κ. Σίλα . . . » 37

Καλλιόπης Καρανικόλα : Μία συγκέντρωσις τῆς Ὀρθοδόξου Νεολαίας τῆς Κένυα. (Ἐπιστολή). . . . . » 38

Ἀρχιμ. Εὐσεβίου Βίττη : Οἱ φωτισταὶ τῶν Σλάβων ἅγιοι Κύριλλος καὶ Μεθόδιος . . . . . » 39

Ἱεραποστολικαὶ Εἰδήσεις . . . . . » 47

Ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος Θεοφυλάκτου : Βίος καὶ πολιτεία Κλήμεντος . . . . . » 48

ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΚΙΝΗΤΡΟΝ ΤΗΣ ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΗΣ

('Εξ ἐπόψεως θεολογικῆς)

'Υπὸ ΑΡΧΙΜ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΓΙΑΝΝΟΥΛΑΤΟΥ

II

4. ΤΟ ΚΙΝΗΤΡΟΝ ΤΗΣ ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΗΣ

Τὸ πρόβλημα τοῦ κινήτρου τῆς 'Ιεραποστολῆς θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ μελετηθῇ ὑπὸ διαφόρους ὀπτικὰς γωνίας: Τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τοὺς ἀνθρώπους, τῆς ὑπακοῆς εἰς τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου (Ματθ. κη' 19), τοῦ πόθου τῆς σωτηρίας ψυχῶν, τῆς λαχτάρας πρὸς δοξολογίαν τοῦ Θεοῦ. Ὅλα τὰ ἀνωτέρω εἶναι ἀναμφισβητήτως σημαντικὰ κίνητρα 'Ιεραποστολῆς, τὸ δὲ τελευταῖον ἐναρμονίζεται ἀπολύτως, μεθ' ὅσων προηγουμένως ἐξετέθησαν. Νομίζομεν ὅμως, ὅτι τὸ οὐσιαστικώτερον κίνητρον πρὸς 'Ιεραποστολήν, τόσον διὰ τὰ ἄτομα ὅσον καὶ διὰ τὴν ὅλην 'Εκκλησίαν, πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ βαθύτερον. Δὲν εἶναι ἁπλῶς «ἔργον ἀλτρουϊσμοῦ», «ὑπακοή», «χρέος», ἔκφρασις ἀγάπης. Εἶναι ἐ σ ω τ ε ρ ι κ ὴ ἀ ν α γ κ α ι ό τ η ς. «'Ανάγκη γάρ μοι ἐπίκειται, οὐαὶ δὲ μοί ἐστιν, ἐὰν μὴ εὐαγγελίζωμαι» (Α' Κορ. θ' 16). Ὅλα τὰ ἄλλα εἶναι ἐκφάνσεις τῆς ἀνάγκης αὐτῆς, δευτερογενῆ κίνητρα. 'Η ἱεραποστολὴ εἶναι ἐνδόμυχος ἀναγκαιότης α) διὰ τὸν ἐνσυνειδήτως πιστόν, β) διὰ τὴν 'Εκκλησίαν. 'Η τυχὸν ἄρνησίς της δὲν εἶναι ἁπλῶς παράλειψις καθήκοντος· εἶναι ἄρνησις τοῦ ἰδίου τοῦ ἑαυτοῦ των.

1) 'Ο Χριστιανός, ὁ ὁποῖος «συνεσωματώθη» μετὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ ζῇ ἀληθῶς ἐν αὐτῷ, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ σκέπτεται, νὰ αἰσθάνεται, νὰ θέλῃ, νὰ ἐνεργῇ, νὰ βλέπῃ τὸν κόσμον κατὰ τρόπον διαφορετικὸν τοῦ Χριστοῦ. Δὲν δύναται νὰ περιορίσῃ τὸν ὁρίζοντά του εἰς τὴν ἐνορίαν του, τὴν πόλιν του, τὸ ἔθνος του, τὸν «χριστιανικὸν» λεγόμενον κόσμον. Τοῦ εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀδιαφορήσῃ διὰ τὰ ἑκατομμύρια τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι ζοῦν «ξένοι τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας, ἐλπίδα μὴ ἔχοντες καὶ ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ» ('Εφεσ. β' 12). Γνωρίζει, ὅτι ὁ Θεὸς «ἐποίησεν ἐξ ἑνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων» (Πράξ. ιζ' 26) καὶ «θέλει πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν» (Β' Τιμ. β' 4). Γνωρίζει ἀκόμη ὅτι τοὺς χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν «τανῦν παραγγέλλει πᾶσι πανταχοῦ μετανοεῖν» (Πράξ. ιζ' 30). Αὐτὴ ἡ αἴσθησις τῆς σημασίας τοῦ «τανῦν» (τώρα), πιέζει τὸν ἱεραπόστολον. Τὸ «πᾶσι πανταχοῦ» τὸν ὠθεῖ νὰ βλέπῃ τὸ χρέος του εἰς τὰς οἰκουμενικὰς του διαστάσεις. Δὲν ἔχει τοῦτο καμμίαν σχέσιν μὲ τὸ κοσμοπολιτικὸν ἐκεῖνο πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ζητεῖ περιπετείας ἐκτὸς τῆς μητρικῆς γῆς καὶ τοῦ πατροπαραδότου πολιτισμοῦ, οὔτε μὲ καμμίαν ρωμαντικὴν διάθεσιν, ἡ ὁποία παραβλέπει τὰς ὑπαρχούσας ἀνάγκας τῆς γενετείρας χώρας, τὴν κρίσιν τῶν «χριστιανικῶν ἐθνῶν». Ζῶν «ἐν Αὐτῷ», ὁ ὁποῖος εἶναι «ὁ Ὤν», ἡ ἀπόλυτος πραγματικότης, ὁ ἱεραπόστολος παραμένει πάντοτε ρεαλιστής. Γνωρίζει ὅτι παντοῦ ὑπάρχει πεδίον ἱεραποστολικῆς ἐργασίας. 'Εν τούτοις, εἶναι εἰς θέσιν νὰ διακρίνῃ, ὅτι εἰς ὡρισμένας περιοχὰς ἡ ἀνάγκη εἶναι ἐπιτακτικωτέρα καὶ «οἱ ἐργάται — οὔτε — ὀλίγοι», ὅτι ὑπάρχουν περιοχαί, εἰς τὰς ὁποίας τὸ Εὐαγγέλιον ποτὲ — οὔτε μίαν φορὰν — δὲν ἔχει κηρυχθῇ. «Πῶς οὖν ἐπικαλέσονται, εἰς ὃν οὐκ ἐπίστευσαν; πῶς δὲ πιστεύσουσι οὗ οὐκ ἤκουσαν; πῶς δὲ ἀκούσωσι χωρὶς κηρύσσοντος; πῶς δὲ κηρύξουσι ἐὰν μὴ ἀποσταλῶσι;» (Ρωμ. ι' 14-15). Αὐτὰ τὰ τέσσαρα «πῶς» ἀνησυχοῦν καὶ φλέγουν τὴν σκέψιν καὶ τὴν ψυχήν του. 'Ο ἱεραπόστολος πιστεύει ὅτι δὲν ὑπάρχει θησαυρὸς εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἀνθρώπου πολυτιμότερος τῆς ἀποκαλυφθείσης ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀληθείας. Διὰ τοῦτο αἰσθάνεται ὅτι περισσότερον ἀδικημένοι εἰς τὴν ἐποχήν μας εἶναι ὅσοι ἔχουν στερηθῇ τοῦ Θείου Λόγου, ὄχι διότι οἱ ἴδιοι ἠρνήθησαν νὰ τὸν ἀκούσουν, ἀλλὰ ἁπλούστατα διότι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἐπὶ αἰῶνας τὸν κατέχουν, ἠδιαφόρησαν νὰ τοὺς τὸν γνωστοποιήσουν. 'Επὶ πλέον, αἰσθάνεται, ὅτι ἡ «ἐντιμότης» του, ἡ «δικαιοσύνη» του, ἡ «πί-

στις» καὶ ἡ «ἀγάπη» του δὲν εἶναι γνήσιαι, ὅταν δὲν ἐπιχειρῇ κάτι συγκεκριμένον — ὅ,τι καλύτερον δύναται — πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνσιν. Ὅπως ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, αἰσθάνεται ὅτι εἶναι «ὀφειλέτης» «Ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις, σοφοῖς τε καὶ ἀνοήτοις» (Ρωμ. α΄ 14). Τοῦ εἶναι ἀδύνατον νὰ βλέπῃ τὸν Σταυρόν, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ Κύριος «συνανύψωσε τοῦ Ἀδὰμ τὴν ἔκπτωτον φύσιν ἅπασαν»[25], εἰς τὸν ὁποῖον «τείνας τὰς παλάμας ἐνηγκαλίσατο ἔθνη καὶ λαούς»[26], ὅπως ἐπαναλαμβάνεται εἰς τὴν ὀρθόδοξον ὑμνολογίαν[27], καὶ νὰ περιορίζηται νὰ ὑμνῇ τὸν Ἐσταυρωμένον καὶ νὰ ζητῇ τὸ ἔλεός του χωρὶς νὰ συμμερίζηται τὸ παγκόσμιον νόημα τῆς θυσίας ταύτης (ἰδὲ Κολ. α΄ 20).

Ὅταν ἀναλογίζηται τὸ μυστήριον τοῦ Χριστοῦ, τὸ ὁποῖον τοῦ ἀπεκαλύφθη διὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ προφητῶν «εἶναι τὰ ἔθνη συγκληρονόμα καὶ σύσσωμα καὶ συμμέτοχα τῆς ἐπαγγελίας αὐτοῦ ἐν τῷ Χριστῷ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου» (Ἐφ. γ΄ 6)· ὅταν βλέπῃ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ ἔστω «δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι» (Α΄ Κορ. ιγ΄ 12), φλογίζεται ἀπὸ τὴν ἀνάγκην νὰ φωνάξῃ «Δεῦτε». Τὸ αἴσθημα τοῦτο ἐν στενῇ συσχετίσει μὲ τὸ παγκόσμιον λυτρωτικὸν νόημα τοῦ Πάθους καὶ τῆς Ἀναστάσεως ἐκφράζεται ὡραιότατα εἰς τὰ τροπάρια, τὰ ὁποῖα ψάλλονται κατὰ τὸν Ὄρθρον τῆς Κυριακῆς. π.χ.:

Δεῦτε πάντα τὰ ἔθνη γνῶτε τοῦ φρικτοῦ μυ-
(στηρίου τὴν δύναμιν.
Χριστὸς γὰρ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, ὁ ἐν ἀρχῇ Λόγος,
Ἐσταυρώθη δι' ἡμᾶς καὶ ἐκὼν ἐτάφη·
Καὶ ἀνέστη ἐκ νεκρῶν τοῦ σῶσαι τὰ σύμπαντα·
Αὐτὸν προσκυνήσωμεν[28].

Κάθε πιστός, ὁ ὁποῖος ζῇ συνειδητῶς τὴν πνευματικὴν ζωὴν καὶ σκέπτεται μὲ συνέπειαν, αἰσθάνεται, ὅτι ὁ αἶνος καὶ ἡ δοξολογία. τὴν ὁποίαν προσωπικῶς ἀναπέμπει εἰς τὸν Θεόν, εἶναι ἐλλιπής, ἐφ' ὅσον ἀκόμη δὲν μετέχουν τόσαι φυλαὶ καὶ γλῶσσαι. Γνωρίζει ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ προστεθοῦν καὶ αἱ ὑπόλοιποι φωναὶ τῆς οἰκουμένης, διὰ νὰ ἀποκτήσουν καὶ αἱ ὑπάρχουσαι τὴν ἁρμονίαν των καὶ ἡ ὅλη πολυφωνικὴ δοξολογία νὰ εὕρῃ τὸ μελῳδικὸν κάλλος καὶ βάθος της. Διὰ τοῦτον ἀκριβῶς τὸν λόγον ὁ ἱεραπόστολος δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἡσυχάσῃ, ὅταν τόσαι ἀκόμη γλῶσσαι παραμένουν σιωπηλαὶ εἰς τὸν αἶνον τοῦ Θεοῦ, ὅταν ὁ Κύριος δὲν λαμβάνῃ τὴν ὀφειλομένην εἰς Αὐτὸν δόξαν ἐν ὅλῃ καὶ ἐξ ὅλης τῆς δημιουργίας.

Ὅταν, τέλος, ὁ ἱεραπόστολος ἀτενίζῃ τὸ ἔσχατον τέρμα, τὸν σκοπὸν τῆς ἱστορίας, τὸ «ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ», «εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρός», αἰσθάνεται μίαν αὐθόρμητον καὶ ἐνδόμυχον ἀναγκαιότητα νὰ συντονίσῃ τὸ σχέδιον τῆς ζωῆς του μὲ τὸ σχέδιον τοῦ Θεοῦ, νὰ προσανατολίσῃ τὸν ἑαυτόν του πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνσιν, νὰ ὑμνῇ τὸν Κύριον καὶ νὰ εἶναι μὲ ὅλην τὴν ζωήν του ζῶσα δοξολογία Αὐτοῦ. Ἡ ἔντονος ἐνατένισις τῶν ἐσχάτων, ἡ ὁποία παραμένει τόσον ἀκμαία εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν, ἔδωσε πάντοτε ἰδιαιτέραν δύναμιν εἰς τὴν Ἱεραποστολήν.

Δι' ὅλους τοὺς ἀνωτέρω λόγους, νομίζομεν, ὅτι ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν Ἱεραποστολὴν διὰ τὸν σκεπτόμενον καὶ ζῶντα θεολογικῶς δὲν εἶναι ἁπλῶς θέμα «καθήκοντος» ἢ «χρησιμότητος», δὲν εἶναι τόσον ζήτημα «ἠθικόν». Εἶναι κάτι τὸ πολὺ βαθύτερον καὶ περισσότερον «μυστικόν»: ὑπαρξιακὴ προσταγή. Συσσωματωμένος ἐν τῷ Χριστῷ, ζῶν ἐν τῷ Πνεύματι ὁ ἱεραπόστολος, δὲν δύναται νὰ σκεφθῇ καὶ νὰ ζήσῃ κατὰ τρόπον διαφορετικόν.

2) Ἐὰν ἡ ἐσωτερικὴ αὕτη ἀναγκαιότης, εἰς τὰς διαστάσεις τὰς ὁποίας προηγουμένως περιεγράψαμεν, εἶναι ἀληθὴς διὰ τὸν πιστόν. ἰσχύει πολὺ περισσότερον διὰ τὴν Ἐκκλησίαν. ἡ ὁποία ὄχι «συσσωματοῦται», ἀλλὰ «εἶναι» τὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, «τὸ πλήρωμα τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου» (Ἐφεσ. α΄ 23).

Ἐκκλησία χωρὶς Ἱεραποστολὴν εἶναι σχῆμα ὀξύμωρον. Ἡ Ἐκκλησία ἔχει «χρισθῆ», ἔχει «ἀποσταλῆ» ὅπως ὁ Χριστὸς (πρβλ. Ἰω. ιζ΄ 18) διὰ νὰ συνεχίσῃ τὸ ἔργον αὐτοῦ: «εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς, ἰάσασθαι τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν, κηρῦξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, ἀποστεῖλαι τεθραυσμένους ἐν ἀφέσει, κηρῦξαι ἐνιαυτὸν Κυρίου δεκτὸν» (Λουκ. δ΄ 18, 19). Ἔχει ἀποσταλῆ διὰ νὰ τὸ ὁλοκληρώσῃ. Δυνάμεθα νὰ ἴδωμεν τὴν ἔννοιαν ταύτην τῆς πληρώσεως εἰς τὴν λέξιν «πλήρωμα» (Ἐφ. α΄ 23). Εἶναι «Ἀποστολικὴ» ὄχι μόνον λόγῳ τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς, ἀλλὰ ἀκόμη διότι διατηρεῖ

25. Μηναῖον, Κάθισμα Ὄρθρου 14ης Σεπτεμβρίου.
26. Παρακλητική, α΄ ᾠδὴ Ὄρθρου Παρασκευῆς β΄ ἤχου.
27. Ἡ εἰκὼν τοῦ ἐναγκαλισμοῦ ὅλων τῶν ἀνθρώπων καὶ τοῦ σύμπαντος ἐν τῷ Σταυρῷ, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ εἰς μίαν ἀδιάκοπον δοξολογίαν τοὺς πιστούς, συχνότατα ἐπαναλαμβάνεται εἰς τὴν ὀρθόδοξον ὑμνολογίαν. Πχ. «Ἁπλώσας ἐν σταυρῷ τὰς παλάμας οἰκτίρμων, τὰ ἔθνη τὰ μακρὰν ἀπὸ Σοῦ γεγονότα συνήγαγες δοξάζειν Σου τὴν πολλὴν ἀγαθότητα» (Μηναῖον, Κάθισμα Ὄρθρου 15 Σεπτεμβρίου. Πρβλ. Παρακλητική, α' ᾠδή, Ὄρθρου Παρασκευῆς ἤχου πλ. δ' καὶ Ἀπόστιχα τῶν Αἴνων Ὄρθρου Παρασκευῆς βαρέος ἤχου). «Ἐπὶ Σταυροῦ τὰς ἀχράντους Σου χεῖρας ἐξέτεινας ἐπισυνάγων πάντα τὰ ἔθνη κράζοντα, Κύριε δόξα Σοι» (Παρακλητική, Κάθισμα Ὄρθρου Παρασκευῆς β΄ ἤχου). Ὡς ἓν πλῆρες παράδειγμα ὑπενθυμίζομεν τὸ ἐξαποστειλάριον τοῦ Ὄρθρου τῆς 14ης Σεπτεμβρίου «Σταυρὸς ὑψοῦται σήμερον καὶ κόσμος ἁγιάζεται· ὁ γὰρ Πατρὶ συνεδρεύων καὶ Πνεύματι τῷ Ἁγίῳ, ἐν τούτῳ χεῖρας ἁπλώσας τὸν κόσμον ὅλον εἵλκυσας πρὸς τὴν σήν, Χριστέ, ἐπίγνωσιν, τοὺς οὖν εἰς Σὲ πεποιθότας θείας ἀξίωσον δόξης».
28. Παρακλητική, Αἶνοι Ὄρθρου Κυριακῆς γ΄ ἤχου. Πρβλ. καὶ τὸ Στιχηρὸν τοῦ Ὄρθρου τῆς Κυριακῆς β΄ ἤχου: «Αἰνεσάτωσαν ἔθνη καὶ λαοὶ Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν, τὸν ἑκουσίως δι' ἡμᾶς θάνατον ὑπομείναντα καὶ ἐν τῷ ᾅδῃ τριημερεύσαντα καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτοῦ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, δι' ἧς πεφώτισται πάντα τοῦ κόσμου τὰ πέρατα».

τὴν ἀποστολικὴν παράδοσιν, τὸν ἀποστολικὸν ζῆλον, κυρίως διότι ἡ ἴδια ἔχει ἀποσταλῆ.

Ἀλλὰ καὶ ὁ προσδιορισμὸς «Καθολικὴ», ὅπως καὶ ἂν ἐκληφθῆ, μὲ τὴν τοπικήν, τὴν θεολογικήν, τὴν μεταφυσικήν του ἔννοιαν[29] δὲν παύει νὰ τονίζῃ τὴν ἱεραποστολικὴν διάστασιν τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐὰν ἀδιαφορήσῃ συνεπῶς ἡ Ἐκκλησία διὰ τὸ ἐμπεπιστευμένον εἰς αὐτὴν ἔργον, ἀρνεῖται ἑαυτήν, ἀντιφάσκει πρὸς τὸν ἑαυτόν της, τὴν οὐσίαν της, καὶ προδίδει τὸν ἀγῶνα, τὸν ὁποῖον διεκδικεῖ ὅτι ἔχει: τὴν σωτηρίαν τοῦ κόσμου. Μία «στατικὴ Ἐκκλησία», ἀπὸ τὴν ὁποίαν λείπει τὸ ὅραμα καὶ ἡ ἀντίστοιχος πρᾶξις διὰ τὸν εὐαγγελισμὸν τῆς οἰκουμένης, δυσκόλως θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἀναγνωρισθῇ ὡς «Μία, Ἁγία, Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία», εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Κύριος ἐνεπιστεύθη τὴν συνέχισιν τοῦ ἔργου Του. Δὲν θὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ βεβαιώσῃ, ὅτι (ὀρθῶς) δοξάζει τὸν Θεὸν καὶ ἀποτελεῖ «σημεῖον» τῆς ἀναμενομένης ἐνδόξου ἐλεύσεώς Του. Ἡ ἀπήχησις τῆς τελικῆς κραυγῆς τῆς Ἁγίας Γραφῆς «ἔρχου Κύριε Ἰησοῦ», ἡ ὁποία δονεῖ τὴν χριστιανικὴν λατρείαν, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ χωρίσῃ ἀπὸ τὸ ὅραμα τῶν «ἐσχάτων»· καὶ ἡ ἐνατένισις αὕτη δὲν δύναται νὰ διαχωρισθῇ ἀπὸ τὴν συναίσθησιν, ὅτι «κηρυχθήσεται τοῦτο τὸ Εὐαγγέλιον τῆς Βασιλείας ἐ ν ὅ λ ῃ τ ῇ ο ἰ κ ο υ μ έ ν ῃ εἰς μαρτύριον πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, καὶ τ ό τ ε ἥ ξ ε ι τὸ τέλος» (Ματθ. κδ' 14).

Ἓν ἀκόμη σημεῖον ἀπὸ τὴν λειτουργικήν μας ζωήν: Αἱ εὐχαί, διὰ τῶν ὁποίων οἱ πιστοὶ εἰς ἑκάστην Θείαν Λειτουργίαν καλοῦνται νὰ δεηθοῦν «ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων», «ἵνα ὁ Κύριος αὐτοὺς ἐλεήσῃ, κατηχήσῃ αὐτοὺς τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, ἀποκαλύψῃ αὐτοῖς τὸ Εὐαγγέλιον τῆς δικαιοσύνης, ἑνώσῃ αὐτοὺς τῇ ἁγίᾳ αὐτοῦ Καθολικῇ καὶ Ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ»...[30] δὲν εἶναι ἁπλῶς ὑπόλειμμα τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας τῶν πρώτων αἰώνων, ἀλλὰ μία συνεχὴς ὑπενθύμισις τῆς πραγματικῆς δομῆς τῆς χριστιανικῆς λατρευτικῆς κοινότητος. Ἑκάστη τοπικὴ «Ἐκκλησία» διὰ νὰ εἶναι ὀργανικῶς συνδεδεμένη μετὰ τῆς Μιᾶς, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, πιστὴ εἰς τὴν καθόλου παράδοσίν της, διὰ νὰ λατρεύῃ «ὀρθοδόξως», ὀφείλει νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν συνεχῆ ἐπέκτασιν τῆς δοξολογίας τοῦ Θεοῦ. Ὀφείλει νὰ ἔχῃ ἀδιακόπως κατηχουμένους καὶ νὰ δέεται «ἵνα καὶ αὐτοί, σὺν ἡμῖν (τοῖς πιστοῖς) δοξάσωσι τὸ πάντιμον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομα» τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἰσχυρὸς πόθος ἐπεκτάσεως τῆς δοξολογίας τοῦ Θεοῦ, ἡ δυναμικὴ τάσις τῆς λατρείας, εἶναι βασικὸν στοιχεῖον τῆς Ὀρθοδοξίας. Ἡ παρουσία τῶν ἐν λόγῳ εὐχῶν εἰς τὴν Θείαν Λειτουργίαν, ἐνθυμίζει ἀδιακόπως τὴν ἱεραποστολικὴν διάστασιν κάθε λατρευτικῆς κοινότητος καὶ καλεῖ πρὸς ἀναθεώρησιν πάσης στατικῆς ἀντιλήψεως τῆς ὀρθοδόξου λατρείας.

Τέλος, σχετικῶς μὲ τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, τῆς ὁποίας κέντρον ζωῆς καὶ λατρείας παραμένει ἡ Ἀνάστασις, θὰ πρέπει καὶ τοῦτο νὰ τονισθῇ: Τὸ ἄνοιγμα τοῦ ὁρίζοντος διὰ τὴν οἰκουμενικὴν Ἱεραποστολὴν συνδέεται ἀμέσως μὲ τὸν θρίαμβον τοῦ Κυρίου διὰ τῆς Ἀναστάσεως, τὸ γεγονὸς ὅτι ἐδόθη Αὐτῷ «πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς» (Ματθ. κη' 18), τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ κηρυχθῇ «πᾶσι τοῖς ἔθνεσι» (κη' 19). Πρὸ τῆς Ἀναστάσεως, πρὸ τῆς ὁλοκληρώσεως τοῦ ἔργου τῆς σωτηρίας, δὲν ἐπιτρέπεται εἰς τοὺς μαθητὰς νὰ ὑπερβοῦν τὰ σύνορα τοῦ ἰουδαϊκοῦ λαοῦ, «Εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθητε καὶ εἰς πόλιν Σαμαρειτῶν μὴ εἰσέλθητε» (Ματθ. ι' 5), τοὺς παρήγγειλεν ὁ Κύριος. Μετὰ τὴν Ἀνάστασιν ὅμως, δὲν τοὺς ἐπιτρέπεται πλέον νὰ περιορίσουν τὸ κήρυγμά των ἐντὸς αὐτῶν τῶν ὁρίων: «Π ο ρ ε υ θ έ ν τ ε ς ο ὖ ν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη» (Ματθ. κη' 19, πρβ. Μαρκ. ιστ' 15, Λουκ. κδ' 47, Πρ. α' 8). Εἶναι λοιπὸν κατ' ἐξοχὴν ἀντιφατικόν, ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ ψάλλωμεν καὶ νὰ ζῶμεν ἐντόνως τὰ γεγονότα τῆς Ἀναστάσεως, καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ ζῶμεν... πρὸ τῆς Ἀναστάσεως!: δηλαδὴ νὰ περιορίζωμεν τὴν δραστηριότητά μας εἰς τὰ ὅρια τοῦ Ἰσραὴλ — ἔστω τοῦ Ἰσραὴλ τῆς χάριτος — χωρὶς νὰ αἰσθανώμεθα τὸ ἐπιτακτικὸν χρέος, τὸ ὁποῖον ἔχομεν, νὰ ἀναγγείλωμεν τὸν θρίαμβον τοῦ Χριστοῦ «πάσῃ τῇ κτίσει» (Μάρκ. ιστ' 15).

Ὅσον περισσότερον ἀναλογίζηται κανεὶς τὸ μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας, τὴν ζωήν, τὴν λατρείαν, τὴν παράδοσίν της, τόσον βαθύτερον βεβαιοῦται ὅτι δι' αὐτὴν ἡ Ἱ ε ρ α π ο σ τ ο λ ή, δ η λ α δ ὴ ἡ μ ε τ ά δ ο σ ι ς τ ο ῦ λ ό γ ο υ κ α ὶ τ ῆ ς χ ά ρ ι τ ο ς τ ο ῦ Θ ε ο ῦ, ἡ φ α ν έ ρ ω σ ι ς τ ῆ ς δ ό ξ η ς τ ο ῦ Θ ε ο ῦ, τ ῆ ς ἐ ν Χ ρ ι σ τ ῷ ἀ π ο κ α λ υ φ θ ε ί σ η ς κ α ὶ ἀ ν α μ ε ν ο μ έ ν η ς, «ἕ ω ς ἐ σ χ ά τ ο υ τ ῆ ς γ ῆ ς» κ α ὶ μ έ χ ρ ι τ ῶ ν ἐ σ χ ά τ ω ν τ ο ῦ χ ρ ό ν ο υ, ε ἶ ν α ι β α θ υ τ ά τ η ἐ σ ω τ ε ρ ι κ ὴ ἀ ν α γ κ α ι ό τ η ς.

Ὅταν μελετῶμεν θεολογικῶς τὸν σκοπὸν καὶ τὸ κίνητρον τῆς Ἱεραποστολῆς, ἐντὸς τῆς ἐκτεθείσης προοπτικῆς, καθίσταται σαφές, ὅτι θὰ πρέπει νὰ τονίσωμεν τὴν κλῆσιν τῆς Ἐκκλησίας μας πρὸς Ἱεραποστολήν, ὄχι μόνον — ἢ τόσον — ὑπογραμμίζοντες λόγους «ἐξωτερικούς» (ὅπως π.χ. τὴν ὕπαρξιν ἀπολιτίστων φυλῶν, τὴν ἔκτασιν τῆς πείνης, τοῦ ἀναλφαβητισμοῦ, τὴν ἐπέκτασιν τοῦ «ἀθεϊσμοῦ»), ἀλλὰ σαφῶς, ὡς ΚΛΗΣΙΝ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ: Διὰ τὴν ἐπανεύρεσιν τοῦ ἀληθοῦς νοήματος τῆς Ἐκκλησίας· διὰ τὴν βίωσιν τοῦ μυστηρίου τῆς συσσωματώσεώς μας ἐν τῷ Χριστῷ· διὰ τὸν ἀκριβῆ προσανατολισμόν μας εἰς τὸ ἄμεσον καὶ ἀπώτερον μέλλον· διὰ τὴν ὀρθὴν (ὀρθόδοξον) δοξολογίαν τοῦ Θεοῦ.

(Ἀναδημοσίευσις ἀπὸ τὸ περιοδικὸν «ΘΕΟΛΟΓΙΑ», 37 (1966) σελ. 434—452).

29. Ἰ ω ά ν ν ο υ Κ α ρ μ ί ρ η, Ἡ περὶ Ἐκκλησίας ὀρθόδοξος δογματικὴ διδασκαλία. Ἀθῆναι 1964, σ. 25 ἑξ.

30. Θεία λειτουργία Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Εὐχαὶ τῶν Κατηχουμένων. Πρβλ. Λειτουργίαν Μεγάλου Βασιλείου καὶ Προηγιασμένων.

ΓΡΑΦΕΙΟΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΗΣ

ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗΣ ΒΟΡΕΙΟΥ ΚΑΙ ΝΟΤΙΟΥ ΑΜΕΡΙΚΗΣ

Τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὴν Ἱεραποστολὴν παρουσίασε τὰ τελευταῖα ἔτη ἰδιαιτέραν ἄνθησιν εἰς τοὺς κόλπους τῶν Ὀρθοδόξων τῆς Ἀμερικῆς. Αἱ κατωτέρω δημοσιευόμεναι ἐγκύκλιοι τοῦ Θεοφιλεστάτου Ἐπισκόπου Ἀμφιπόλεως κ. Σίλα δεικνύουν μερικοὺς βασικοὺς σταθμοὺς τῆς ἱεραποστολικῆς φροντίδος τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχιεπισκοπῆς.

Ἐν Νέᾳ Τόρκῃ τῇ 24ῃ Φεβρουαρίου 1967

Πρὸς ἅπαντα τὸν ἱερὸν Κλῆρον καὶ τοὺς Διευθυντὰς τῶν Κατηχητικῶν Σχολείων τῆς Ἑλληνικῆς Ὀρθοδόξου Ἀρχιεπισκοπῆς Βορείου καὶ Νοτίου Ἀμερικῆς.

Ἀγαπητοὶ Πατέρες καὶ Διευθυνταὶ τῶν Κατηχητικῶν Σχολείων,

Ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ σᾶς ἀποστέλλεται παρὰ τοῦ νεοϊδρυθέντος Γραφείου Ἐξωτερικῆς Ἱεραποστολῆς τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς μας. Εὑρίσκομαι εἰς τὴν εὐχάριστον θέσιν νὰ σᾶς γνωστοποιήσω ὅτι αἱ προσπάθειαι τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίας ἐν Ἀμερικῇ ὑπὲρ τῆς ἐξωτερικῆς ἱεραποστολῆς θὰ συντονίζωνται τώρα διὰ τοῦ παρὰ τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ κεντρικοῦ Γραφείου ἡμῶν.

Ὡς γνωρίζετε ἐκ τῶν γενομένων κατὰ τὰ δύο τελευταῖα Κληρικολαϊκὰ Συνέδρια ἐν DENVER καὶ MONTREAL ἐκθέσεων, ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ ἔχει κατὰ καιροὺς βοηθήσει ὡρισμένας ἱεραποστολικὰς προσπαθείας εἰς Οὐγκάντα, Μεξικόν, Κορέαν καὶ Ἀλάσκαν. Τῷ 1965 ὁ πατὴρ Θεόδωρος Νανκυάμα ἐπραγματοποίησεν εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας τρίμηνον ταξείδιον ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς. Καρπὸς τοῦ ταξειδίου τούτου ὑπῆρξεν ἡ περισυλλογὴ ποσοῦ ἄνω τῶν 16.000 δολλαρίων μέσῳ τοῦ παρὰ τῇ ἑλληνικῇ Ἀρχιεπισκοπῇ Ταμείου ὑπὲρ τῆς Οὐγκάντα. Τῷ 1966 παρομοία δίμηνος περιοδεία ἐπεχειρήθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς Paul de Ballester καὶ πλέον τῶν $ 18.000 ἔχουν μέχρι σήμερον περισυλλεγῆ μέσῳ τοῦ παρὰ τῇ ἑλληνικῇ Ἀρχιεπισκοπῇ Ταμείου ὑπὲρ τοῦ Μεξικοῦ.

Τὸ Γραφεῖον μας Ἐξωτερικῆς Ἱεραποστολῆς θὰ προωθήσῃ τώρα ἕνα νέον σχέδιον συμφώνως πρὸς τὰς ἀποφάσεις τοῦ Κληρικολαϊκοῦ Συνεδρίου τοῦ MONTREAL. Μετ' ὀλίγας ἑβδομάδας θὰ ἀποσταλοῦν εἰς ὅλας τὰς ἐνορίας αἱ «Καρτέλλαι τῆς Ἱεραποστολικῆς Δραχμῆς τῆς Νηστείας». Αἱ καρτέλλαι αὐταὶ θὰ πρέπει νὰ διανεμηθοῦν εἰς ὅλα τὰ Κατηχητόπουλα καὶ τοὺς νέους τῆς ἐνορίας σας. Θερμῶς παρακαλοῦμεν, ὅπως δι' ὁμιλιῶν, ἐγκυκλίων, εἰδικῶν διαλέξεων καὶ παντὸς δυνατοῦ μέσου ἐμπνεύσητε τὴν αὐτοπροαίρετον καὶ ἐν αὐταπαρνήσει συμμετοχὴν εἰς τὰς «Καρτέλλας τῆς Ἱεραποστολικῆς Δραχμῆς τῆς Νηστείας». Τὸ σύνολον τῶν εἰσπράξεων θὰ εἶναι ὑπὲρ τοῦ Ταμείου ἐξωτερικῆς Ἱεραποστολῆς τῆς ἑλληνικῆς Ἀρχιεπισκοπῆς καὶ θὰ διατεθῇ διὰ τὴν βοήθειαν πρὸς διάδοσιν τῆς Χριστιανικῆς Ὀρθοδόξου ἡμῶν πίστεως εἰς τὰς ἱεραποστολικὰς ἐκείνας χώρας, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἀνάγκην τῆς ὑποστηρίξεώς μας.

Πολλοὶ ἐξ ὑμῶν μᾶς ἔχετε ἤδη κατὰ καιροὺς ἐρωτήσει, εἰς τί θὰ ἠμπορούσατε νὰ βοηθήσητε τὸ ἔργον τῆς ἐξωτερικῆς ἱεραποστολῆς τῆς Ἐκκλησίας μας. Ἔχομεν ὑπ' ὄψιν μας πολλὰ πρόσωπα καὶ σχέδια, τὰ ὁποῖα ἔχουν ἀνάγκην τῆς βοηθείας μας, πλὴν ὅμως χρειάζεται οἰκονομικὴ εὐχέρεια διὰ ν' ἀνταποκριθῶμεν εἰς τὰς ἀνάγκας των. Τώρα δύνασθε νὰ μᾶς βοηθήσητε νὰ ἐπιτελέσωμεν κάτι τὸ περισσότερον συγκεκριμένον. Κάμετέ το, λοιπόν, ἓν ἀπὸ τὰ συνθήματά σας διὰ τὴν Μ. Τεσσαρακοστήν. Βοηθήσατε τοὺς νέους τῆς ἐνορίας σας νὰ ἐπωφεληθοῦν τῆς θαυμασίας αὐτῆς εὐκαιρίας, νὰ καταστήσουν κοινωνοὺς τῶν ἰδιαιτέρων εὐλογιῶν καὶ τῆς θρησκευτικῆς κληρονομίας των τοὺς ἀδελφούς των, οἱ ὁποῖοι δὲν κατέχουν αὐτὴν τὴν εὐτυχίαν.

Ὁ ἀπόστολος Παῦλος μᾶς ὑπενθυμίζει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ κηρύξωμεν εἰς ὅλον τὸν κόσμον τὴν ἀλήθειαν τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅταν λέγῃ:

«Πᾶς γὰρ ὃς ἂν ἐπικαλέσηται τὸ ὄνομα Κυρίου σωθήσεται. Πῶς οὖν ἐπικαλέσονται εἰς ὃν οὐκ ἐπίστευσαν; Πῶς δὲ πιστεύσουσιν οὗ οὐκ ἤκουσαν; Πῶς δὲ ἀκούσουσι χωρὶς κηρύσσοντος; Πῶς δὲ κηρύξουσιν ἐὰν μὴ ἀποσταλῶσι;» (Ρωμ. 10, 13 - 15).

Εὐχαριστῶν ἐκ τῶν προτέρων διὰ τὴν ὑποστήριξίν σας πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν ἱεραποστολήν, διατελῶ,

Πατρικῶς ὑμέτερος,
ΣΙΛΑΣ, Ἐπίσκοπος Ἀμφιπόλεως.

Ἐν Νέᾳ Τόρκῃ τῇ 20ῇ Μαρτίου 1967

Πρὸς τὸν ἱερὸν Κλῆρον καὶ τοὺς Διευθυντὰς τῶν Κατηχητικῶν Σχολείων τῆς Ἑλληνικῆς Ὀρθοδόξου Ἀρχιεπισκοπῆς Βορείου καὶ Νοτίου Ἀμερικῆς.

Ἀγαπητοὶ Πατέρες καὶ Διευθυνταὶ τῶν Κατηχητικῶν Σχολείων,

Ἡ παροῦσα ἀποστέλλεται ἐν συνεχείᾳ τῆς ἀπὸ 24ης Φεβρουαρίου 1967 ἀνακοινώσεώς μου, εἰς τὴν ὁποίαν ἐγένετο μνεία τοῦ προσφάτως παρὰ τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ ἱδρυθέντος Γραφείου ἐξωτερικῆς Ἱεραποστολῆς. Ὁ κύριος σκοπὸς τοῦ νέου αὐτοῦ γραφείου εἶναι νὰ ἐκτελέσῃ τὰς ἀποφάσεις τοῦ 18ου διετοῦς Κληρικολαϊκοῦ Συνεδρίου ἐν MONTREAL, Καναδᾷ, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ὑπόθεσιν ἐξωτερικῆς Ἱεραποστολῆς.

Μία ἀπὸ τὰς παμψηφεὶ ληφθείσας ἐν MONTREAL ἀποφάσεις ἦτο καὶ ἡ ἀποστολὴ τῆς «Καρτέλλας τῆς Ἱεραποστολικῆς Δραχμῆς τῆς Νηστείας» πρὸς ἅπασαν τὴν νεολαίαν - Κατηχητικὰ Σχολεῖα, JUNIOR GOTA, GOTA κλπ. - τῶν ἐνοριῶν μας μὲ τὴν προτροπὴν ὅπως ὑποστηρίξουν τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἐξωτερικῆς ἱεραποστολῆς τῆς Ἐκκλησίας μας. Διὰ χωριστοῦ φακέλλου θὰ λάβετε, λοιπόν, τὰς «Καρτέλλας τῆς Ἱεραποστολικῆς Δραχμῆς τῆς Νηστείας», αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἐκτυπωθῆ φροντίδι τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς. Παρακαλοῦμεν, ὅπως τὰς διανείμητε, διὰ τοῦ τρόπου τὸν ὁποῖον σεῖς θὰ κρίνετε καλύτερον, εἰς ὅλους τοὺς μαθητὰς τῶν

ΜΙΑ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΝΕΟΛΑΙΑΣ ΤΗΣ ΚΕΝΥΑ

(Μία ἐπιστολὴ)

NAIROBI, ΚΕΝΥΑ 11.12.67

Μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ φθάσαμε καλὰ στὴν Ναϊρόμπη. Εἶναι πολὺ νωρὶς γιὰ νὰ σᾶς γράψω τὶς ἐντυπώσεις μας. Εἴμασταν ὅμως πολὺ τυχερὲς καὶ μόλις ἤρθαμε ἔγινε μία συγκέντρωσις τῆς Ὀρθοδόξου Νεολαίας κοντὰ στὴν Ναϊρόμπη.

Ἐπειδὴ ξέρω ὅτι θὰ ἐνδιαφέρη ὅλους στὸ «Πορευθέντες», θὰ σᾶς τὴν περιγράψω λεπτομερῶς νὰ τὸ διαβάσετε στὰ παιδιά.

Στὴ θέσι MUGUGA ὑπάρχει ἕνα Δημοτικὸ Σχολεῖο ἀποτελούμενο ἀπὸ δύο τάξεις. Στὸν μεσότοιχο ἔχουν φτιάξει τρεῖς πόρτες ὥστε νὰ μπορῇ ἡ ἀνατολικὴ αἴθουσα νὰ χρησιμεύῃ γιὰ Ἱερὸ ὅταν θέλουν νὰ λειτουργήσουν, γιατὶ δὲν ἔχουν ξεχωριστὸ Ναό.

Ἀρκετὰ κοντὰ στὸ Ὀρθόδοξο Σχολεῖο εἶναι τὸ Κρατικὸ Σχολεῖο. Ὁ Δάσκαλος δὲν εἶναι Ὀρθόδοξος ἀλλά, ὅταν ἄκουσε ὅτι ἡ Ὀρθόδοξη Νεολαία σκόπευε νὰ ἔχῃ ἐκδήλωσι στὴν περιοχή, προσεφέρθη νὰ βοηθήσῃ καί, ἐπειδὴ ὁ αὐλόγυρος τοῦ δικοῦ του Σχολείου ἦταν καλύτερος, ἀπεφασίσθη νὰ γίνῃ ἐκεῖ ἡ ἑορτή.

Τὸ πρωῒ ἐτελέσθη ἡ Θ. Λειτουργία στὸ Ὀρθόδοξο Σχολεῖο. Ἔψαλαν οἱ ἱεροσπουδασταὶ τοῦ Σεμιναρίου τῆς Οὐγάνδα. Ἡ αἴθουσα εἶχε ὑπερπληρωθῆ. Μετέλαβαν τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων μὲ πολλὴ τάξι περὶ τὰ 30 ἄτομα.

Μετὰ τὴ Θ. Λειτουργία συγκεντρώθηκαν ὅλοι στὸν περίβολο τοῦ Κρατικοῦ Σχολείου. Παρὰ τὶς προσπάθειές τους δὲν εἶχαν κατορθώσει νὰ βροῦν ἕνα μεγάφωνο κι' ἔτσι οἱ ὁμιλητὲς ἀνέβαιναν ἐπάνω σὲ ἕνα θρανίο καὶ χρειαζόταν νὰ φωνάξουν γιὰ νὰ ἀκουστοῦν. Εἶχαν ὅμως ἐξαιρετικὴ τάξι. Μᾶς ἔδωσαν ἕνα πολυγραφημένο πρόγραμμα, τὸ ὁποῖο τήρησαν ἐπακριβῶς. Ὁ ἀντιπρόεδρος εἶχε πολὺ γοῦστο καθὼς κτυποῦσε τὸ κουδούνι γιὰ νὰ θυμήσῃ στὸν καθένα ὅτι ἡ ὥρα του τελείωνε.

Εἶχαν ἑτοιμάσει πολὺ ὡραῖα πράγματα, κάθε ὁμάδα εἶχε ἀναλάβει νὰ ἑτοιμάσῃ μόνη της ἕνα μέρος καὶ ὅλα μαζὶ ἔδεναν πολὺ καλὰ σὲ ἕνα σύνολο.

Στὴν ἀρχὴ συνέστησαν στὸ κοινὸ τὸ Διοικητικό τους Συμβούλιο καὶ τοὺς ἐπισκέπτας, εἶπε ὁ Πρόεδρος μερικὰ λόγια γιὰ τὴν κίνησι τῆς Ὀρθοδόξου Νεολαίας καὶ ἄρχισε τὸ μουσικὸ πρόγραμμα μὲ μία μπάντα ἀπὸ τύμπανα. Ἀκολούθησαν καμμιὰ δεκαριὰ χορωδίες τῶν Ὁμάδων μὲ 2 - 3 τραγούδια ἡ κάθε μία καὶ διέκοψαν γιὰ μεσημεριανὸ φαγητό.

Φάγαμε μπανάνες καὶ βρασμένες γλυκοπατάτες ποὺ μᾶς προσέφεραν οἱ ντόπιοι. Τὰ παιδιὰ τοῦ Δ. Συμβουλίου εἶχαν φροντίσει ἀκόμη γιὰ μερικὰ σάντουϊτς καὶ πορτοκαλάδες.

Τὸ ἀπόγευμα παρουσίασαν διάφορα σκέτς, ὅλα μὲ ἱεραποστολικὸ περιεχόμενο καὶ ἀκολούθησαν ἀγῶνες φούτ - μπὸλ μεταξὺ τῶν ἀγοριῶν καὶ μπάσκετ - μπὸλ μεταξὺ τῶν κοριτσιῶν.

Τὶς καλύτερες ἐμφανίσεις εἶχαν τὸ Λιρόνι (τὸ χωριὸ μὲ τὴν ὡραία ἐκκλησία τοῦ Ἁγ. Ἐλευθερίου ὅπου εἶχε γίνει ἄλλοτε συγκέντρωσις τῆς Ὀρθοδόξου Νεολαίας) καὶ τὸ χωριὸ Μουκούϊ ποὺ εἶχε καὶ τὴν μπάντα. Αὐτοὶ πῆραν καὶ τὰ περισσότερα βραβεῖα, δὲν ἔμεινε ὅμως κανεὶς παραπονεμένος. Στοὺς ἀγῶνες νίκησαν τὰ ἀγόρια τῆς μιᾶς περιοχῆς καὶ τὰ κορίτσια τῆς ἄλλης, πῆραν ὅμως δῶρα κι' αὐτοὶ ποὺ νικήθηκαν. Ἔδωσαν ἐπίσης δῶρα στὸν π. Χρυσόστομο, τὸν Φύλαρχο τῆς περιοχῆς καὶ σὲ διαφόρους ἄλλους ποὺ βοήθησαν στὴν ἐκδήλωση. Γενικὰ σὲ ὅλη τους τὴ συμπεριφορά, τόσο πρὸς τοὺς ἄλλους ὅσο καὶ μεταξύ τους ἦταν ἐξαιρετικὰ πολιτισμένοι καὶ εὐγενεῖς.

Ὑπολογίζουν ὅτι ἦταν παρόντα πάνω ἀπὸ 250 μέλη τῆς Κινήσεως. Μὲ τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς χωριανοὺς ὑπερέβησαν τὰ 1.000 ἄτομα. Ἡ ἔλλειψις τοῦ μικροφώνου ἦταν αἰσθητή.

Ὁ κ. Βασιλόπουλος τράβηξε πολλὲς φωτογραφίες, ἐλπίζουμε νὰ εἶναι μερικὲς ἐπιτυχημένες γιὰ νὰ σᾶς στείλουμε.

Ἡ ἑορτὴ ἐτελείωσε λίγο πρὸς τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου γιατὶ πολλοὶ εἶχαν νὰ περπατήσουν ἀρκετὰ χιλιόμετρα γιὰ νὰ γυρίσουν στὰ σπίτια τους.

Ἦταν ὅλοι πολὺ εὐχαριστημένοι καὶ εὐχήθηκαν νὰ ξανασυναντηθοῦν σύντομα. Κι' ἐμεῖς εἴμαστε ἐνθουσιασμένες ποὺ βρεθήκαμε στὴν ἑορτὴ καὶ εἴδαμε τοὺς Ἀφρικανοὺς ἀδελφούς μας ἀπὸ τόσο κοντά. Αὐτὰ τὰ παιδιὰ πράγματι κάνουν κάτι καὶ εἶναι ἄξια βοηθείας.

Ἔχετε χαιρετισμοὺς ἀπὸ ὅλους ἐδῶ. Δῶστε τοὺς χαιρετισμούς μας σὲ ὅλους ἐκεῖ καὶ τὶς εὐχές μας γιὰ τὰ Χριστούγεννα.

ΚΑΛΛΙΟΠΗ ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ

Κατηχητικῶν Σχολείων ὡς καὶ εἰς τὴν νεολαίαν τῆς ἐνορίας σας.

Τὸ σύνολον τῶν εἰσπράξεων τῶν Καρτελλῶν αὐτῶν θὰ διατεθῇ πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ἔργου τῆς ἐξωτερικῆς ἱεραποστολῆς τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, τὸ ἐπιτελούμενον σήμερον εἰς Κορέαν, Μεξικὸν καὶ Κεντρικὴν Ἀμερικήν, εἰς Οὐγκάντα καὶ Κένυα τῆς Ἀνατολικῆς Ἀφρικῆς.

Τὸ πρόγραμμα τοῦτο διὰ τὴν Μ. Τεσσαρακοστὴν εἰσηγεῖται διαφόρους τρόπους διὰ νὰ τονώσῃ τὴν πνευματικὴν ζωὴν τῆς νεολαίας σας καὶ τῆς ἐνορίας ἐν γένει. Διὰ τῆς συντονισμένης προσπαθείας διὰ τὴν μετ' αὐταπαρνήσεως καὶ προσωπικῶν θυσιῶν προσφορὰν εἰς τὴν ὀρθόδοξον ἐξωτερικὴν ἱεραποστολὴν θὰ βοηθήσετε τοὺς ἐνορίτας σας νὰ ἐμβαθύνουν εἰς τὴν χριστιανικὴν ἔννοιαν τῆς προσφορᾶς ἐκ τοῦ ὑστερήματος. Ὁ Κύριος λέγει: «εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἔρχεσθαι, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καθ' ἡμέραν καὶ ἀκολουθείτω μοι» (Λουκ. 9, 23) καὶ ὅτι «μακάριόν ἐστι μᾶλλον διδόναι ἢ λαμβάνειν» (Πράξ. 20, 35). Ἐπὶ πλέον, διὰ τῆς ὑποστηρίξεώς σας αὐτῆς θὰ συμμετάσχετε εἰς τὴν προσπάθειαν τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως ἐκπληρώσῃ τὴν ἀποστολικὴν ἐντολήν: «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος» (Ματθ. 28, 19).

Ἀφοῦ σᾶς ἐπιστραφοῦν αἱ καρτέλλαι, τὸ Πάσχα ἢ ὀλίγον ἀργότερον, παρακαλοῦμεν ὅπως ἀποστείλητε τὸ συλλεγὲν ποσὸν - ὄχι τὰς καρτέλλας - πρὸς τὸ Ταμεῖον τῆς Ἑλληνικῆς Ὀρθοδόξου Ἀρχιεπισκοπῆς ὑπὲρ τῆς ἐξωτερικῆς Ἱεραποστολῆς.

Μὲ τὰς καλυτέρας μου εὐχὰς διὰ μίαν εὐλογημένην περίοδον Νηστείας καὶ μὲ τὴν βεβαιότητα ὅτι τὸ μεγίστης σημασίας σχέδιον τοῦτο ὑπὲρ τῆς ἐξωτερικῆς ἱεραποστολῆς θὰ τύχῃ τῆς θερμῆς ὑποστηρίξεώς σας, διατελῶ,

Πατρικῶς ὑμέτερος ἐν Χριστῷ,
ΣΙΛΑΣ, Ἐπίσκοπος Ἀμφιπόλεως.

ΟΙ ΦΩΤΙΣΤΑΙ ΤΩΝ ΣΛΑΒΩΝ ΑΓΙΟΙ ΚΥΡΙΛΛΟΣ (ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ) ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΙΟΣ

ΑΡΧΙΜ. ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΒΙΤΤΗ

II

Η) Ἀρχιμανδρίτου ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΓΙΑΝΝΟΥΛΑΤΟΥ, Κ ύ ρ ι λ λ ο ς κ α ὶ Μ ε θ ό δ ι ο ς: Δ ε ῖ κ τ α ι π ο ρ ε ί α ς.

Τὸ ἔργο τῶν κορυφαίων βυζαντινῶν ἱεραποστόλων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου ἔχει ἰδιαίτερη σημασία γιὰ τὸν ὀρθὸ προσανατολισμό μας στὸ ὀρθόδοξο ἱεραποστολικὸ ἔργο, σήμερα πρὸ πάντων ποὺ συνειδητοποιεῖται πιὸ πολὺ ἡ ἀνάγκη του. Μερικὰ ἀξιοπρόσεκτα σημεῖα ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν δύο ἀδελφῶν γιὰ ἕνα ὀρθὸ προσανατολισμό μας στὸ ἱεραποστολικὸ ἔργο εἶναι καὶ τὰ ἑξῆς:

α) Σ υ ν α ί σ θ η σ η τ ο ῦ ε ὐ ρ ύ τ ε ρ ο υ ἐ κ κ λ η σ ι α σ τ ι κ ο ῦ κ α ὶ ἱ σ τ ο ρ ι κ ο ῦ χ ρ έ ο υ ς σ ὲ ἐ π ο χ ὴ ἐ σ ω τ ε ρ ι κ ῆ ς ἀ ν α τ α ρ α χ ῆ ς.

Ἡ ἐποχὴ ποὺ ἐμφανίζεται ἐπὶ σκηνῆς ἡ δράση τῶν δύο ἱεραποστόλων εἶναι ἐποχὴ ἐσωτερικῶν δυσκολιῶν γιὰ τὴν Ἐκκλησία (εἰκονομαχία, ἐγκατάσταση Φωτίου καὶ ἐξ αἰτίας της σύγκρουση Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως) καὶ ἐξωτερικῶν πιέσεων ἐκ μέρους τῶν Ἀράβων. Οἱ δυὸ ἱεραπόστολοι ὅμως ἐπροχώρησαν χωρὶς νὰ ὑπολογίζουν τὶς δυσκολίες. Μερικὰ χρόνια ἀναβολῆς τῆς δράσεώς τους θὰ σήμαινε ἴσως ὁριστικὴ ἀπώλεια τῆς εὐκαιρίας ἐκείνης. Οἱ ἐσωτερικὲς δυσκολίες τῆς Ἐκκλησίας δὲν πρέπει νὰ τὴν κάνουν νὰ χάνη τὴ συνείδηση τῆς καθολικότητος καὶ ἀποστολικότητός της. Τὸ «ἔσω» καὶ τὸ «ἔξω» ἀλληλοεπηρεάζονται καὶ πρέπει ὡς ἐνιαῖο χρέος καὶ πρόβλημα νὰ ἀντιμετωπίζωνται.

β) Σ υ γ κ ρ ό τ η σ η κ α ὶ π ν ε υ μ α τ ι κ ὲ ς π ρ ο ϋ π ο θ έ σ ε ι ς. Οἱ δυὸ Θεσσαλονικεῖς ἱεραπόστολοι εἶχαν: εὐρύτατη «θύραθεν» παιδεία, ποὺ τοὺς ἐπέβαλλε· πεῖρα τῆς κοινωνίας ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα· ἔνταση καὶ ὑψηλὴ ποιότητα ἐσωτερικῆς ζωῆς προσευχῆς καὶ μελέτης συνδυασμένα μὲ σταθερὸ καὶ ἀδαμάντινο χαρακτῆρα. Ἡ ἐναρμόνιση ὅλων αὐτῶν τῶν στοιχείων ὑπῆρξε τὸ μυστικὸ τῆς ἐπιτυχίας τῶν δύο ἀδελφῶν.

γ) Ν η φ α λ ι ό τ η ς, σ ύ σ τ η μ α, σ ε β α σ μ ὸ ς τ ῆ ς ὀ ν τ ό τ η τ ο ς τ ο ῦ λ α ο ῦ, π ο ὺ ὑ π η ρ έ τ η σ α ν.

Χωρὶς βιασύνες καὶ προχειρότητες ἑτοίμασαν τὸ ἐπιτελεῖο τους καὶ μελέτησαν τὴν ἰδιοσυγκρασία τοῦ λαοῦ, ποὺ θὰ ὑπηρετοῦσαν. Ἑτοίμασαν τὴ γραφὴ τῆς γλώσσας τους καὶ ἔκαναν τὶς πρῶτες βασικὲς μεταφράσεις στὴ γλῶσσα τους εὐαγγελικῶν περικοπῶν γιὰ λειτουργικὲς ἀνάγκες. Τὸ ἔργο τῶν μεταφράσεων συνεχίσθηκε ἀργότερα στὴ Μοραβία καὶ τὸ ὁλοκλήρωσε ὁ Μεθόδιος παρὰ τὶς περιπέτειες καὶ τὰ ἀναρίθμητα προβλήματα ποὺ μ' αὐτὰ ἦταν συνδεδεμένη ἡ μεγαλειώδης ἐκείνη ἐξόρμηση. Δὲν παρέλειψαν ἀκόμα οἱ δυὸ ἀδελφοὶ νὰ ἀναδείξουν τοπικὸ κλῆρο στὴ Μοραβία γιὰ νὰ ἀποσυρθοῦν οἱ ἴδιοι, ὅταν θὰ ἦταν πιὰ ὥριμοι οἱ ντόπιοι νὰ σταθοῦν στὰ πόδια τους καὶ νὰ προχωρήσουν μόνοι τους, στὸ ἀγαπημένο τους μοναστήρι καὶ τὴν ποθητή τους ἄσκηση.

Ἄξιο πολλῆς προσοχῆς εἶναι, ὅτι οἱ δυὸ ἱεραπόστολοι ἐπέμειναν πολὺ (καὶ πλήρωσαν μὲ διωγμούς, κατατρεγμοὺς καὶ φυλακίσεις τὴν ἐπιμονή τους αὐτὴ) στὸ σεβασμὸ τῆς ἰδιοτυπίας καὶ τῆς ὀντότητος τοῦ Μοραβικοῦ λαοῦ. Τοὺς μιλοῦσαν στὴ γλῶσσα τους καὶ χρησιμοποιοῦσαν στὴ θεία λατρεία τὴ σλαβική, πρᾶγμα πρωτάκουστο στὴ Δύση, ποὺ δὲν γνώριζε ἄλλη γλῶσσα ἀπ' τὴ λατινική. Ἤθελαν οἱ δυὸ μεγάλοι ἐκεῖνοι ἱεραπόστολοι νὰ βοηθήσουν τοὺς

νέους χριστιανοὺς νὰ ἀναπτυχθοῦν καὶ νὰ γίνουν αὐτὸ ποὺ ἦταν χωρὶς νὰ τοὺς βάλουν σὲ ξένα καλούπια, ποὺ θὰ ἀφάνιζαν τὴν προσωπικότητά τους σὰν ἀτόμων καὶ τὴν ὀντότητά τους σὰν λαοῦ. Λιαύγεια προθέσεων κρυστάλλινη, πρότυπο γιὰ κάθε ἱεραποστολικὴ προσπάθεια.

δ) Ἄρσις σταυροῦ.— Ἡ κατοπινὴ καρποφορία. Εἶναι γνωστὲς οἱ περιπέτειες τῶν δύο ἀδελφῶν καὶ οἱ τρομερὲς δυσκολίες ποὺ συνάντησαν ἀπὸ τὸν λατινικὸ κλῆρο. Τὸν Κύριλλο τὸν ὡδήγησαν πρόωρα στὸ θάνατο καὶ τὸν Μεθόδιο σὲ χίλιες - δυὸ ταπεινωτικὲς δοκιμασίες καὶ μιὰ συνεχῆ ὀδύνη. Τὸ ἔργο τους στὴ Μοραβία ἀνθρώπινα διαλύθηκε καὶ ἐκμηδενίσθηκε μετὰ τὸ θάνατό τους. Ἐδῶ ὅμως ἔγκειται τὸ παράδοξο τῆς προσφορᾶς τους. Ἐνῶ ἐξωτερικὰ «πέθανε», ἱστορικὰ βλάστησε μετὰ ἀπὸ καιρὸ καὶ ἔφερε πλούσιους καρποὺς στὴ Βοημία, Πολωνία, Βουλγαρία καὶ Ρωσία διὰ μέσου τῶν πολυαρίθμων μαθητῶν τους, ποὺ ἀκολούθησαν πιστὰ τὰ ἴχνη τους.

Ἡ ἱεραποστολὴ δὲν εἶναι μιὰ ρομαντικὴ περιπέτεια, ἀλλὰ θὰ παραμείνη πάντοτε ΟΔΟΣ ΣΤΑΥΡΟΥ μὲ ὅλες τὶς συνέπειες καὶ τὴν τραγικότητά της. Ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν πλούσια καὶ διαρκῆ καρποφορία της, ποὺ τὴν ἀκολουθεῖ παρὰ τὶς τυχὸν φάσεις ἀποτυχίας. Τελικὰ ἡ ὁδὸς αὐτὴ εἶναι ὁδὸς «ταυτίσεως» μὲ τὸν Χριστόν. «Καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ πατήρ, κἀγὼ πέμπω ὑμᾶς» εἶπε ὁ Κύριος στοὺς Ἀποστόλους. Αὐτὸ τὸ «καθώς», ποὺ σημαίνει «κένωσιν» καὶ ἀνυπόκριτον ἀγάπην, καθορίζει τὸν τύπον καὶ τὴν τακτικὴν τῆς ὀρθοδόξου Ἱεραποστολῆς.

Θ) Ὑφηγητοῦ Τ. ΤΣΑΜΠΕΦ: Ἡ θεολογία τῶν ἁγίων ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου. Οἱ Ἅγιοι Κύριλλος καὶ Μεθόδιος γεννημένοι μέσα στὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ διαπαιδαγωγημένοι μὲ τὴ διδασκαλία της ἦταν ὀρθόδοξοι πέρα γιὰ πέρα. Τὴν ὀρθόδοξη διδασκαλία μετέφεραν καὶ στοὺς νέους λαοὺς ποὺ φώτισαν καὶ μὲ αὐτὴν ἀνέθρεψαν τοὺς σλάβους χριστιανούς. Τὴν ὀρθόδοξη διδασκαλία καὶ θεολογία ὑποστήριξαν μὲ πολλὲς θυσίες καὶ δοκιμασίες καὶ τὴν στερέωσαν στὴ συνείδηση τῶν λαῶν, ποὺ χειραγωγήθηκαν διὰ μέσου τους στὴν Ὀρθοδοξία.

Μιὰ προσεκτικὴ ἐξέταση τῆς διδασκαλίας γιὰ τὴ Θεογνωσία, τὴν Ἁγία Τριάδα, τὸ Μυστήριο τῆς θείας Οἰκονομίας ἐν Χριστῷ, τὴν Ἀνθρωπολογία, τὴν τιμὴ τῶν Ἁγίων Εἰκόνων, πείθει γιὰ τὴν ὀρθόδοξη γραμμὴ ποὺ ἀκολούθησαν σ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς ἱεραποστολικῆς τους δράσεως. Οἱ Ἅγιοι Κύριλλος καὶ Μεθόδιος ὑπῆρξαν φορεῖς τῆς ὀρθόδοξης θρησκευτικῆς συνειδήσεως καὶ ἀγωνίσθηκαν γιὰ τὴν αἴγλη τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας παρέμειναν πιστὰ τέκνα ὡς τὴν τελευταία τους πνοή.

Ι) ΤΡ. ΚΩΣΤΙΤΣ: Ὁ βίος καὶ ἡ δράση τῶν ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου.

Γονεῖς τῶν ἁγίων ἦταν ὁ δρουγγάριος Λέων καὶ ἡ Μαρία, Ἕλληνες καὶ οἱ δυὸ καὶ καταγόμενοι ἀπὸ οἰκογένεια εὐγενῶν. Οἱ σοβαροὶ σλάβοι ἐπιστήμονες ἀπορρίπτουν τὴν σλαβικὴ καταγωγὴ τῶν δύο ἀδελφῶν.

Ὁ Μεθόδιος ἀκολούθησε τὸ στρατιωτικὸ στάδιο, ὅπου διέπρεψε. Ὑπηρέτησε στὴν περιοχὴ τοῦ Στρυμόνα καὶ ἔμεινε δέκα χρόνια στὴν ὑπηρεσία αὐτή. Ἔμαθε τὴ σλαβικὴ γλῶσσα καὶ ἦρθε σὲ στενὴ ἐπαφὴ μὲ τοὺς σλάβους καὶ ἔνοιωσε τὴν πρώτη μεγάλη συμπάθεια γι' αὐτούς. Λόγῳ τῶν εἰκονομαχικῶν διωγμῶν τοῦ Θεοφίλου ἀποσύρθηκε σὲ μοναστήρι τοῦ Ὀλύμπου Βιθυνίας.

Ὁ Κωνσταντῖνος (Κύριλλος) ἔδειξε ἀπὸ νωρὶς μεγάλη κλίση στὰ γράμματα. Σπούδασε στὴν περίφημη σχολὴ τῆς Μαγναύρας στὴν Κωνσταντινούπολη μὲ διδασκάλους τὸν Φώτιο καὶ τὸν Λέοντα τὸν Μαθηματικό. Διακρίθηκε ἀμέσως καὶ διέπρεψε στὶς σπουδές του. Γρήγορα ἡ πρόοδός του τράβηξε τὴν προσοχὴ ὅλων καὶ ἰδίως τῶν ἀνακτόρων. Τοῦ ἔγιναν πολλὲς καὶ δελεαστικὲς προτάσεις κοσμικῆς ἀναδείξεως, ἀλλὰ ὁ Κωνσταντῖνος δὲν ὑπεχώρησε. Τὸν ἔκαιγε ὁ θεῖος ἔρως. Προτίμησε γι' αὐτὸ τὴ ζωὴ τῆς ἀφιερώσεως. Ἔτσι χειροτονήθηκε καὶ ἔγινε πατριαρχικὸς χαρτοφύλαξ. Τελικὰ ὅμως ἄφησε καὶ τὴ θέση αὐτὴ καὶ ἔφυγε σὲ μοναστήρι, χωρὶς νὰ τὸν ἀντιληφθοῦν. Μετὰ ἀπὸ ἐπίμονες ἔρευνες ὅμως ἀνακάλυψαν τὸ κρυσφύγετό του καὶ μετὰ ἀπὸ πολλὴ πίεση δέχθηκε νὰ διδάξη φιλοσοφία στὴ Μαγναύρα, ὅπου καὶ διέπρεψε. Ἀπὸ τότε τοῦ δόθηκε ὁ τίτλος τοῦ «φιλοσόφου», ποὺ τὸν συνώδεψε σ' ὅλη του τὴ ζωή. Σὲ δημόσια συζήτηση μὲ τὸν πρώην πατριάρχη, τὸν εἰκονομάχο Ἰωάννην τὸν Ζ΄ τὸν Γραμματικό, ποὺ τὸν νίκησε, ἀποδείχθηκε ἡ διαλογική του καὶ ρητορικὴ δεινότητα καθὼς καὶ ἡ πολυμάθειά του. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἐκτίμηση τῶν ἀνακτόρων αὐξήθηκε γιὰ τὸ πρόσωπό του καὶ νωρὶς τοῦ ἀνατέθηκαν δύσκολες καὶ λεπτὲς ἀποστολὲς στοὺς Ἄραβες, στοὺς Χαζάρους (μαζὶ μὲ τὸν Μεθόδιο), ὅπου εἶχε καταπληκτικὲς ἐπιτυχίες στὶς συζητήσεις του μὲ τοὺς διαφόρους σοφούς. Οἱ δυὸ ἀδελφοὶ ὅμως θέλησαν νὰ ἀποσυρθοῦν στὴ γαλήνη τοῦ μοναστηριοῦ καὶ στὴ ζωὴ τῆς ἀσκήσεως καὶ ἱερᾶς θεωρίας. Τὰ γεγονότα ὅμως τοὺς ἀνάγκασαν νὰ ἀφήσουν πὴν ὡραία ἐκείνη ζωή. Στὴν Πόλη εἶχε ἔρθει ἡ γνωστὴ Μοραβικὴ ἀποστολὴ ἐκ μέρους τοῦ Ρατισλάβου ποὺ ζητοῦσε ἱεραποστόλους γιὰ τὴ χώρα του. Σὰν οἱ πιὸ κατάλληλοι γι' αὐτὸ κρί-

θηκαν οἱ δυὸ ἀδελφοί, ποὺ δέχτηκαν μὲ προθυμία τὴ δύσκολη ἐκείνη ἀποστολή, ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ἀποβῆ ἱστορικὴ αὐτὴ τὴ φορά.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἐφεῦρε τὴν κατάλληλη γραφὴ γιὰ τὴ σλαβικὴ γλῶσσα καὶ ἄρχισαν καὶ οἱ δυὸ νὰ μεταφράζουν στὴ σλαβικὴ ἑλληνικὰ λειτουργικὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰ κείμενα. Οἱ δυσκολίες ποὺ συνάντησαν ἦταν πάρα πολλὲς γιατὶ ἡ σλαβικὴ γλῶσσα ἦταν πάρα πολὺ φτωχή. Οἱ δυὸ ἀδελφοὶ δημιούργησαν καινούργιες λέξεις καὶ ἔβαλαν τὰ θεμέλια τῆς σλαβικῆς φιλολογίας καὶ γραμματείας. Ἔγιναν ἔτσι οἱ πατέρες τῆς σλαβικῆς γραμματείας καὶ δημιουργοὶ τοῦ σλαβικοῦ πολιτισμοῦ.

Στὴ Μοραβία ἀσχολήθηκαν μὲ τὸ κήρυγμα, τὶς μεταφράσεις καὶ τὸν καταρτισμὸ μαθητῶν ἱκανῶν γιὰ τὴν ἐπέκταση τοῦ ἔργου τους. Μετὰ ἀπὸ δράση σαράντα περίπου μηνῶν οἱ δυὸ ἱεραπόστολοι ξεκίνησαν προφανῶς γιὰ τὴν Κωνσταντινούπολη. Στὴ Βενετία ὅμως εἶχαν ἰσχυρὲς συγκρούσεις μὲ τοὺς ἐκεῖ ἐπισκόπους καὶ κληρικοὺς γιὰ τὸ ζήτημα τῆς χρησιμοποιήσεως τῆς λατινικῆς γλώσσας. Στὶς συγκρούσεις αὐτὲς καὶ τὶς ζωηρὲς συζητήσεις νίκησε ἡ ὀρθότατη ἀντίληψη τῶν δύο ἀδελφῶν γιὰ τὸ δικαίωμα τοῦ κάθε λαοῦ νὰ χρησιμοποιῆ τὴ γλῶσσα του γιὰ νὰ λατρεύη τὸ Θεό. Τὸ πρᾶγμα αὐτό, αὐτονόητο σήμερα, ἦταν ἀδιανόητο τὴν ἐποχὴ ἐκείνη γιὰ τοὺς λατίνους «τριγλωσσίτες» ἢ «πιλατιανούς». Ὁ Πάπας Ἀδριανὸς ὁ Β΄ ἀναγνώρισε τελικὰ τὸ ἔργο τους. Στὴ Ρώμη, ὅπου μὲ διάφορα προσχήματα τοὺς κρατοῦσαν μᾶλλον σὰν ὁμήρους, ὁ Κωνσταντῖνος, καταβεβλημένος ἀπὸ τὶς ἀναρίθμητες δυσκολίες τοῦ ἔργου του καὶ τὶς ἄλλες δοκιμασίες ποὺ εἶχε ὑποστῆ μαζὶ μὲ τὸν ἀδελφό του, τελείωσε τὴν ἁγία ζωή του. Τελευταία του ὑποθήκη πρὸς τὸν ἀδελφό του Μεθόδιο ἦταν νὰ συνεχίση τὸ ἱερό τους ἔργο μὲ κάθε θυσία. Ὁ Μεθόδιος ἔμεινε πιστὸς στὴν ἱερὴ θέληση τοῦ ἀδελφοῦ του, ποὺ τὸν σέβονταν, ἂν καὶ πιὸ μεγάλος, σὰν μεγαλύτερό του.

Τὸ 870 ὁ Μεθόδιος χειροτονήθηκε μετὰ ἀπὸ σχετικὴ αἴτηση τοῦ Κότσελ, ἄρχοντα τῆς Παννονίας, ἐπίσκοπος Σιρμίου. Μὲ τὴ χειροτονία του περιωρίσθηκε ἡ δικαιοδοσία τοῦ λατινογερμανικοῦ κλήρου στὶς σλαβικὲς χῶρες τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης. Λόγῳ ὅμως πολιτικῶν ἀνωμαλιῶν βρῆκαν εὐκαιρία οἱ λατῖνοι ἐπίσκοποι, εὐκαιρία νὰ συλλάβουν τὸν Μεθόδιο, νὰ τὸν βασανίσουν ἀπάνθρωπα, νὰ τὸν δικάσουν καὶ καταδικάσουν σὲ φυλάκιση. Μὲ ἐπέμβαση τοῦ Πάπα Ἰωάννη τοῦ Η΄ ἀπελευθερώθηκε ὁ Μεθόδιος, ἀλλὰ οἱ δυσκολίες καὶ οἱ κατατρεγμοὶ συνεχίσθηκαν ἐπὶ πολύ. Ἀποτέλεσμα αὐτῶν τῶν ἀτελείωτων δυσκολιῶν ἦταν ὅτι κατεβλήθη κι' αὐτὸς καὶ ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ τὸ 885. Ὁ θάνατός του κατασυγκίνησε τὰ πλήθη τῶν πιστῶν τῆς Μοραβίας ἐκτὸς τῶν ἐχθρῶν του λατίνων. Τὸ ἔργο τῶν δύο ἀδελφῶν θὰ συνεχιζόταν καρποφόρα στὴ Μεγάλη Μοραβία, ἂν ὁ Πάπας Στέφανος ὁ Ε΄ δὲν ἀπαγόρευε τὴ σλαβικὴ λειτουργία καὶ δὲν κατεδίκαζε τὸ ἔργο τους. Οἱ λατῖνοι κληρικοὶ βρῆκαν εὐκαιρία τότε νὰ καταδιώξουν ἀπηνῶς τοὺς μαθητὰς τῶν δύο ἀδελφῶν καὶ νὰ τοὺς ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὴ Μοραβία.

«Τὸ μεγαλειῶδες ἔργον (τῶν δύο ἀδελφῶν) ἀπετέλεσε σταθμὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν σλαβικῶν λαῶν, οἱ ὁποῖοι τοὺς τιμοῦν ὡς ἰσαποστόλους καὶ πρωτοδιδασκάλους των, ἀναγνωρίζοντες οὕτω τὰς ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας προσέφερον πρὸς αὐτοὺς οἱ ἅγιοι ἀδελφοὶ διὰ τῆς ἐφευρέσεως τοῦ σλαβικοῦ ἀλφαβήτου καὶ τῆς μεταφράσεως ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ πρωτοτύπου εἰς τὴν σλαβικὴν γλῶσσαν τῶν λειτουργικῶν κειμένων, τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τοῦ Νομοκανόνος».

ΙΑ) ΒΛΑΣΙΟΥ ΙΩ. ΦΕΙΔΑ: Τὸ κήρυγμα τῆς βυζαντινῆς ἱεραποστολῆς καὶ οἱ ἀπόστολοι τῶν σλάβων Κωνσταντῖνος (Κύριλλος) καὶ Μεθόδιος.

Ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ Βίου τοῦ Μεθοδίου παρουσιάζει μεγάλη ἀναλογία πρὸς τὰ σλαβικὰ καὶ βυζαντινὰ κείμενα ποὺ ἔχουν σχέση μὲ τὸ κήρυγμα τῆς βυζαντινῆς ἱεραποστολῆς κατὰ τὸν ἔνατο αἰῶνα. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Φωτίου τὸ ἱεραποστολικὸ κήρυγμα παρουσιάζεται μὲ τὸ παρακάτω σχῆμα:

α) Σύντομη ἀνασκόπηση τῆς ἱερᾶς ἱστορίας ἀπὸ κτίσεως κόσμου ὡς τὴν Ἀνάληψη τοῦ Χριστοῦ. Τονίζεται κυρίως τὸ ἔργο τῆς θείας οἰκονομίας γιὰ τὴν σωτηρία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ μὲ κατάληξη τὴν αἰώνια βασιλεία ἢ καταδίκη.

β) Σύντομη ἔκθεση τῆς δογματικῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας μὲ βάση τὸ σύμβολο τῆς πίστεως καὶ μερικὲς δογματικὲς ἐπεξηγήσεις.

γ) Σύντομη ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία καὶ μάλιστα τῶν ἑπτὰ οἰκουμενικῶν Συνόδων.

Τὸ σχῆμα αὐτὸ εἶχε σχεδὸν τυποποιηθῆ τὸν Θ΄ αἰῶνα καὶ τὸ ἀκολουθοῦσαν οἱ ἱεραπόστολοι τοῦ Βυζαντίου μὲ τὶς ἀναγκαῖες προσαρμογὲς ποὺ ὑπαγόρευαν οἱ διάφορες περιστάσεις καὶ τοπικὲς ἀνάγκες. Τὸ σχῆμα αὐτὸ καὶ γενικώτερα τὶς ἀρχὲς τοῦ ἱεραποστολικοῦ κηρύγματος ἀκολούθησαν καὶ οἱ Κύριλλος καὶ Μεθόδιος. Τὸ περιεχόμενό του ἐκτίθεται στὴν εἰσαγωγὴ τοῦ σλαβικοῦ βίου τοῦ Μεθοδίου. Πιθανώτατα τὸ κήρυγμα τῆς ἱεραποστολῆς τῶν βυζαντινῶν εἶχε μεταφρασθῆ ἀπὸ τοὺς δυὸ ἀδελφοὺς στὴν παλαιοσλαβονικὴ ἐκκλησιαστικὴ γλῶσσα μὲ τὶς ἀναγκαῖες προσθῆκες καὶ τροποποιήσεις ποὺ ἐπέβαλλαν τὰ πράγματα καὶ οἱ συνθῆκες τοῦ τόπου τῆς δραστηριότητός τους. Ἡ προσεκτικὴ μελέτη τῶν στοιχείων ποὺ ἔχουμε στὰ χέρια μας μᾶς ὁδηγεῖ στὰ ἑξῆς συμπεράσματα:

1. Μία ἀπὸ τὶς βασικὲς πηγὲς τοῦ Βίου τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τοῦ Βίου τοῦ Μεθοδίου εἶναι τὸ κήρυγμα τῆς ἱεραποστολῆς στὸ Βυζάντιο.

2. Τὸ κήρυγμα αὐτὸ εἶναι τέτοιο ποὺ διαμορφώθηκε τὸν Θ΄ αἰῶνα.

3. Οἱ βιογράφοι τῶν ἁγίων τὸ χρησιμοποίησαν ἐλεύθερα.

4. Οἱ δυὸ ἱεραπόστολοι χρησιμοποίησαν τὸ ἑνιαῖο αὐτὸ κήρυγμα μεταφράζοντάς το στὴν παλαιοσλαβονική.

5. Τὰ στοιχεῖα τοῦ περιεχομένου του εἶναι αὐτὰ ποὺ ἀναφέρονται στὴν ἀρχὴ τοῦ παρόντος ἄρθρου. Σ' αὐτὸ μποροῦσε νὰ προστεθῆ ἀνεξάρτητη παράδοση γιὰ τὴν ὑπεροχὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἔναντι ἄλλων θρησκειῶν (Μωαμεθανισμοῦ, Ἰουδαϊσμοῦ ἢ τοῦ ρωμαιοκαθολικισμοῦ).

6. Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἀποκαταστήσουμε τὸ κήρυγμα ποὺ χρησιμοποιήθηκε στὴ Μοραβία μὲ βάση μόνον τοὺς Βίους τῶν δυὸ ἁγίων, γιατὶ τὰ ἀποσπάσματα ποὺ χρησιμοποιήθηκαν σ' αὐτὲς ἔχουν τροποποιηθῆ ἢ διασπαρῆ στὶς βιογραφίες τῶν ἀποστόλων τῶν σλάβων.

Γενικὰ μπορεῖ νὰ παρατηρηθῆ πὼς μὲ τὸν τύπο αὐτὸν τοῦ κηρύγματος τῆς ἱεραποστολῆς οἱ δυὸ ἅγιοι προσέφεραν στοὺς νέους χριστιανοὺς τῆς Μοραβίας συμπυκνωμένες τὶς ἀπαραίτητες χριστιανικὲς γνώσεις ποὺ ἐξασφάλιζαν τόσο τὴν κατήχησή τους καὶ τὴν ὀρθοδοξία τῆς πίστεώς τους, ὅσο καὶ τὴν ἑνότητα τῆς πίστεως μεταξὺ τῶν σλάβων τουλάχιστον τὴν ἐποχὴ ἐκείνη.

Μὲ ὅσα ἀναφέρθηκαν γίνεται φανερὴ ἡ σημασία ποὺ ἔχει τὸ παράδειγμα τῶν ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου γιὰ μιὰ ἀναγέννηση τοῦ ἱεραποστολικοῦ ζήλου καὶ ἐνδιαφέροντος μέσα στὴν Ὀρθόδοξη Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία γιὰ τὴν ἐξωτερικὴ Ἱεραποστολή, ποὺ ἂν καὶ ἄρχισε νὰ ἀφυπνίζεται τώρα τελευταῖα, ὅμως πάντα παραμένει ἀτροφικό.

Β'

Ὅπως ἤδη ἀναφέραμε στὴν ἀρχή, μιὰ δεύτερη πολύτιμη προσφορὰ στὴν τιμημένη μνήμη

Ὁ ἅγιος Μεθόδιος. Εἰκὼν τοῦ ΙΕ' αἰῶνος. (Μονὴ Κάλενιτς Σερβίας)

τῶν δύο ἀδελφῶν καὶ ἀποστόλων τῶν Σλάβων ἀποτελεῖ ὁ Ἑόρτιος Τόμος, ποὺ ἐξέδωσαν ἡ Ἱ. Μητρόπολις καὶ ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ Θεσσαλονίκης. Οἱ ἀξιόλογες ἐργασίες ποὺ κοσμοῦν τὶς σελίδες του εἶναι, ἐκτὸς ἀπὸ λίγες, ἐκτεταμένες καὶ πολὺ κατατοπιστικὲς γιὰ τὴν προσωπικότητα καὶ τὸ ἔργο τῶν δύο ἀδελφῶν, τὴν ἐπίδρασή τους κ.λ.π. Ἐπίσης ἀναφέρονται μερικὲς σὲ περιφερειακὰ θέματα, ὅπως εἶναι τὸ ἱστορικὸ πλαίσιο τῆς δράσης τους, τὸ ζήτημα τῆς καταγωγῆς τους, ἡ παιδεία τοῦ Βυζαντίου στὰ χρόνια τους, ἡ σχετικὴ μὲ τὸ πρόσωπό τους εἰκονογραφία κλπ. κλπ.

Ἐπειδὴ ὁ χῶρος, ποὺ διαθέτουμε, εἶναι πολὺ περιωρισμένος, δὲν μᾶς εἶναι δυστυχῶς δυνατὸν νὰ ἐπεκταθοῦμε σὲ ὅλες τὶς ἐργασίες παρουσιάζοντάς τις κάπως λεπτομερέστερα. Αὐτὸ φυσικὰ δὲν σημαίνει καμμιὰ ὑποτίμηση τῶν ἐργασιῶν ποὺ παραλείπονται. Περιοριζόμαστε μόνο σ' ἐκεῖνες, ποὺ ἔχουν μιὰ πιὸ ἄμεση σχέση μὲ τὸ ἔργο τους κατ' ἀρχὴν ἢ μὲ τὸ πρόσωπό τους, ἢ δίνουν κάποια ἰδέα γιὰ τὰ προβλήματα, ποὺ ἀπασχολοῦν τὴ σχετικὴ ἔρευνα καὶ μάλιστα καὶ ἀπὸ σκοπιὰ μὴ ὀρθόδοξη, ὅπως εἶναι ἡ ἐργασία τοῦ Marin Tadin.

Ὅποιος ἐνδιαφέρεται γιὰ μιὰ πιὸ κατατοπιστικὴ μελέτη καὶ πραγματικὰ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, θὰ πρέπει νὰ μελετήση ἀπαραιτήτως ὁλόκληρο τὸν τόμο — ὅπως φυσικὰ καὶ τὰ σχετικὰ ἄρθρα καὶ τὶς σχετικὲς μελέτες τῆς «Ἐκκλησίας».

★

Α) Πρυτάνεως Πανεπιστημίου Θεσσαλονί-

κης ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ: Ἐπιδιώξεις τῆς ἀποστολῆς Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου εἰς τὴν Κεντρικὴν Εὐρώπην.

Οἱ περισσότεροι ἀπὸ αὐτούς, ποὺ ἀσχολήθηκαν μὲ τὸ ἔργο τῶν φωτιστῶν τῶν Σλάβων Κυρίλλου (Κωνσταντίνου) καὶ Μεθοδίου, εἶναι κυρίως δυτικοί. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ παρουσίαση τοῦ ἔργου τῶν δύο ἀδελφῶν εἶναι μονομερὴς σὲ πολλὰ σημεῖα. Ἡ παροῦσα μελέτη ἐπιδίωξή της ἔχει νὰ ἄρη τὶς μονομέρειες αὐτὲς καὶ νὰ διαφωτίση δυὸ σημεῖα, ποὺ ἔχουν σχέση μ' αὐτὲς τὶς μονομέρειες:

α) Ποιά ἀρχὴ ἀνέθεσε τὴν ἀποστολὴ στοὺς δύο ἀδελφοὺς καὶ

β) Ποιός ὁ ἀντικειμενικὸς σκοπὸς τῆς ἀποστολῆς του.

Ἐπειδὴ τὰ κείμενα ποὺ ἔχουμε στὴ διάθεσή μας εἶναι κυρίως ἀπολογητικὰ ὑπὲρ ἢ κατὰ τῶν ἀπόψεων τῆς Ρώμης, τὸ μόνο κριτήριο ποὺ ἀπομένει εἶναι τὸ γεγονός, πὼς ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Μεθόδιος ἦταν Βυζαντινοὶ καὶ σὰν τέτοιοι ἔδρασαν.

Σύμφωνα μὲ τὸν Βίο τοῦ Κωνσταντίνου τὴν πρωτοβουλία γιὰ τὴν ἀποστολὴ τῶν δυὸ ἀδελφῶν εἶχε ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ ὁ Γ'. Οἱ δυὸ ἀδελφοὶ δὲν ἦταν πράκτορες τοῦ αὐτοκράτορος οὔτε εἶναι μύθος τὰ περὶ τῆς αἰτήσεως τοῦ Ρατισλάβου. Τὸ ὅτι τὸ Βυζάντιο δὲν εἶχε βλέψεις οὔτε στὴ γείτονά του Βουλγαρία καταρρίπτει τὴν ἄποψη περὶ πολιτικῶν βλέψεων στὴν Κεντρικὴ Εὐρώπη. Ἡ ἐνέργεια ἐκείνη ἦταν καθαρὰ ἐκκλησιαστική. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐνήργησε σὰν «ἐπίσκοπος τῶν ἐκτός», ἰδέα ποὺ προωθήθηκε πολὺ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἡ ἐνέργεια ἐκείνη εἶχε ἐξωτερικὸν χαρακτῆρα (ἐξασφάλιση οἰκονομική, διπλωματικὴ κ.λ.π.) γιατὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴ πλευρὰ τῆς ὑποθέσεως τὴν εἶχε ἀναλάβει καὶ ρυθμίσει ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἀρχή.

Ἡ ἀποσιώπηση τῆς ἀναμίξεως τῆς Ἐκκλησίας στὴν ἱεραποστολικὴ αὐτὴ προσπάθεια ὁδηγεῖ στὴν πλάνη, ποὺ καλλιέργησαν πολὺ οἱ δυτικοί, ὅτι ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία δὲν ἀσχολήθηκε μὲ τὸ ἔργο τῆς ἱεραποστολῆς. Φυσικὰ αὐτὸ τὸ καταρρίπτει καὶ μιὰ στοιχειώδης γνώση τοῦ τεράστιου ἱεραποστολικοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τὸ ἔτος ποὺ καταλύθηκε τὸ Βυζάντιο.

Ἡ διάδοση τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀνάμεσα στὰ σλαβικὰ ἔθνη καὶ μάλιστα μέσα σὲ μιὰ εἰκοσιπενταετία κατὰ τὴν ἐποχή, ποὺ ἔδρασαν οἱ δυὸ ἀπόστολοι, δὲν εἶναι τυχαῖο γεγονὸς καὶ ἀποτέλεσμα μεμονωμένων προσπαθειῶν. Πίσω ἀπὸ αὐτὸ κρύβεται μιὰ κατευθύνουσα ἀρχή, ἡ Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἡ μὴ μνημόνευση τοῦ Φωτίου στοὺς βίους τῶν Θεσσαλονικέων ἀδελφῶν δὲν ὀφείλεται σὲ διάστασή τους μαζί του. Ὅσα ἱστορικὰ στοιχεῖα ἔχουμε ὑπ' ὄψει μας μαρτυροῦν γιὰ τὸ ἀντίθετο. Πρέπει λοιπὸν νὰ μετέσχε καὶ ὁ Φώτιος στὴν ὀργάνωση τῆς ἱεραποστολικῆς προσπάθειας γιὰ τὴ Μοραβία. Ἦταν ἄλλωστε ἀδιανόητο νὰ γίνεται μιὰ τόσο μεγάλη ἀποστολὴ καὶ νὰ μὴ τὴν ξέρη ὁ πρῶτος σύμβουλος τοῦ αὐτοκράτορος στὰ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα, ὁ Φώτιος, ποὺ αὐτὸς τὸν ἀνέβασε στὸν οἰκουμενικὸ θρόνο. Ἡ ἀποσιώπηση τοῦ ὀνόματος τοῦ Φωτίου στοὺς Βίους τῶν ἁγίων ὀφείλεται στὰ περιστατικὰ τῆς συγγραφῆς τους. Γιὰ λόγους συνέσεως καὶ ἀποφυγῆς προστριβῶν μὲ τοὺς δυτικοὺς δὲν ἀνέφεραν τὸ ὄνομα τοῦ τόσο μισητοῦ σ' αὐτοὺς Φωτίου.

★

Ὁ αὐτοκράτωρ στέλνοντας τοὺς δυὸ ἀποστόλους στὴ Μοραβία δὲν ἐπεδίωκε πολιτικοὺς σκοπούς, ἀλλὰ μόνο φιλικὲς σχέσεις. Δὲν ἐξηγεῖται ἀλλοιῶς πῶς ὁ αὐτοκράτωρ ἔστειλε τοὺς ἀποστόλους μὲ μοναδικὰ ὅπλα τὸ ἀλφάβητο καὶ τὶς μεταφράσεις, ποὺ προωθοῦσαν τὴν ἐθνικὴ αὐτοσυνειδησία καὶ τὴν ἀνεξαρτησία τῶν σλαβικῶν ἐθνῶν. Οἱ δυὸ ἀδελφοὶ δὲν ἦταν οὔτε σλάβοι ἐθνεγέρται, ὅπως ἐσφαλμένα ὑποστήριξαν μερικοί. Πῶς ἦταν δυνατὸν νὰ κάμουν μιὰ τέτοια ἐκλογὴ οἱ ἄρχοντες τοῦ Βυζαντίου, ἂν οἱ ἅγιοι ἦταν πανσλαβισταί; Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ πάλι ὁ τόπος τῆς ἀποστολῆς τους δὲν δείχνει τὴν ἐθνικότητά τους, γιατὶ οἱ δυὸ ἀδελφοὶ πῆγαν καὶ σὲ ἄλλα ἔθνη μὲ ἀποστολές. Ἦταν γι' αὐτὸ π.χ. Χάζαροι ἢ Ἄραβες; Ὁ ἰσχυρισμὸς καταπίπτει μόνος σὰν γελοῖος. Αὐτὸ ποὺ κινοῦσε τοὺς δυὸ ἀδελφοὺς ἦταν ὁ θρησκευτικός τους ἐνθουσιασμὸς καὶ μόνο καὶ ἡ πολιτιστική τους διάθεση. Τίποτε ἄλλο.

Εἶναι ἀλήθεια πὼς πρὶν ἀπὸ τοὺς δυὸ ἀποστόλους δούλεψαν ἱεραποστολικὰ καὶ δυτικοὶ ἱεραπόστολοι στὴ Μοραβία. Τὰ ἀποτελέσματα ὅμως τῆς προσπάθειάς τους ἦταν πενιχρά. Ἕνας περιωρισμένος μόνο κύκλος ἡγεμόνων πίστεψε. Καὶ τοῦτο πιθανὸν γιὰ λόγους πολιτικοὺς ἢ ἄλλους. Ὁ ἐκχριστιανισμὸς τῶν λαῶν τῆς Μοραβίας πραγματοποιήθηκε ἀπὸ τοὺς δυὸ ἀδελφούς. Καὶ αὐτὴ ἦταν ἡ βασική τους ἐπιδίωξη. Θεμελιώδης ἀρχὴ τῶν δύο ἀδελφῶν στὴν ἀποστολική τους προσπάθεια ὑπῆρξε ἡ ἐλευθερία ἀπὸ ἐξωτερικὰ δεσμά. Ἡ Δύση δὲν εἶχε τέτοια παράδοση μὲ τὸν συγκεντρωτισμό της. Ἀντίθετα ἡ Ἀνατολὴ ἀναγνώριζε στὸν κάθε λαὸ τὸ δικαίωμα νὰ χρησιμοποιῆ τὴ γλῶσσα του, νὰ ἔχη τὴν πολιτική του ἐξουσία καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴ αὐτονομία του. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ρατισλάβος ἀπευθύνθηκε στὴ Βυζαντινὴ Ἐκ-

κλησία. Ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι ὁ Ρατισλάβος ζήτησε πρῶτα βοήθεια ἀπὸ τὴ Ρώμη καὶ δὲν τοῦ δόθηκε, δὲν εἶναι σωστός. Γιατί, ἂν εἶχε γίνει σχετικὴ προσπάθεια, ἡ ὁποία ἀπορρίφθηκε, τότε ἡ ἐξέλιξη τῶν πραγμάτων θὰ ἦταν ἐντελῶς διαφορετική.

Οἱ Ἕλληνες ἱεραπόστολοι κινήθηκαν ἐλεύθερα καὶ ἀδέσμευτα ἀπὸ ἄποψη γλωσσική. Ὁ ἰσχυρισμὸς γιὰ τὸ ἀντίθετο δὲν εὐσταθεῖ ἱστορικά. Δὲν ἐξηγοῦνται οἱ γνωστὲς διαμάχες στὴν Μοραβία καὶ τὴ Βενετία γιὰ τὸ ζήτημα τῆς χρησιμοποίησης τῆς σλαβονικῆς στὴ λατρεία, πρᾶγμα, ποὺ μὲ τόση θέρμη καὶ δύναμη ὑποστήριξαν οἱ ἅγιοι πάντοτε ἀποτελεσματικά.

★

Ὅταν ὡρίμασαν ἡ Μοραβία καὶ ἡ Παννονία, ἦταν ἕτοιμες νὰ ἔχουν καὶ δικές τους Ἐκκλησίες καὶ δικούς τους ἐπισκόπους. Οἱ περιπέτειες τῶν δύο ἀποστόλων καὶ ἰδίως τοῦ Μεθοδίου ἀπὸ τὸ 867 μέχρι τοῦ 885 αἰτία εἶχαν τὴν πρόθεσή τους νὰ ἔχουν μιὰν αὐτοκέφαλη ἐκκλησία. Οὐσιαστικὰ οἱ διωγμοὶ ἐναντίον τοῦ Μεθοδίου εἶχαν βαθύτερη ἀφορμὴ τὴν εἰσαγωγὴ τοῦ συστήματος τοῦ αὐτοκεφάλου.

Τὰ γεγονότα ποὺ μαρτυροῦν τὴν ἀνεξαρτησία τοῦ Μεθοδίου ἔναντι τοῦ Πάπα καὶ κάθε ἄλλης Ἐκκλησίας ἀναφορικὰ μὲ τὸ ζήτημα τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς Ἐκκλησίας του εἶναι ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ τὰ ἑξῆς:

α) Ἡ χειροτονία τοῦ Μεθοδίου — ὁ Κωνσταντῖνος εἶχε πεθάνει ἤδη — ἔγινε γιὰ νὰ ἐπιτευχθῆ ἡ ὑπαγωγὴ τῆς Μοραβικῆς Ἐκκλησίας στὴ Ρώμη. Ἀλλὰ τόσο ὁ Μεθόδιος, ὅσο καὶ ὁ Κόσελ, ζήτησαν ἀρχιεπίσκοπο σὲ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, τοῦ Ἁγ. Ἀποστόλου Ἀνδρονίκου ἐκ τῶν ἑβδομήκοντα, στὴν Παννονία, δηλ. ἰσοδύναμη μὲ τὶς ἄλλες ἀποστολικὲς Ἐκκλησίες. Ὁ Μεθόδιος δηλ. ἀπέβλεπε σὲ ἴση κοινωνία μὲ τὴ Ρώμη καὶ τὴν Κωνσταντινούπολη. Ἡ Ἐκκλησία του εἶχε δικό της κανονικὸ δίκαιο καὶ αὐτοκυβέρνηση μὲ ἀρχιεπίσκοπο καὶ ἐπισκόπους καὶ τὸ δικαίωμα νὰ χειροτονῆ καὶ νὰ ἀναθεματίζη ἐπισκόπους χωρὶς νὰ ζητῆ ἔγκριση ἀπὸ ἄλλου.

β) Μετὰ ἀπὸ ἀρκετὲς μετακλήσεις στὴ Ρώμη ὁ Μεθόδιος ἔδωσε πολλὲς ἐξηγήσεις γιὰ τὸ ἔργο του καὶ τὴ μέθοδο ἐργασίας του, ἀλλὰ δὲν ὑποτάχθηκε ποτὲ στὸν Πάπα. Ὅταν δὲ τὸν κάλεσε καὶ πάλι ὁ Πάπας γιὰ παρόμοιους λόγους δὲν ξαναπῆγε στὴ Ρώμη.

γ) Ὁ Μεθόδιος πῆγε στὴν Κωνσταντινούπολη μὲ πρόσκληση τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου τοῦ Α′ χωρὶς καμμιὰ δυσκολία καὶ ἄφησε φεύγοντας ἀποκρισαρίους, πρᾶγμα δηλωτικὸ τῆς αὐτονομίας του.

δ) Ἀφορίζει τὸν Βίχιγκ, ποὺ τοῦ παρεῖχε πράγματα χωρὶς νὰ ζητήση ἀπὸ πουθενὰ ἔγκριση τῆς ἐνεργείας του ἐκείνης.

ε) Ὁρίζει διάδοχό του τὸν Γοράσδο, χειροτονημένον ἤδη ἐπίσκοπο καὶ προφανῶς μὲ συναίνεση τῶν κληρικῶν του. Στὴν ἐνέργειά του αὐτὴ προβαίνει μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ προφυλάξη τὸ αὐτοκέφαλο τῆς Ἐκκλησίας του ἀπὸ τὴν ἐπιβουλὴ τῆς Ρώμης. Ὁ Πάπας Στέφανος ὁ Ε′ δὲν θεώρησε ἄκυρη τὴ χειροτονία καὶ ἐκλογὴ τοῦ Γοράσδου, ἀλλὰ ζήτησε μόνο δήλωση ἀφοσιώσεώς του στὴ Ρώμη.

Β) Καθηγητοῦ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ: Τὸ ἔργον τῶν ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου ἐξ ἐπόψεως λειτουργικῆς.

Οἱ δύο Θεσσαλονικεῖς ἱεραπόστολοι φρονοῦσαν, καὶ πολὺ σωστά, ὅτι τὸ ἱεραποστολικὸ ἔργο πρέπει νὰ συνδυάζεται μὲ ἄφθονη καλλιέργεια τῆς λειτουργικῆς ζωῆς, «ἥτις ἀποτελεῖ τὸ ποιητικὸν καὶ τὸ τελικὸν αἴτιον τῶν οὐσιωδεστέρων ἐκφάνσεων τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔργου, δοθέντος ὅτι διὰ ταύτης ἐπιτυγχάνεται ἡ συμμετοχὴ εἰς τὸν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ συνεχιζόμενον μυστικὸν βίον τοῦ Χριστοῦ».

α) Ἀντιμετώπιση τοῦ ζητήματος τῆς λειτουργικῆς γλώσσας ἀπὸ τοὺς ἁγίους Κύριλλον καὶ Μεθόδιον. Οἱ ἅγιοι φρονοῦσαν, ὅτι ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιοῦν τὴ σλάβικη γλῶσσα στὴ λατρεία. Αὐτὸ προκάλεσε τὴ γνωστὴ ἀντίδραση τῶν «τριγλωσσιτῶν» ἢ «πιλατιανῶν», ποὺ ὑποστήριζαν τὴ γνωστὴ θεωρία τῶν τριῶν γλωσσῶν, ἑλληνικῆς, ἑβραϊκῆς καὶ λατινικῆς σὰν τῶν μόνον ἐπιτρεπτῶν γιὰ τὴ λατρεία. Στὶς ἐπιθέσεις τῶν ἀντιπάλων τους ἀντιτάσσουν ἁγιογραφικὰ καὶ ἱστορικὰ ἐπιχειρήματα. Ὁ Πάπας Ἀδριανὸς ἐγκρίνει τὴ μετάφραση τῶν Γραφῶν στὴ σλαβικὴ γλῶσσα καὶ μὲ ἐγκύκλιό του πρὸς τοὺς σλάβους ἡγεμόνες ἐπικυρώνει τὴ λατρεία τὴ σλάβικη. Ἡ ἔγκριση ὅμως αὐτὴ ἄρθηκε ἀπὸ τοὺς διαδόχους του πάπες καὶ ἔγινε φοβερὸς πόλεμος γιὰ τὴν κατάργηση τῆς σλάβικης λειτουργίας, ἀλλὰ ὁ Μεθόδιος δὲν ὑποχώρησε μὲ κανένα τρόπο. Τελικὰ ἔπεισε τὸν Πάπα, ποὺ παραδέχθηκε τὶς ἀπόψεις του κυρίως ἀπὸ φόβο μὴ τυχὸν χάση τὴν ἐπιρροή του σὲ περιοχές, ὅπου δέσποζε ἡ μορφὴ τοῦ Μεθοδίου. Οἱ διάδοχοι ὅμως τοῦ Πάπα Ἰωάννου τοῦ Η′ καὶ μάλιστα ὁ Πάπας Στέφανος ὁ Ε′ καταδίκασαν αὐστηρότατα τὴ σλάβικη λατρεία. Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Μεθοδίου καταδιώχθηκαν σκληρὰ οἱ μαθητές του, ποὺ ἀκολουθοῦσαν τὴν παράδοσή του. Ἡ λατρεία ὅμως στὰ σλαβικὰ κυριάρχησε στὴ Βουλγαρία, Ρωσία, Σερβία. Χαρακτηριστικὸ εἶναι ἐπίσης πῶς στὶς περιοχές, ποὺ ἐπικράτησαν οἱ λατῖνοι, δὲν ἔπαψε νὰ προβάλλεται

τὸ αἴτημα τῆς χρησιμοποίησης τῆς σλάβικης γλώσσας παρὰ τὶς σφοδρὲς ἀντιδράσεις τοῦ λατινικοῦ κλήρου. Καὶ σήμερα, μετὰ χίλια τόσα χρόνια, θριαμβεύει τὸ πνεῦμα τῶν δύο ἀδελφῶν μετὰ τὴν ἐπίσημη ἀπόφαση τῆς Β΄ Συνόδου τοῦ Βατικανοῦ, ποὺ ἀναγνωρίζει τὸ δικαίωμα νὰ χρησιμοποιοῦνται οἱ ἐθνικὲς γλῶσσες τῶν λαῶν στὴν λατρεία.

β) Ὁ «λειτουργικὸς τύπος» ποὺ χρησιμοποίησαν καὶ διέδωσαν οἱ ἅγιοι Κύριλλος καὶ Μεθόδιος. Ἡ ἐξέταση τῶν πηγῶν πείθει πὼς ἡ λατρεία ποὺ εἰσήγαγαν εἶχε βυζαντινὸν χαρακτῆρα μὲ μεταγενέστερα ἐπουσιώδη ρωμαϊκὰ στοιχεῖα. Οἱ ἅγιοι μετέφρασαν στὴ σλαβικὴ ἑλληνικὰ λειτουργικὰ βιβλία. Καὶ προτοῦ πεθάνη ἀκόμη ὁ Μεθόδιος μετέφερε βυζαντινὰ λειτουργικὰ κείμενα ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη στὴ Μοραβία καὶ τὰ μετάφραζε ἀκόμη καὶ στὴν ἐπιθανάτια κλίνη του. Οἱ δύο ἀδελφοὶ ἦταν ἐξοικειωμένοι μὲ τὴ λειτουργικὴ ζωὴ τοῦ τόπου τους καὶ τὴ λειτουργία καὶ λοιπὴ λατρεία τοῦ τόπου τους θὰ μετέφραζαν, ὅπως ἦταν φυσικό. Ἔτσι ἔχουμε ρητὲς μαρτυρίες γιὰ μετάφραση ἀκολουθιῶν βυζαντινοῦ τύπου, ὅπως τοῦ ἑσπερινοῦ, τοῦ ὄρθρου, ἀποδείπνων, ὡρῶν, Τριῳδίου, Μηναίων, Ψαλτηρίου καὶ Εὐχολογίου κλπ. Οἱ νεώτεροι σλαβολόγοι φιλόλογοι ἀποδεικνύουν τὸ ἑλληνικὸ ὑπόβαθρο τῶν παλαιοσλαβικῶν λειτουργιῶν καὶ τῶν ἄλλων λειτουργικῶν κειμένων. Χρησιμοποιοῦν γιὰ ἀρχὴ τῶν εὐαγγελικῶν ἀναγνωσμάτων τὸ «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος», εἰσήγαγαν τὸ ὀρθόδοξο ἑορτολόγιο, τὸ ὀρθόδοξο λειτουργικὸ ἅσμα, τὴν ὀρθόδοξη νηστεία κλπ. κλπ. Τὸ ἴδιο μαρτυρεῖ καὶ τὸ «Σιναϊτικὸ εὐχολόγιο». Ἔχουμε σ' αὐτὸ κείμενα ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὸ βυζαντινὸ εὐχολόγιο. Ἡ χρήση τῆς λειτουργίας τοῦ ἁγ. Πέτρου, ἂν γίνεται γι' αὐτὴν πραγματικὰ λόγος στὴ βιογραφία τοῦ ἁγίου Μεθοδίου, δὲν σημαίνει, ὅτι μόνον ὁ τύπος αὐτὸς χρησιμοποιήθηκε ἀπὸ τοὺς δυὸ ἀδελφούς. Ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχουν στοιχεῖα, ποὺ νὰ πείθουν, ὅτι ἡ ὑπόθεση περὶ μεταφράσεως ἀπὸ τοὺς δύο ἀδελφοὺς τῆς λειτουργίας τοῦ ἁγ. Πέτρου εὐσταθεῖ, δικαιούμεθα νὰ παραμένουμε στὴν ἄποψη πὼς ἀκολούθησαν τὸν ἑλληνοβυζαντινὸ τύπο. Ἀλλὰ κι' ἂν ἀποδειχθῆ τυχόν, ὅτι πραγματικὰ οἱ δύο ἀδελφοὶ μετέφρασαν τὴν παραπάνω λειτουργία, ἐπιμαρτυρεῖ τοῦτο τὴν ἐλευθερία τῶν δύο ἀδελφῶν ἀπὸ ὅ,τι δεσμευτικὸ καὶ τὸ φιλελεύθερο πνεῦμα τους.

γ) Σλάβικη λειτουργικὴ κίνηση. Ὥθηση γιὰ δημιουργία καὶ προβολὴ νέων λειτουργικῶν στοιχείων καὶ ἐκδηλώσεων Οἱ ἅγιοι ἔκαναν τὸ πᾶν γιὰ νὰ ἀναπτύξουν τὴν λειτουργικὴ κίνηση τῶν σλάβων. Ὑποκατέστησαν τὶς εἰδωλολατρικές τους γιορτὲς καὶ τελετὲς μὲ χριστιανικὲς καὶ παρώτρυναν τοὺς σλάβους νὰ ἀντικαθιστοῦν τὶς εἰκόνες τῶν προγόνων μὲ εἰκόνες ἁγίων. Καλλιεργοῦσαν τὸ δημῶδες λειτουργικὸ ἢ μυσταγωγικὸ κήρυγμα. Ὥθησαν τὴν ἀνάπτυξη τῆς σλάβικης ὑμνογραφίας.

Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ βγαίνει ἀβίαστα τὸ συμπέρασμα, ὅτι οἱ ἅγιοι Κύριλλος καὶ Μεθόδιος ὑπῆρξαν πρωτοπόροι σκαπανεῖς καὶ στὸν λειτουργικὸ τομέα. Ὄχι μόνο διέδωσαν τὴν ὀρθόδοξη λατρεία, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐμπλούτισαν μὲ νέες λατρευτικὲς ἐκδηλώσεις. Καὶ μιὰ πρόταση: Ὅλα αὐτά, ποὺ ἔκαναν, καὶ ἡ μεγαλειώδης τους δράση, ποὺ τιμᾶ τὴν Ἑλληνικὴ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, ἐπιβάλλουν νὰ τιμῶνται οἱ ἅγιοι Κύριλλος καὶ Μεθόδιος ὄχι μόνο σὰν τοπικοὶ ἅγιοι, ἀλλὰ σὰν ἅγιοι ὅλης τῆς Ἑλληνικῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας μὲ ἀνάλογες ἐκδηλώσεις σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα.

Γ΄. Καθηγητοῦ (Πράγα) ANTONIN DOSTAL, **La tradition cyrillo - méthodienne en Moravie** (ἡ κυριλλομεθοδιανὴ παράδοση στὴ Μοραβία).

α) Ἔργο τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ φιλοσόφου (ἁγίου Κυρίλλου). Μέχρι σήμερα κάθε Σλάβος εἶναι ἕτοιμος νὰ πῆ, πὼς οἱ δύο ἱεραπόστολοι ἀδελφοὶ ὑπῆρξαν ἐκεῖνοι, ποὺ ἔδωσαν τὴν ὤθηση πρὸς τὰ ἐμπρὸς στὴ γραφή, τὴ φιλολογία καὶ τὸν πολιτισμὸ τῶν σλαβικῶν λαῶν. Ἡ ἐξωτερικὴ ἀφορμὴ γιὰ τὴν κίνηση τῶν ἀδελφῶν πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ δόθηκε ἀπὸ τὴ Μοραβία. Ὁ Ρατισλάβος, ἡγεμόνας τῆς Μεγάλης Μοραβίας, βρισκόταν ἀνάμεσα στὴν Ἀνατολὴ καὶ στὴ Δύση. Κατανόησε, ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐκχριστιανισθῆ ἡ χώρα του, γιὰ νὰ μπορέση νὰ σταθῆ ἀνάμεσα στὰ χριστιανικὰ ἔθνη καὶ γιὰ νὰ μπορέση νὰ στηριχθῆ σὲ δύναμη ποὺ νὰ ἐξασφαλίζη τὴν ἀσφάλεια τῆς χώρας. Ὁ Ρατισλάβος θεώρησε καλὸ νὰ ἀπευθυνθῆ στὸ Βυζάντιο, ποὺ δὲν γειτόνευε μὲν ἄμεσα μὲ τὸ κράτος τους, ἀλλὰ ἦταν μεγάλη δύναμη καὶ ἡ φιλία μ' αὐτὸ θὰ ἐξουδετέρωνε τὸν κλοιὸ Βουλγαρίας καὶ Φράγκων, ποὺ τὸν ἔζωνε. Φυσικὰ τὸ Βυζάντιο περνοῦσε κι' αὐτὸ ἀκόμα τὶς δύσκολες στιγμές του, κι' ἂς εἶχε ἐπίσημα ξεπερασθῆ ἡ φοβερὴ ἐκείνη ἀναταραχὴ τῆς εἰκονομαχίας. Τὸ Βυζάντιο ὅμως ἀποδέχτηκε πρόθυμα τὴν πρόσκληση αὐτὴ καὶ ἔστειλε τοὺς Κωνσταντῖνο καὶ Μεθόδιο, ποὺ ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη ἀκόμα ἄρχισαν τὶς μεταφράσεις τους καὶ τὴν προετοιμασία ὅλων ἐκείνων ποὺ ἦταν ἀναγκαῖα γιὰ τὸ ἔργο τοῦ εὐαγγελισμοῦ τῶν Σλάβων.

Ἡ γραφὴ ποὺ ἐπινόησε ὁ ἅγιος Κύριλλος, ὠνομάστηκε γλαγολιτικὴ ἀπὸ τὸ βασικὰ κυκλικό της σχῆμα. Ὑπάρχουν διάφορες ὑποθέσεις

γιὰ τὴν καταγωγὴ τῆς γλαγολιτικῆς γραφῆς χωρὶς νὰ δίνεται ἱκανοποιητικὴ ἐξήγηση. Ἡ γραφὴ αὐτὴ ἔχει πολλὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὴ μικρογράμματη ἑλληνικὴ γραφὴ καὶ ἀπὸ ἀνατολικὲς γραφές. Ἡ μορφή της εἶναι τέτοια ποὺ θυμίζει τὴ διακοσμητικὴ γραφὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Παρατηρώντας την κανεὶς προσεκτικὰ διαπιστώνει, πὼς ὁ Κωνσταντῖνος εἶχε λεπτὸ καλλιτεχνικὸ αἰσθητήριο. Ἡ γραφὴ αὐτὴ ἀντιστοιχοῦσε ἀκριβῶς στὴν φωνητικὴ τῆς σλάβικης καὶ μ' αὐτὴν γράφηκαν τὰ πιὸ παλιὰ κείμενα. Τὸ γεγονός, ὅτι ἡ γραφὴ αὐτὴ ἁπλοποιήθηκε ἀργότερα κι' ἐπῆρε τὸ ὄνομα κυρίλλειος, πρὸς τιμὴν τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, δὲν μειώνει τὴν ἀξία τῆς προσφορᾶς του, γιατὶ αὐτὸς εἰσήγαγε πρῶτος τὴ γραφή.

Ἡ διάλεκτος ποὺ χρησιμοποιήθηκε σὰν βάση τῆς φιλολογικῆς γλώσσας τοῦ Κυρίλλου πρέπει νὰ εἶναι διάλεκτος τῆς οἰκογενείας τῶν νοτίων σλαβικῶν φυλῶν τῆς Μακεδονίας (μὲ τὴν ἔννοια ποὺ εἶχε ὁ γεωγραφικὸς ὅρος τὸν 9ον αἰ.). Ἡ γλῶσσα αὐτὴ τελειοποιήθηκε γιὰ νὰ μπορῆ νὰ ἐκπληρώνη τὸ λειτούργημά της σὰν φιλολογική, πρᾶγμα ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ τὸ ἐπιτύχη ἡ ὁμιλουμένη. Ὁ Κωνσταντῖνος ἀποδείχθηκε καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀπαράμιλλος τεχνίτης. Ἔκαμε ὅλες τὶς ἀναγκαῖες τροποποιήσεις, πού, ἐνῶ δὲν κατέστρεφαν τὴν ὑφὴ τῆς γλώσσας, τὴν πλούτιζαν καὶ τὴν ἔκαμναν πλαστική, κομψή, ἱκανὴν νὰ χρησιμεύση σὰν φορέας ὑψηλῶν νοημάτων καὶ ἰδεῶν. «Ἡ ἀναψηλάφηση καὶ ἡ ἐπεξεργασία τῆς βασικῆς γιὰ τὴ γλῶσσα αὐτὴ διαλέκτου προδίδουν ἄνδρα, ποὺ εἶχε πολὺ ἐκλεπτυσμένη σχέση μὲ μιὰ ζωντανὴ γλῶσσα. Ὑιοθέτησε πιθανὸν μερικὰ συνθετικὰ σημεῖα σύμφωνα μὲ τὴν ἑλληνική. Ἴσως ἔκανε πολὺ λογικὴ τὴ χρήση τοῦ δυϊκοῦ παράπλευρα στὸν ἑνικὸ καὶ πληθυντικὸ κλπ. (πιθανὸν ἡ χρήση τοῦ δυϊκοῦ λογικώτερη ἀπ' ὅ,τι σὲ ἄλλες γλῶσσες). Ὅμως ὁ Κωνσταντῖνος δὲν ἄλλαξε οὐσιαστικὰ καὶ κατὰ βάθος τὴ γλῶσσα αὐτὴ καὶ δὲν τὴν ἔκανε λιγώτερο σλάβικη καὶ λιγώτερο φυσική. Οἱ ἐπεξεργασίες ποὺ ὑπέστη ἡ βασικὴ διάλεκτος ἀποδεικνύουν καὶ προδίδουν ἕναν ἄνδρα πολὺ προικισμένον διανοητικά, ποὺ ἤξερε ὅμως νὰ σέβεται τὴν πραγματικὴ κατάσταση τῆς σλάβικης γλώσσας».

Ὅπως ὅλοι οἱ βυζαντινοὶ συγγραφεῖς δὲν μποροῦσε νὰ μείνη μονάχα στὸ ἐπίπεδο τῆς προφορικῆς γλώσσας οὔτε πάλι νὰ διαμορφώση μιὰ τεχνητὴ γλῶσσα, γιατὶ βασικός του σκοπὸς ἦταν νὰ εἶναι ἀντιληπτὸ καὶ κατανοητὸ ὅ,τι ἔγραφε. «Ὁ Κωνσταντῖνος βρῆκε ἕνα ἰδεῶδες σημεῖο στὸ δίλημμα: ἡ βασικὴ γλωσσικὴ διάλεκτος ἐντελῶς χωρὶς ἀλλαγὲς ἢ μιὰ κάποια ἐπεξεργασία γιὰ τὴ λειτουργία τῆς φιλολογικῆς γλώσσας;... Ἂν θὰ ἔπρεπε νὰ ποῦμε μὲ ποιά ἔννοια ἐπεξεργάσθηκε τὸ σύστημα αὐτὸ π.χ. ἂν εὐνοοῦσε πιὸ πολὺ τὸν ἀναλογικὸ χαρακτῆρα τῆς γλώσσας ἢ μιὰ πολὺ μεγαλύτερη ἀνωμαλία, θὰ ἔπρεπε νὰ ποῦμε πὼς πιθανὸν ἡ ἐπεξεργασία του αὔξησε τὴν ἀναλογικότητα τῆς γλώσσας αὐτῆς ποὺ ἔγινε πιὸ κανονικὴ καὶ λιγώτερο ἔξω ἀπὸ τὸ συνηθισμένο. Ἀπὸ τὴν ἐπεξεργασία του φαίνεται πὼς ὁ Κωνσταντῖνος ἦταν μᾶλλον ὀπαδὸς τῶν ἀναλογιστῶν. Στὴν ἀντίθετη περίπτωση ὁ Κωνσταντῖνος θὰ κωδικοποιοῦσε περισσότερο ἀνώμαλα χαρακτηριστικά, πολλὲς ἐξαιρέσεις καὶ σπάνιες περιπτώσεις. Ἡ ἐπεξεργασία τοῦ Κωνσταντίνου ἀντιμετώπισε μᾶλλον τὸν ἀρχικὸ σκοπὸ τῆς γλώσσας αὐτῆς. Ἡ γλῶσσα αὐτὴ σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιθυμία τοῦ Κωνσταντίνου ἔπρεπε νὰ γίνη κατ' ἐξοχὴ πολιτιστικὸ ὄργανο, πρᾶγμα ποὺ ἔγινε γιὰ περισσότερα ἀπὸ χίλια χρόνια».

Ἡ γλῶσσα ποὺ πῆρε σὰν βάση του ὁ Κωνσταντῖνος ἦταν ἑλληνική, ὅπως φανερώνει ἡ γλωσσολογικὴ καὶ φιλολογικὴ ἀνάλυσή της. Ἡ γλῶσσα ποὺ θεμελίωσε ὁ Κωνσταντῖνος ἦταν πολὺ πρακτικὴ καὶ ἁπλῆ, ἀντίστοιχη πρὸς τὴν ἁπλοϊκὴ νοοτροπία τοῦ λαοῦ. Αὐτὸ φαίνεται ἀπὸ τὰ κείμενα ποὺ ἔχουμε. Τὰ σλάβικα κείμενα τῶν μεταφράσεων τῶν Κυρίλλου Μεθοδίου καὶ τῶν μαθητῶν τους εἶναι ἔργο θαυμάσιο καὶ ἀξιόλογο. Τὸ ἀρχαιότερο χειρόγραφο, ποὺ σώζεται, εἶναι τὰ «Φύλλα τοῦ Κιέβου». Τὸ ὄνειρο τῶν δύο ἀδελφῶν ἦταν πολὺ τολμηρό. Ἤθελαν νὰ βάλουν τὶς βάσεις μιᾶς σλάβικης φιλολογίας πλούσιας καὶ ἐκτεταμένης, ἀλλὰ οἱ ἄμεσες ἀνάγκες τῆς ἱεραποστολῆς δὲν τοὺς ἄφησαν πολὺ περιθώριο γιὰ τὴν πραγματοποίησή του. Σὰν μεταφραστὴς ὁ Κωνσταντῖνος ἀποδείχθηκε ἀληθινὸς καλλιτέχνης. Δὲν μεταγλώττιζε, ἀλλὰ προσάρμοζε τὰ βυζαντινὰ κείμενα στὴ σλάβικη νοοτροπία μὲ τρόπο ἐνεργητικὸ καὶ ποτὲ παθητικό.

Ὡς πρὸς τὴν λειτουργικὴ χρήση τῆς σλάβικης, μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς στὴ μὲν λειτουργία σλάβικα ἦταν τὰ κομμάτια τῶν ἐκφωνήσεων, ποὺ ἄκουε ὁ λαός, στὰ μυστήρια ὅμως ὅλα λέγονταν σλάβικα. Σχετικὰ μὲ τὸ τυπικὸ δὲν εἶναι σωστὴ ἡ ἄποψη, πὼς χρησιμοποιήθηκε τὸ δυτικό, ἀλλὰ τὸ ἀνατολικό.

(Συνεχίζεται)

ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΙΚΑΙ ΕΙΔΗΣΕΙΣ

ΓΡΑΦΕΙΟΝ ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΗΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

('Απὸ τὸ Δελτίον Πληροφοριῶν τῆς 'Εκκλησίας τῆς 'Ελλάδος — 1.1.67, ἀρ. 1)

«Ὁ Μακαριώτατος **'Αρχιεπίσκοπος 'Αθηνῶν καὶ πάσης** 'Ελλάδος κ.κ 'Ιερώνυμος, ὡς Πρόεδρος τοῦ Κεντρικοῦ Συμβουλίου τῆς 'Αποστολικῆς Διακονίας τῆς 'Εκκλησίας τῆς 'Ελλάδος ἐνδιαφερόμενος διὰ τὰς ἀρτιγενεῖς ὀρθοδόξους ἱεραποστολικὰς ἐκκλησίας τῆς 'Ανατολικῆς κυρίως 'Αφρικῆς προέβη εἰς τὴν ἀνασυγκρότησιν τοῦ παρὰ τῇ Διευθύνσει Τύπου τῆς 'Αποστολικῆς Διακονίας τῆς 'Ελλάδος Γραφείου 'Ιεραποστολῆς καὶ τῇ εἰσηγήσει αὐτοῦ διωρίσθη, ὡς Γραμματεὺς τοῦ Γραφείου, ὁ πανοσ. ἀρχιμ. 'Αντώνιος Ρωμαῖος. Ἡ ἀνασυγκρότησις τοῦ Γραφείου ἔχει ὡς σκοπὸν τὴν ἐποπτείαν καὶ τὸν συντονισμὸν τῶν ἰδιωτικῶν πρωτοβουλιῶν ὑπὲρ τῆς ἱεραποστολῆς καὶ τὴν ἀνάληψιν τῆς ἐνδεδειγμένης εὐθύνης ὑπὸ τῆς 'Εκκλησίας τῆς 'Ελλάδος τόσον εἰς τὸν Θεολογικὸν - θεωρητικὸν τομέα, ὅσον καὶ εἰς τὸν πρακτικὸν τῆς συγχρόνου χριστιανικῆς ἱεραποστολικῆς δραστηριότητος.

Ἤδη τὸ ἀνασυγκροτούμενον Γραφεῖον ἀρχίζει νὰ συνειδητοποιῇ προβλήματα θεωρητικὰ καὶ πρακτικὰ καὶ κάμνει τὰς πρώτας ἐνεργείας διὰ τὸν συντονισμὸν καὶ τὴν συνεργασίαν μὲ τὰ 'Ορθόδοξα ἱεραποστολικὰ σωματεῖα καὶ λοιποὺς ὀργανισμούς, οἱ ὁποῖοι ἔχουν σχέσιν μὲ τὸ ἔργον του.»

ΝΕΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΑΤ. ΑΦΡΙΚΗ

('Απὸ τὸ Δελτίον Πληροφοριῶν τῆς 'Ι. Μητροπόλεως Εἰρηνουπόλεως - 'Ανατολικῆς 'Αφρικῆς. Τεῦχος 12, Μάϊος - Αὔγουστος 1967)

— «'Η Τετάρτη 17 Μαΐου ὑπῆρξε ἡμέρα χαρμόσυνος διὰ τὰ μέλη τῆς 'Ιεραποστολῆς μας, διότι μόλις κατ' αὐτὴν ἐπληροφορήθημεν ἐπισήμως τὴν χειροτονίαν τοῦ μεγάλου φίλου τῆς 'Ιεραποστολῆς Πανασιολ. 'Αρχιμ. κ. Κοτσώνη ὡς 'Αρχιεπισκόπου 'Αθηνῶν καὶ πάσης 'Ελλάδος.

'Η Αὐτοῦ Μακαριότητος εἶναι ὁ πρῶτος Ἕλλην ἐπίσημος, ὅστις ὡς Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης καὶ Πρωθιερεὺς τῶν 'Ελλήνων Βασιλέων ἐπεσκέφθη μετ' ἄλλων Καθηγητῶν καὶ Φοιτητῶν κατά 'Ιούνιον 1966 τὴν Οὐγκάντα καὶ περιῆλθεν ἀρκετὰς τοποθεσίας ἰθαγενῶν 'Ορθοδόξων. 'Ανέκαθεν ἔδειξε θερμότατον ἐνδιαφέρον διὰ τὸ ἐδῶ ἱεραποστολικὸν ἔργον καὶ πιστεύομεν, ὅτι ὑπὸ τὴν πατρικὴν αὐτοῦ στοργὴν καὶ ἀνωτέραν πνευματικὴν πνοὴν ἀνατέλλει νέα ἐποχὴ διὰ τὸ ἔργον, ὥστε νὰ λάβῃ τοῦτο τελικὴν συστηματοποίησιν καὶ μορφήν.

— 23 - 31 Μαΐου ὁ παρεπιδημῶν 'Αρχιμανδρίτης π. 'Αντώνιος Σταθακάρος, συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν π. Χρυσόστομον ἐπεσκέφθη τὴν Οὐγκάντα.

Τὴν Κυριακὴν 28 Μαΐου ἐτέλεσε τὴν Θ. Λειτουργίαν εἰς τὸν 'Ι. Ναὸν 'Αγ. Νικολάου Καμπάλας. Τὰς ἄλλας ἡμέρας ἐπεσκέφθη διαφόρους τοποθεσίας ἰθαγενῶν 'Ορθοδόξων τῆς Οὐγκάντας γενόμενος παντοῦ δεκτὸς μὲ χαρὰν ὡς συνήθως.

— 'Η ἐπίσκεψις **περὶ τὰ μέσα 'Ιουλίου** τοῦ Πανοσ. 'Αρχιμ. π. 'Αναστασίου Γιαννουλάτου, ἦταν ἄλλο χαρμόσυνο γεγονὸς διὰ τὴν 'Ιεραποστολήν μας. Καλεσμένος εἰς ἓν Διεθνὲς **ἐν Ναϊρόμπι Συνέδριον** κάποιου κλάδου τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου 'Εκκλησιῶν, εὗρε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπισκεφθῇ τὰς πλησιεστέρας ἑστίας ἰθαγενῶν 'Ορθοδόξων. 'Εγένετο παντοῦ δεκτὸς μὲ μεγάλην χαρὰν καὶ τὰ ἐμπνευσμένα λόγια του ἔδωκαν νέαν τόνωσιν εἰς τὸ ἀγωνιστικὸν φρόνημα τῶν 'Ορθοδόξων καὶ ἰδίως τῶν μελῶν τῆς 'Ελληνορθοδόξου Χριστιανικῆς Νεολαίας τῆς Κένυας. **Εἰς τὸ ἴδιον Συνέδριον** εἶχε κληθῆ καὶ ὁ **Σύρος** 'Ελληνορθόδοξος κ. Χαμπίμπ, Γενικὸς **Γραμματεὺς** τῆς Διεθνοῦς κινήσεως 'Ορθοδόξου Χριστιανικῆς Νεολαίας. Οὗτος συνώδευσεν εἰς πολλὰς ἐπισκέψεις τὸν π. 'Αναστάσιον καὶ συνέβαλε πολὺ εἰς τὴν ὡς ἄνω τόνωσιν τοῦ ἀγωνιστικοῦ ὀρθοδόξου φρονήματος.

— 'Ο π. 'Αναστάσιος **ἐν συνεχείᾳ** εἰς τὰς 17 Αὐγούστου μετέβη εἰς Οὐγκάντα ὅπου παρέμεινε ἕως 2 Νοεμβρίου διὰ μίαν εἰδικὴν θρησκειολογικὴν ἔρευναν, λειτουργῶν συγχρόνως **καθ' ἑκάστην Κυριακὴν** καὶ ἑορτὴν εἰς διαφόρους ναοὺς τῆς περιοχῆς, μέχρι τῆς ἀκραίας κοινότητος τῆς Δυτ. Οὐγκάντα (Fort Portal - Toro) καὶ ἐπικοινωνῶν **ἰδιαιτέρως** διὰ συγκεντρώσεων, μαθημάτων καὶ προσωπικῶν ἐπαφῶν μετὰ **τῶν ὀρθοδόξων νέων.**

Ἦσαν ἀκόμη εἰς τὸ ἴδιον Συνέδριον καὶ ἕτεροι δύο 'Ορθόδοξοι κληρικοί, ὁ Βούλγαρος 'Αρχιμανδρίτης Πανοσ. Συμεών, **Πρωτοσύγκελλος** τῆς Βουλγαρικῆς 'Αρχιεπισκοπῆς 'Αμερικῆς καὶ ὁ Πολωνὸς Πρωθιερεὺς Αἰδεσιμολογ. κ. Γεώργιος, ἐκ Βαρσοβίας. 'Αμφότεροι ἐπεσκέφθησαν τὰς δύο κεντρικὰς ἑστίας τῶν 'Ορθοδόξων Κικούγιου εἰς τὰς τοποθεσίας Οὐαϊδάκα καὶ Λιρόνι.

— 25 'Ιουλίου - 3 Αὐγούστου ὁ π. Χρυσόστομος μὲ τὸν Διάκονον π. Χριστόφορον ἐπεσκέφθησαν τοὺς ὀρθοδόξους ἰθαγενεῖς τῆς Δυτ. Κένυας περιοδεύσαντες πολλὰς τοποθεσίας. Παντοῦ ἔγιναν δεκτοὶ μὲ χαρὰν καὶ ἐνθουσιασμὸν ὡς συνήθως. Κυρίως ἐπεσκέφθησαν τὰς ἑστίας 'Ορθοδόξων, ὅπου ἡ ἐκ χόρτου στέγη τῶν 'Ι. Ναῶν - καλυβῶν ἀντικατεστάθη διὰ σιδηροφύλλων (τσίγκων) ποὺ τώρα ὑπερβαίνουν τοὺς 20 εἰς τὴν περιοχὴν ἐκείνην.

Εἰς κάθε τοποθεσίαν τοὺς ἐπερίμεναν ὁ 'Ιερεὺς καὶ τὸ ὀρθόδοξον ποίμνιον. Μετὰ σύντομον προσευχὴν ἐπηκολούθει ὁμιλία τοῦ π. Χρυσοστόμου καὶ ἐλευθέρα συνομιλίαι καὶ ἐξέτασις τῶν τοπικῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ θρησκευτικῶν προβλημάτων.

— Εἰς Οὐγκάντα χάρις εἰς τὴν ἀκάματον δραστηριότητα τοῦ σεβασμίου γέροντος Αἰδεσ. Πρωθιερέως π. 'Οβαδία Μπασατζεκίταλο ἱδρύθησαν δύο νέαι ἐνορίαι 'Ορθοδόξων, ἀνηγέρθη ὁ 3ος ἐν σειρᾷ στερεόκτιστος (δι' ἐρυθρῶν ὀπτοπλίνθων) 'Ι. Ναὸς καὶ ἡτοιμάσθη ἱκανὸν ποσὸν τσιμεντολίθων διὰ τὴν ἀνέγερσιν ἑνὸς πλήρους Σχολείου στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως.

— 'Ο Οὐγκαντὸς Διάκονος π. 'Εμμανουὴλ Μουλούγκα ἐτοποθετήθη προσωρινὸς Διευθυντὴς τοῦ 'Ιερατικοῦ Σεμιναρίου Οὐαϊδάκα».

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ

ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ

Ὑπὸ
Ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος
ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ

II

Θ'. Ἐπὶ τούτοις οὐκ ἐνεγκόντες, οἱ τοῦ Βιχνίκου, τὰ ὦτα συσχόντες, καθάπερ οἱ Στέφανον πάλαι λιθοβολοῦντες τὸν τοῦ Λόγου γενναῖον μάρτυρα, καὶ τοῦτο μόνον καλῶς ποιοῦντες ὡς οὐκ ἄξιοι τούτων ἀκούειν, θορυβεῖν καὶ πάντα συγχεῖν ἐπεβάλλοντο, καὶ μικροῦ μὲν καὶ εἰς χεῖρας ἦλθον τοῖς ὀρθοδόξοις, τῇ γλώττῃ καταπονηθείσῃ τὴν χεῖρα διδόντες σύμμαχον. Τέλος δ' οὖν ἀποπηδήσαντες ἐπὶ τὴν τελευταίαν ἦλθον καταφυγὴν αὐτῶν τὸν κονιορτὸν Σφεντόπλικον, καὶ διαβάλλουσι μὲν τοὺς ὀρθοδόξους ὡς νεώτερα φρονοῦντας, καὶ κατὰ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ κινηθησομένους ἄν, εἰ μὴ περὶ τὸ δόγμα τῷ ἄρχοντι συμφωνήσαιεν. Τὸ γὰρ ἀντίδοξον καὶ ἀντίμαχον. Ὁ δὲ τοὺς τοῦ Μεθοδίου προσκαλεσάμενος, Τί, φησί, τοῦτο τὸ σχίσμα ἐν ὑμῖν πολιτεύεται, καὶ καθ' ἑκάστην ἀλλήλοις πολεμίως συμπλέκεσθε; Οὐκ ἀδελφοὶ πάντες ἐστέ, οὐ τῆς χριστιανῶν μερίδος; Διὰ τί οὖν μὴ συμφρονεῖτε ἀλλήλοις, μηδὲ τὴν ἕνωσιν ἐπισπεύδετε; Οἱ δέ, ὅσα στόματι Γοράσδῳ καὶ Κλήμεντι χρώμενοι (οὗτοι γὰρ ἦσαν οἱ τοῦ λόγου ἡγούμενοι). Ἔδει μὲν περὶ τούτων, ἔφασαν, ὦ ἄρχον, μακροὺς ἡμᾶς ποιεῖσθαι τοὺς λόγους. Οὐ γὰρ περὶ ἐλαχίστων, οὐδὲ περὶ τὰ ἐλάχιστα ἡμῖν ὁ κίνδυνος ἵσταται, ἀλλὰ περὶ δόγματος μὲν ἐκκλησιαστικοῦ τοῦ περὶ τῆς μακαρίας Τριάδος, περὶ δὲ ψυχήν, τὸ πάντων ἡμῖν οἰκειότατον. Ἐπεὶ δέ σοι τὸ τῶν γραφῶν ἀνομίλητον μακροτέρων λόγων ἢ βαθυτέρων ἀκούειν οὐ δίδωσιν, ἁπλοῦς ἡμῖν ὁ πρὸς τὴν σὴν ἐρώτησιν λόγος, ὅτι σχιζόμεθα μέν, ἐπειδὴ καὶ ὁ Κύριος μάχαιραν ἦλθε βαλεῖν καὶ διχάσαι τὸ κρεῖττον ἀπὸ τοῦ χείρονος καὶ τοῦ Δαβὶδ ἀκούομεν μισοῦντος τοὺς μισοῦντας τὸν Κύριον, λίαν δὲ τιμῶντος τοὺς φίλους Χριστοῦ· χριστιανοὺς δὲ οὐκ ἄν ποτε ἡμεῖς θείημεν τοὺς μὴ παραδεχομένους τὸ Εὐαγγέλιον. Ἐκεῖ γὰρ τοῦ ἑνὸς τῆς Τριάδος, Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, εἰπόντος, Τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς

Θ'. Οἱ ὀπαδοὶ ὅμως τοῦ Βιχνίκου ποὺ δὲν μποροῦσαν νὰ τὰ ἀνεχθοῦν αὐτὰ κλείνοντας τὰ αὐτιά τους, ὅπως αὐτοὶ ποὺ λιθοβολοῦσαν τὸν Στέφανο, τὸν γενναῖο μάρτυρα τοῦ Λόγου (καὶ μόνο ἀπ' αὐτὴν τὴν ἄποψη ἔκαναν πολὺ καλὰ βουλώνοντας τὰ αὐτιά τους, γιατὶ δὲν ἦταν ἄξιοι νὰ τοὺς ἀκοῦνε) ἄρχισαν νὰ θορυβοῦν καὶ νὰ δημιουργοῦν σύγχυση καὶ λίγο ἔλειψε νὰ ἔρθουν καὶ στὰ χέρια μὲ τοὺς ὀρθοδόξους προσκαλώντας σὲ συμμαχία τῆς ἀδύναμης γλώσσας τους τὰ χέρια τους. Τελικὰ ἔσπευσαν στὸ τελευταῖο τους καταφύγιο, τὸν φαῦλο Σφεντόπλικο, καὶ διέβαλαν τοὺς ὀρθοδόξους σὰν νεωτεριστὰς καὶ ἕτοιμους νὰ κινηθοῦν ἐναντίον τῆς ἐξουσίας του, ἂν δὲν συμφωνοῦσαν στὸ δόγμα μὲ τὸν ἄρχοντα, γιατὶ ὅ,τι εἶναι ἀντίθετο στὴ γνώμη εἶναι ἀντίθετο καὶ στὴν πράξη. Ὁ Σφεντόπλικος προσκάλεσε τοὺς μαθητὰς τοῦ Μεθοδίου καὶ τοὺς ρώτησε: Γιατί δημιουργεῖται αὐτὸ τὸ σχίσμα ἀνάμεσά σας καὶ ἔρχεσθε κάθε μέρα σὲ ἐχθρικὲς συγκρούσεις μεταξύ σας; Δὲν εἶσθε ὅλοι ἀδελφοί; Δὲν εἶσθε Χριστιανοί· Γιατί λοιπὸν δὲν μονοιάζετε μεταξύ σας καὶ δὲν κάνετε μιὰ ὥρα ἀρχίτερα τὴν ἕνωση; Ἐκεῖνοι· μὲ ἐκπροσώπους τὸν Γόρασδο καὶ τὸν Κλήμεντα ποὺ ἦταν ὑπεύθυνοι τῆς συζητήσεως, ἀπάντησαν: «Ἔπρεπε, ἄρχοντα, γιὰ τὰ ζητήματα αὐτὰ νὰ μιλήσουμε ἐκτεταμένα, γιατὶ δὲν διακινδυνεύουμε γιὰ μικρὰ καὶ ἐλάχιστα ζητήματα, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν μιὰ μεριὰ γιὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸ δόγμα τῆς μακαρίας Τριάδος καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη γιὰ τὴν ψυχή μας, ποὺ εἶναι τὸ πιὸ δικό μας πρᾶγμα. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν σοῦ ἐπιτρέπει ἡ ἄγνοια τῶν Γραφῶν νὰ ἀκούσῃς κάπως πιὸ ἐκτεταμένους λόγους ἢ κάπως πιὸ βαθεῖς, ἡ ἀπάντησή μας θὰ εἶναι ἁπλῆ. Χωριζόμαστε γιατὶ καὶ ὁ Κύριος ἦρθε νὰ βάλη μαχαίρι καὶ νὰ χωρίση τὸ καλύτερο ἀπ' τὸ χειρότερο καὶ ἀκοῦμε πὼς καὶ ὁ Δαβὶδ μισεῖ αὐτοὺς ποὺ μισοῦν τὸν Κύριον, ἐνῶ τιμάει πολὺ τοὺς φίλους τοῦ Χριστοῦ. Δὲν θὰ θεωρούσαμε ὅμως ποτὲ χριστιανοὺς αὐτοὺς ποὺ δὲν παραδέχονται τὸ εὐαγγέλιο. Ἐνῶ ἐκεῖ (στὸ εὐαγγέλιο) ὁ ἕνας ἀπὸ τὴν Ἁγία Τριάδα, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, εἶπε: «Τὸ Πνεῦμα τῆς

ἐκπορεύεται, οὗτος φασὶν ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπεπορεῦσθαι τὸ Πνεῦμα. Καίτοι πάντως εἰ τοῦτ' ἦν, τί τὸ κωλῦον τὸν Κύριον εἰπεῖν· Τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρ' ἐμοῦ ἐκπορεύεται; Ἓν μὲν οὖν τοῦτο· τὸ δεύτερον δὲ ἡ ἐν Κωνσταντίνου πόλει δευτέρα τῶν ἐκ πάσης τῆς οἰκουμένης ἀθροισθέντων ἀρχιερέων σύνοδος περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀπεφήνατο, ἐπεὶ καὶ τούτου χάριν συνήθροιστο ἐπὶ καθαιρέσει τοῦ πνευματομάχου Μακεδονίου· ἐξέθετό τε πίστεως σύμβολον οὐκ ἐπ' ἀνατροπῇ τοῦ ὑπὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου τεθεσπισμένου, ἀλλ' ὅπερ ἐκείνη ἐνέλιπεν, οἷα δὴ μὴ κινηθέντων τότε τῶν περὶ τοῦ Πνεύματος ζητημάτων, τοῦτο αὕτη ἀναπληροῦσα καὶ σώζουσα τὸ τῆς μητρὸς ἡ θυγάτηρ ὑστέρημα. Ἴδωμεν οὖν ἐν τούτῳ τῷ συμβόλῳ, ὃ καθ' ἑκάστην ἐπ' Ἐκκλησίας ἐκφωνεῖς, ὦ ἄρχον, καὶ σύ, ἐκ τῶν γραικικῶν βιβλίων μεταληφθέν, πότερον πιστεύειν εἰς Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορευόμενον ἢ τὸ ἐκ Πατρὸς ὁμολογούμενον; Πῶς τοίνυν συμφωνήσομεν τοῖς παρὰ τὸ Εὐαγγέλιον φρονοῦσι καὶ τὴν μετὰ τοῦ Πνεύματος τῶν Πατέρων ἔκθεσιν, τοῖς ἀπὸ γῆς φωνοῦσι κατὰ τὰς ἐγγαστριμύθους; τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; φησὶν ὁ θεῖος Ἀπόστολος. Εἰ μὲν οὖν μεταβαλοῦνται τὰς γνώμας καὶ μετὰ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῶν Πατέρων στήσονται, ὡς ἀδελφοῖς προσδραμοῦμεν καὶ περιπλακησόμεθα καὶ περιπτυξόμεθα. Εἰ δὲ τὸν ἕνα καθηγητὴν ἡμῶν τὸν Χριστὸν ἀποποιούμενοι ὀπίσω τῆς διανοίας αὐτῶν πορεύονται καὶ ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν ματαιοῦνται, σχολῇ γ' ἂν ἡμεῖς ὑπ' αὐτοῖς καθηγηταῖς τὸ περὶ τῆς Τριάδος δόγμα μαθεῖν δεξαίμεθα. Ταῦτα ἡ περὶ τοὺς ὀρθοδόξους πληθύς, προηγόροις Γοράσδῳ καὶ Κλήμεντι χρώμενοι.

Ὁ δὲ ἄρχων μόλις μὲν συνῆκεν ὀλίγα τινὰ τῶν λεχθέντων· ἦν γὰρ παντάπασι γνῶναί τι τῶν θείων ἠλιθιώτατος, ἅμα μὲν ὡς ἀνηγμένος βαρβαρικώτερον καὶ συνόλως εἰπεῖν ἀλογώτερον, ἅμα δὲ καὶ τὸν νοῦν ὑπὸ τῆς μιαρᾶς ἡδονῆς παρασεσυλημένος, ὡς εἴρηται. Πῶς γὰρ καὶ ἔμελλε τοῖς περὶ Τριάδος λόγοις ἐμβῆναι ἄνθρωπος, πάμπολυ τοῦ τῆς σωφροσύνης ἀπέχων ἁγιασμοῦ, οὗ χωρὶς οὐδεὶς τὸν Κύριον ὄψεται; Ὑπὸ δὲ τῶν αἱρετικῶν προβιβασθεὶς (ἦν γὰρ ὅλως αὐτοῖς προσκείμενος) τοιάνδε τοῖς ὀρθοδόξοις ἀπόφασιν δέδωκεν· Ἐγὼ μὲν ἐμαυτῷ πολὺν τὸν ἰδιωτισμὸν σύνοιδα, καὶ ἁπλοῦς εἰμι τὰ δογματικά· καὶ τί γὰρ ἢ ἀγράμματος; Τοῦ μέντοι Χριστιανισμοῦ μεταποιοῦμαί τε καὶ μετατραπήσομαι· ἀμφιβολίας δὲ τοιαύτας, οἵας ἀνεγείρετε, λύειν οὐχ ἱκανὸς ἐγὼ διὰ λόγων, οὐδὲ διακρίνειν ὀρθοδόξου ψευδοδιδάσκαλον. Ὡς οὖν χριστιανὸς δικάσω ὑμῖν· ἀμέλει καὶ πεἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται», αὐτοὶ λένε, ὅτι τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Υἱοῦ. Ἂν καί, ἂν αὐτὸ συνέβαινε στ' ἀλήθεια, τί ἐμπόδιζε τὸν Κύριο νὰ πῇ: «Τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρ' ἐμοῦ ἐκπορεύεται»; Αὐτὸ μὲν λοιπὸν εἶναι τὸ πρῶτο. Καὶ τὸ δεύτερο: Ἡ δεύτερη Σύνοδος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ποὺ συγκρότησαν οἱ ἀρχιερεῖς ὅλης τῆς Οἰκουμένης, ἀποφάνθηκε ἐπίσημα περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος — ἀφοῦ γι' αὐτὸ συγκροτήθηκε, γιὰ νὰ καθαιρέσῃ τὸν πνευματομάχο Μακεδόνιο — καὶ ἐξέθεσε σύμβολο τῆς πίστεως ὄχι γιὰ νὰ ἀνατρέψῃ αὐτὸ ποὺ θέσπισε ἡ Σύνοδος στὴν Νίκαια, ἀλλὰ γιὰ νὰ συμπληρώσῃ αὐτὸ ποὺ παρέλειψε ἐκείνη, ἐπειδὴ τότε δὲν εἶχαν ἀνακινηθῆ τὰ σχετικὰ μὲ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ζητήματα, καὶ γιὰ νὰ ἐπανορθώσῃ, θυγατέρα αὐτή, τὴν παράλειψη τῆς μητέρας.

Ἂς δοῦμε λοιπὸν στὸ Σύμβολο αὐτό, ἄρχοντα, ποὺ καὶ σὺ ὁ ἴδιος κάθε μέρα τὸ ἀπαγγέλλεις στὴν Ἐκκλησία μεταφρασμένο ἀπὸ τὰ ἑλληνικά, τί ἀπὸ τὰ δυὸ ὁμολογοῦμε πὼς πιστεύουμε: Πιστεύουμε σὲ Πνεῦμα ποὺ ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἢ σὲ Πνεῦμα ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ Πατρός; Πῶς λοιπὸν θὰ συμφωνήσουμε μὲ αὐτοὺς ποὺ φρονοῦν ἀντίθετα ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο καὶ τὴν ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἔκθεση τῶν Πατέρων, καὶ ποὺ μιλοῦν σὰν ἄνθρωποι ὑλικοὶ καὶ γήϊνοι, ὅπως οἱ ἐγγαστρίμυθοι; «Τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος»; Λέει ὁ ἀπόστολος τοῦ Θεοῦ. Ἂν λοιπὸν ἀλλάξουν γνώμη καὶ συμφωνήσουν μὲ τὸ Εὐαγγέλιο καὶ τοὺς Πατέρας, θὰ τρέξουμε κοντά τους σὰν σὲ ἀδελφούς μας καὶ θὰ τοὺς σφιχταγκαλιάσουμε μὲ ἀγάπη. Ἂν ὅμως ἀπορρίπτοντας τὸν μοναδικό μας καθηγητή, τὸν Χριστό, πορεύωνται σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη τους καὶ ἐν «τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν ματαιοῦνται», μὲ κανένα τρόπον δὲν θὰ δεχόμασταν νὰ μάθουμε μὲ καθηγητὰς αὐτοὺς τὸ δόγμα τῆς Ἁγίας Τριάδος. Αὐτὰ εἶπε τὸ ὀρθόδοξο πλῆθος μὲ συνηγόρους τὸν Γόρασδο καὶ τὸν Κλήμεντα.

Ἰ'. Ὁ ἄρχοντας μόλις ἔνοιωσε μερικὰ ἀπὸ ὅσα εἰπώθηκαν, γιατὶ ἦταν ἐντελῶς ἠλίθιος σχετικὰ μὲ τὴ γνώση τῶν θείων πραγμάτων. Πρῶτα - πρῶτα βέβαια γιατὶ ἡ διαπαιδαγώγησή του ἦταν βαρβαρικὴ καὶ γενικὰ καθόλου σύμφωνη μὲ τὸν ὀρθὸ λόγο καὶ συνάμα γιατὶ τοῦ εἶχαν πάρει τὸ μυαλό, ὅπως ἀναφέρθηκε πιὸ πρίν, οἱ βρωμερὲς ἡδονές. Πῶς θὰ μποροῦσε νὰ εἰσχωρήσῃ στοὺς λόγους περὶ Ἁγίας Τριάδος ἄνθρωπος, ποὺ ἦταν τόσο μακρυὰ ἀπὸ τὸν ἁγιασμὸ τῆς σωφροσύνης, χωρὶς τὸν ὁποῖο κανεὶς δὲν θὰ δῇ τὸν Κύριο; Παρακινημένος δὲ ἀπὸ τοὺς αἱρετικοὺς (γιατὶ ἦταν μὲ τὸ μέρος τους πέρα γιὰ πέρα) ἀποφάσισε γιὰ τοὺς ὀρθοδόξους τὸ παρακάτω: Ἐγώ, εἶπε, ἔχω συνείδηση πὼς εἶμαι ἀνειδίκευτος καὶ ἐντελῶς ἀνίδεος ἀπὸ δογματικὰ ζητήματα. Τί ἄλλο εἶμαι ἄλλωστε, παρὰ ἕνας ἀγράμματος; Ἐπιζητῶ ὅμως καὶ θὰ ἐπιζητῶ νὰ κάνω κτῆμα μου τὴ χριστιανικὴ πίστη. Ἀλλὰ τὶς διαμφισβητήσεις αὐτοῦ τοῦ εἴδους ποὺ προβάλλετε, δὲν

ρὶ τούτου τοῦ δόγματος ἀποφαίνομαι ὡς καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἀποφαίνεσθαι εἴθισμαι· ὃς ἂν παριὼν πρῶτος ὁμόσειεν, ὡς καλῶς καὶ ὀρθοδόξως πιστεύει, τοῦτον εἶναι τὸν κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν μηδέν τι τοῦ ἀκριβοῦς περὶ τὴν πίστιν σφαλλόμενον, τούτῳ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν παραδώσω καὶ τὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐπιδώσω κατὰ τὸ εἰκὸς πρεσβυτέριον.

ΙΑ Οἱ τοίνυν Φράγγοι, προθυμότατα περὶ τὸν ὅρκον διατεθέντες, οὐδὲ τὸ τέλος τῆς τοῦ ἄρχοντος ἀναμείναντες ἀποφάσεως, ὤμοσαν καὶ ἔστησαν τὴν κακοδοξίαν αὐτῶν, ἀνοήτῳ κρίσει πέρας ἐπιθέντες κατάλληλον. Παρὰ τοιούτοις κριταῖς ἡ αἵρεσις κατὰ τῆς ὀρθοδοξίας ἐστεφανώσατο, καὶ πᾶσαν ἔσχεν ἐξουσίαν ἄγειν καὶ φέρειν τοὺς Χριστοῦ γνησίους δούλους καὶ τῆς πίστεως φύλακας. Εἴ γάρ τις, φησί, φωραθείη μὴ πιστεύων κατὰ τὴν τῶν Φράγγων ἔκθεσιν, αὐτοῖς ἐκείνοις παραδοθήσεται χρησομένοις ὅ τι καὶ βούλονται. Τὰ ἐπὶ τούτοις τίς ἂν ἐκδιηγήσαιτο λόγος, ὅσα κακία, λαβομένη δυναστείας, εἰργάσατο; Πῦρ ἀτεχνῶς ἐν ὕλῃ πνεύματι ριπιζόμενον· οἱ μέν ἠνάγκαζον συνθέσθαι τῷ πονηρῷ δόγματι, οἱ δὲ τὴν τῶν Πατέρων πίστιν ὑπελογίζοντο· οἱ μὲν πάντα πράττειν, οἱ δὲ πάντα πάσχειν παρεσκευάζοντο· τοὺς μὲν ἀπανθρώπως ἠκίζοντο, τῶν δὲ τὰς οἰκίας διήρπαζον μιγνύντες ἀσεβείᾳ πλεονεξίαν, ἄλλους γυμνοὺς ἐπ' ἀκανθῶν ἔσυρον, καὶ ταῦτα γέροντας ἄνδρας καὶ τοὺς δαβιτικοὺς ὅρους τῆς ἡλικίας ὑπερπηδήσαντας. Ὅσοι δὲ τῶν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων ἦσαν νεώτεροι, τούτους δὴ τοῖς Ἰουδαίοις ἐπώλουν οἱ τῆς Ἰούδα μοίρας καὶ τῆς ἀγχόνης ἐπάξιοι. Ὡς γὰρ ἐκεῖνος Χριστός, οὕτως οὗτοι τοὺς Χριστοῦ δούλους, μᾶλλον δὲ φίλους, κατ' αὐτὸν ἐκεῖνον εἰπεῖν, θαρρήσας δὲ φήσαιμι καὶ χριστούς, τοῖς ἀεὶ παραπικραίνουσιν ἀπεδίδοσαν. Οὐκ ὀλίγοι δὲ πάντως ἦσαν, ἀλλ' εἰς διακοσίους ἀπαριθμούμενοι, καθ' ἃ δὴ προειρήκαμεν, οἱ τοῦ βήματος.

ΙΒ Ὅσοι δὲ διδασκάλων ἐπεῖχον τάξιν, οἷος δὴ Γόρασδος ἐκεῖνος, οὗ πολλάκις ἐμνήσθημεν, ὃν ἐκ Μοράβου γενόμενον καὶ ἄμφω τὰ γλῶττα τήν τε Σθλοβενικὴν ὄντα καὶ τὴν γραικικὴν ἱκανώτατον ἡ μὲν ἀρετὴ Μεθοδίου τῷ θρόνῳ δέδωκεν, ἡ δὲ τῶν αἱρετικῶν κακία τὸν θρόνον τῇ στερήσει τοῦ ἀνδρὸς ἀπεκόσμησεν· καὶ μέντοι καὶ Κλήμης πρεσβύτερος, ἀνὴρ λοεἶμαι ἐγὼ σὲ θέση νὰ τὶς λύσω μὲ λόγια οὔτε νὰ διακρίνω τὸν ὀρθόδοξο ἀπὸ τὸν ψευτοδιδάσκαλο. Θὰ σᾶς δικάσω λοιπὸν σὰν χριστιανός. Καὶ γιὰ τὸ δόγμα αὐτὸ χωρὶς ἀμφιβολία θὰ βγάλω ἀπόφαση, ὅπως συνηθίζω καὶ γιὰ ἄλλα ζητήματα. Ὅποιος ἔρθη πρῶτος καὶ ὁρκισθῆ, ὅτι πιστεύει σωστὰ καὶ ὀρθόδοξα, αὐτὸς εἶναι κατὰ τὴν κρίση μου ἐκεῖνος, ποὺ δὲν σφάλλει στὰ ζητήματα τῆς πίστεως, καὶ σ' αὐτὸν θὰ παραδώσω τὴν Ἐκκλησία καὶ τὸ πρεσβυτέριό της, ὅπως εἶναι φυσικό.

ΙΑ΄. Οἱ Φράγκοι λοιπὸν δέχθηκαν προθυμότατα τὸν ὅρο αὐτὸν γιὰ τὸν ὅρκο καὶ χωρὶς κἂν νὰ περιμένουν τὸ τέλος τῆς ἀποφάσεως τοῦ ἄρχοντα, ὡρκίσθηκαν καὶ στήριξαν τὴν κακοδοξία τους θέτοντας ἔτσι τέρμα ἀντάξιο ἐκείνης τῆς ἀνόητης διαιτησίας. Μπροστὰ σὲ τέτοιους δικαστὲς νίκησε ἡ αἵρεση καὶ εἶχε ὅλη τὴν ἐξουσία νὰ μεταχειρίζεται ὅπως αὐτὴ ἤθελε τοὺς γνήσιους δούλους τοῦ Χριστοῦ καὶ φύλακες τῆς πίστεως. Σύμφωνα μὲ τὴν ἀπόφαση, ἂν κανεὶς συλλαμβανόταν ἐπ' αὐτοφώρῳ νὰ μὴ πιστεύη σύμφωνα μὲ τὴν ἔκθεση πίστεως τῶν Φράγκων, θὰ παραδινόταν σ' αὐτοὺς τοὺς ἴδιους νὰ τὸν κάνουν ὅ,τι ἤθελαν. Μετὰ τὴν τροπὴ αὐτὴ τῶν πραγμάτων ποιός λόγος θὰ ἦταν ἱκανὸς νὰ παρουσιάση τί διάπραξε ἡ κακία, ποὺ ἀπέκτησε ἐξουσία; Φωτιὰ πραγματικὴ σὲ δάσος ποὺ τὴν δυναμώνει ὁ ἄνεμος. Καὶ οἱ Φράγκοι μὲν τοὺς ὑποχρέωναν νὰ ποῦν τὸ ναὶ στὸ πονηρὸ δόγμα. Αὐτοὶ ὅμως ὑποστήριζαν τὴν πίστη τῶν Πατέρων. Οἱ πρῶτοι ἑτοιμάζονταν νὰ κάνουν τὸ πᾶν εἰς βάρος τους καὶ οἱ δεύτεροι νὰ ὑποστοῦν τὰ πάντα. Καὶ ἄλλους μὲν βασάνιζαν ἀπάνθρωπα, ἄλλων λεηλατοῦσαν τὰ σπίτια, ἀνακατεύοντας ἔτσι τὴν ἀσέβεια μὲ τὴν πλεονεξία, ἄλλους τοὺς τραβοῦσαν γυμνοὺς πάνω σὲ ἀγκάθια καὶ μάλιστα γέροντες ποὺ εἶχαν περάσει τὰ δαβιδικὰ ὅρια τῆς ἡλικίας τῶν 70—80 χρονῶν. Τοὺς πρεσβυτέρους δὲ καὶ τοὺς διακόνους ποὺ ἦταν νεώτεροι, αὐτοὺς πρὸ πάντων τοὺς πουλοῦσαν στοὺς Ἰουδαίους ἐκεῖνοι, ποὺ ἦταν ἄξιοι νὰ ἔχουν τὸ μερίδιο καὶ τὴν ἀγχόνη τοῦ Ἰούδα. Ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος πούλησε τὸ Χριστό, ἔτσι κι' αὐτοὶ τοὺς δούλους τοῦ Χριστοῦ, ἢ πιὸ σωστὰ τοὺς φίλους του, γιὰ νὰ χρησιμοποιήσουμε τὴ δική του ἔκφραση, καὶ θὰ τολμοῦσα νὰ πῶ καὶ χριστούς, τοὺς πούλησαν στοὺς ἀνθρώπους ποὺ παραπικραίνουν πάντα τὸ Θεό. Καὶ δὲν ἦταν βέβαια λίγοι, ἀλλὰ διακόσιοι οἱ λειτουργοὶ τοῦ ἁγίου Βήματος, ὅπως ἀναφέραμε πάρα πάνω.

ΙΒ΄. Ὅσους ἀνῆκαν στὴν κατηγορία τῶν διδασκάλων, ὅπως τὸν Γόρασδο, ποὺ τὸν μνημονεύσαμε πολλὲς φορές, Μοραβό στὴν καταγωγὴ καὶ κάτοχο καὶ τῆς σλοβενικῆς καὶ τῆς ἑλληνικῆς καὶ ποὺ ἡ ἀρετή του τὸν πρόσφερε στὸ θρόνο τοῦ Μεθοδίου, ἀλλὰ ἡ κακία τῶν αἱρετικῶν μὲ τὴν στέρησή του ξεστόλισε τὸν θρόνο, ὅπως τὸν Κλήμη τὸν πρεσβύτερο, ποὺ ἦταν πάρα πολὺ λόγιος, τὸν Λαυρέντιο, τὸν

γιώτατος, καὶ Λαυρέντιος καὶ Ναοὺμ καὶ Ἀγγελάριος, τούτους δὴ καὶ ἄλλους πλείους ὀνομαστοὺς σιδηροδέτους φυλακαῖς εἶχον ἐγκλείσαντες, ἐν αἷς πᾶσα παράκλησις ἀπηγορεύετο, οὐ συγγενῶν, οὐ συγγνωστῶν θαρρούντων οὐδ' ὁπωσοῦν τὴν προσέλευσιν. Ἀλλ' ὁ παρακαλῶν τοὺς ταπεινοὺς Κύριος, ὁ τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν ἰώμενος, ὁ διὰ τῶν παρακλήσεων εὐφραίνων ψυχὴν ἀντιμετρουμένων τῷ πλήθει τῶν ὀδυνῶν παρεκάλεσε τοὺς ἁγίους, ἐξαποστείλας αὐτοῖς τὴν ἐξ ἁγίου βοηθείαν. Οἱ μὲν γὰρ καὶ τῷ σιδήρῳ τῆς ἁλύσεως βαρυνόμενοι οὐδ' οὕτως ἠμέλουν τῆς προσευχῆς, ἀλλὰ τὰς τῆς τρίτης ὥρας ὠδὰς ὑπάσαντες, εἶτα καὶ τὸ τῶν ψαλμῶν ἐφύμνιον προσεπῆδον, δι' οὗ τὸ πανάγιον Πνεῦμα τὸ ἐν τῇ τρίτῃ ὥρᾳ τοῖς ἀποστόλοις ἐπιπεμφθὲν ἐγκαινισθῆναι ἡμῖν εὐχόμεθα· Θεὸς δὲ ἐπιβλέψας ἐπὶ τὴν γῆν ἐποίησεν αὐτὴν τρέμειν, καὶ σεισμὸς μέγας ἐγένετο, ὥσπερ ἐν τοῖς δεσμοῖς ποτε Παύλου προσευχομένου, καὶ ὡς ἐξ οὐρανοῦ ἦχος, καὶ αἱ ἅλύσεις ἐξέπιπτον, καὶ οἱ τέως δέσμιοι ἄνετοι, μόνῳ τῷ τοῦ Χριστοῦ πόθῳ ἀλύτῳ δεσμούμενοι. Συνέσεισε μὲν οὖν τὴν γῆν ὁ Θεὸς καὶ συνετάραξεν· ἐσείσθησαν δ' ἄρα καὶ οἱ περὶ τὴν πόλιν ἐκείνην, καὶ τῷ γεγονότι διεταράχθησαν, ὥστε θαυμάζειν καὶ διαπορεῖσθαι, τί ποτ' ἄρ' ἡ θεοσημεία βούλοιτο. Ὡς δὲ πλησιάσαιεν μὲν τῇ φυλακῇ, ἴδοιεν δὲ τὸ περὶ τοὺς ἁγίους γενόμενον, καὶ ὡς τῶν ἁλύσεων ἐκπεσουσῶν ἐν ἀνέσει πάσῃ διῆγον τὴν θείαν ἀκουτισθέντες, ὡς ὁ Δαβὶδ φησίν, ἀγαλλίασιν, δρομαῖοι προσελθόντες, τῷ ἄρχοντι, Τί τοῦτο; φάναι, μέχρι τίνος πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ μαχόμεθα δύναμιν; Μέχρι τίνος πρὸς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας οὐκ ἀναβλέπομεν; Ἀλλ' ὀφθαλμοὺς ἔχομεν, καὶ οὐ βλέπομεν, ὦτα, καὶ οὐκ ἀκούομεν, οἷα τὰ παρὰ τῷ Δαβὶδ εἴδωλα, εἰ βούλει δέ μοι, οἱ παρὰ τῷ Ἡσαΐᾳ τὸ πνεῦμα λαβόντες τῆς κατανύξεως. Οὐ συνήσομεν τὸ γενόμενον θαῦμα; Οὐ τὴν θεοσημείαν δυσωπησόμεθα; Οὐ δεσμῶται μᾶλλον ἡμεῖς τῆς πρὸς τοὺς ἐκ τῶν δεσμῶν λυθέντας τιμῆς ἐσόμεθα; Ἀλλ' ἡ τῶν αἱρετικῶν γλῶσσα τὸ θαῦμα διαβάλλειν πειρᾶται πάλιν, ὥσπερ ἡ τῶν Φαρισαίων τὰ τότε παρὰ τοῦ Κυρίου τελούμενα, καί, Γοητεῖαι, φασί, καὶ μάγων τέχναι προφανεῖς ταῦτα, τρόπον ἕτερον τὸν Βεελζεβοὺλ τῇ καινότητι τοῦ ἔργου ἐπιγραφόμενοι οἱ τῆς ἐκείνου ἐνεργείας κατάπλεῳ. Εἶτα πάλιν (ἔδει γὰρ μὴ συνιέναι τὸν ἀσύνετον ἄρχοντα) ἁλύσεις τοὺς ἁγίους εἶχον τῶν προτέρων βαρύτεραι, καὶ κακώσεις ἐν τῇ φυλακῇ μᾶλλον ἢ πρότερον ἀπαράκλητοι. Τρεῖς παρῆλθον ἡμέραι, καὶ πάλιν τὴν τῆς τρίτης ὥρας τελούντων προσευχὴν ταὐτὰ συμβαίνει τοῖς ἔμπροσθεν· σεισμός τε γὰρ μετ' ἦχου ἐξ Ναούμ, τὸν Ἀγγελάριο, αὐτοὺς καὶ ἄλλους πολλοὺς ὀνομαστοὺς τοὺς ἔκλεισαν ἁλυσοδεμένους στὶς φυλακὲς καὶ τοὺς ἀπαγορευόταν κάθε ἠθικὴ τόνωση καὶ παρηγοριά, ἀφοῦ δὲν εἶχαν τὸ θάρρος νὰ τοὺς πλησιάσουν μὲ κανένα τρόπο οὔτε γνωστοὶ οὔτε συγγενεῖς. Ἀλλὰ ὁ Κύριος ποὺ παρηγορεῖ τοὺς ταπεινωμένους ἀνθρώπους, ὁ γιατρὸς αὐτῶν ποὺ ἡ καρδιά τους ἔχει γίνει συντρίμμια, αὐτὸς ποὺ εὐφραίνει τὴν ψυχὴ μὲ παρηγορίες τόσες, ὅσες καὶ οἱ ὀδύνες τους, αὐτὸς παρηγόρησε τοὺς ἁγίους στέλνοντάς τους ἀπὸ τὸ χῶρο τῆς ἁγιωσύνης του βοήθεια. Γιατὶ αὐτοί, ἂν καὶ τοὺς βάραιναν οἱ σιδερένιες ἁλυσίδες, δὲν παραμελοῦσαν τὴν προσευχή. Μετὰ τὶς ὠδὲς τῆς τρίτης Ὥρας ἔψελναν καὶ τὸ ἐφύμνιο, μὲ τὸ ὁποῖο παρακαλοῦμε νὰ ἐγκαινισθῇ μέσα μας τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ποὺ εἶχε σταλῇ στοὺς ἀποστόλους τὴν τρίτη ὥρα τῆς ἡμέρας. Ὁ Θεὸς ἐπέβλεψε στὴ γῆ καὶ τὴν ἔκανε νὰ τρέμη μὲ ἀποτέλεσμα νὰ γίνη μεγάλος σεισμός, ὅπως κάποτε ὅταν προσευχόταν ὁ Παῦλος στὴ φυλακή, καὶ ἀκούσθηκε ἦχος σὰν νὰ ἐρχόταν ἀπ' τὸν οὐρανό, καὶ οἱ ἁλυσίδες ἔπεσαν ἀπὸ τὰ χέρια καὶ οἱ πρώην δεσμῶται ἔγιναν ἐλεύθεροι, δεμένοι μόνον μὲ τὸν πόθο τοῦ Χριστοῦ. Ἔσεισε λοιπὸν ὁ Θεὸς καὶ συνετάραξε τὴ γῆ. Σείσθηκαν καὶ ὅσοι βρίσκονταν γύρω ἀπὸ τὴν πόλη ἐκείνη καὶ συγκλονίσθηκαν ἀπὸ τὸ γεγονὸς αὐτό, ὥστε νὰ θαυμάζουν καὶ νὰ ἀποροῦν γιὰ τὸ τί νὰ σήμαινε τάχα αὐτὸ τὸ θεϊκὸ σημεῖο. Ὅταν ὅμως πλησίασαν στὴ φυλακή, καὶ εἶδαν αὐτὸ ποὺ συνέβη στοὺς ἁγίους καὶ πῶς ἔπεσαν οἱ ἁλυσίδες καὶ ἦταν ἐλεύθεροι ἀπὸ τὰ δεσμά τους νοιώθοντας, ὅπως λέγει ὁ Δαβίδ, καὶ ἀκούοντας τὴν θεία ἀγαλλίαση, ἔτρεξαν στὸν ἄρχοντα καὶ τοῦ εἶπαν: Τί κατάσταση εἶναι αὐτή; Ὡς πότε δὲν θὰ βλέπουμε τὸ φῶς τῆς ἀλήθειας; Ἔχουμε ὅμως μάτια, ἀλλὰ δὲν βλέπουμε καὶ αὐτιὰ καὶ δὲν ἀκοῦμε, ὅπως τὰ εἴδωλα ποὺ ἀναφέρει ὁ Δαβίδ, ἤ, ἂν θέλετε, αὐτοὶ ποὺ ἀναφέρει ὁ Ἡσαΐας, ὅτι ἔλαβαν «πνεῦμα κατανύξεως». Δὲν θὰ νοιώσουμε τὴ σημασία τοῦ θαύματος ποὺ ἔγινε; Δὲν θὰ φοβηθοῦμε τὸ θεϊκὸ σημεῖο; Δὲν θὰ γίνουμε ἐμεῖς μᾶλλον δεσμῶται τῆς τιμῆς ποὺ δείχθηκε στοὺς ἀπελευθερωμένους ἀπὸ τὰ δεσμά τους; Ἡ γλῶσσα ὅμως τῶν αἱρετικῶν προσπαθεῖ νὰ προσβάλη τὸν χαρακτῆρα τοῦ θαύματος, ὅπως ἡ γλῶσσα τῶν Φαρισαίων τὸν καιρὸ ἐκεῖνο συκοφαντοῦσε ὅσα ἔκανε ὁ Κύριος λέγοντας πὼς εἶναι γητειὲς καὶ καταφάνερες μαγεῖες καὶ χαρακτηρίζοντας τὴν παραδοξότητα τοῦ ἔργου διαφορετικὴ μέθοδο ἐνεργείας τοῦ Βεελζεβούλ, αὐτοὶ ποὺ ἦταν κάτω ἀπὸ τὴν ὁλοκληρωτικὴ ἐπενέργειά του. Ἔπειτα πάλι (πρέπει νὰ μὴ ἔνοιωθε τίποτε ὁ ἀσύνετος ἐκεῖνος ἄρχοντας) ἔδεσαν τοὺς ἁγίους μὲ βαρύτερες ἁλυσίδες καὶ ἡ κακομεταχείρησή τους ἔγινε χειρότερη τώρα παρὰ πρίν. Πέρασαν τρεῖς μέρες καὶ πάλι ἐνῶ ἔκαμναν τὴν ἀκολουθία τῆς τρίτης Ὥρας, ἔγινε τὸ ἴδιο, ὅπως καὶ πρῶ-

οὐρανοῦ καὶ ἁλύσεις ἐκπίπτουσαι, καὶ πάλιν οἱ θεομάχοι, μηδὲν τῶν πραχθέντων τῷ ἄρχοντι ἐμφανίσαντες, ταῖς αὐταῖς κακώσεσι τοὺς ἁγίους ὑπέβαλον, ὧν αὐτοὶ πάντων ἦσαν, ἀληθείας ψηφοφορούσης, ἄξιοι. Ἀλλ' ἀντιφιλοτιμεῖται Θεὸς ἑτέρωθεν ἐντεῦθεν τὸ πρᾶγμα τῆς κακουχίας, ἐκεῖθεν τὸ δόγμα τῆς εὐθυμίας. Ἡμερῶν γὰρ δέκα διαγενομένων πάλιν ἐκ τρίτου ἀνατολῆ ἐξ ὕψους οἱ ἀθληταὶ ἐπεσκέφθησαν, καὶ οἱ ἀπηλγηκότες αἱρετικοὶ τῆς αὐτῆς αὖθις ἦσαν πωρώσεως, καὶ τὸ διεστραμμένον οὐ κατευθύνετο, καὶ οὐκ ἐπεκοσμεῖτο τὸ τῆς γνώμης αὐτῶν περὶ τὴν τοῦ καλοῦ γνῶσιν ὑστέρημα. Μᾶλλον μὲν οὖν ἐπὶ τὸ ἄλγος τῶν τραυμάτων τοῖς ἁγίοις προσέθηκαν. Ὡς γὰρ πρὸς τὸ πράττειν τὰ κατὰ γνώμην αὐτῶν παρὰ τοῦ ἄρχοντος ἐδέξαντο τὸ ἐνδόσιμον, ἐξάγουσι μὲν τῆς φυλακῆς, αἰκίζονται δὲ ταῖς ἐξ ἀνθρώπων πληγαῖς, ὃ δὴ λέγεται, μήτε τῆς πολιᾶς, μήτε τῆς ἀσθενείας, ἣν ἡ πολλὴ κάκωσις ἐπήγαγε τοῖς τῶν ἁγίων σώμασι, φειδὼ θέμενοι.

ΙΓ Οὐκ ἤδει δὲ ἄρα τούτων οὐδὲν ὁ τοῖς αἱρετικοῖς ἐκεῖνος δουλεύων ἄρχων. Ἔτυχε γὰρ ἀπών, ὡς εἴ γε παρῆν, οὐκ ἂν τοιαῦτα τοῖς ὁμολογηταῖς τῆς ἀληθείας ἐναπεδείξαντο. Κἂν γὰρ μυριάκις τοῖς Φράγγοις προσετίθετο, τήν γε τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν ἀρετὴν ἐδυσωπεῖτο, καὶ μάλιστα τοῦ Θεοῦ τὸ θαῦμα τρισσεύσαντος, καίτοι ἡμιθηριώδης ἦν καὶ ἀμείλικτος. Μετὰ δὲ τὰς ἀπανθρώπους ἐκείνας πληγὰς μηδὲ τροφῆς μεταλαβεῖν τοὺς ἁγίους παραχωρήσαντες· οὐδὲ γὰρ εἴων οὐδένα τοῖς τοῦ Χριστοῦ δούλοις, μᾶλλον δὲ χριστοῖς, προσρίπτειν οὐδὲ ἄρτου κλασμάτιον, ἀλλὰ στρατιώταις ἀπάγειν ἄλλον ἀλλαχοῦ τῶν παρὰ τοῦ Ἴστρου μερῶν παρέδωκαν, τὴν ἐκ τῆς πόλεως ἀειφυγίαν τῶν οὐρανοπολιτῶν καταψηφισάμενοι. Παραλαβόντες οὖν τοὺς ἁγίους οἱ στρατιῶται ἄνθρωποι βάρβαροι, Νεμιτζοὶ γάρ, καὶ φύσει μὲν τὸ ἀνήμερον ἔχοντες, προσλαβόντες δὲ τοῦτο καὶ ἐπιτάγματι, ἐξάγουσι μὲν τῆς πόλεως, ἀποδύσαντες δὲ γυμνοὺς ἔσυρον. Καὶ δύο ταῦτα δι' ἑνὸς κατειργάζοντο· τό τε ἄσχημον καὶ τὴν ἐκ τοῦ ἀέρος ἀεὶ τοῖς Παριστρίοις μέρεσι παγετώδους ἐπικειμένου κάκωσιν. Ἀλλὰ δὴ καὶ τὰ ξίφη τοῖς τραχήλοις ἐκείνων ἐπικατῆγον ὡς πλήξοντες, καὶ τὰ δόρατα τοῖς πλευροῖς ἐπέφερον ὡς βαπτίσοντες, ἵνα μὴ μόνον ἕνα θάνατον θάνοιεν, ἀλλὰ τοσαυτάκις, ὁσάκις ἐλπίζουσι, καὶ τοῦτο τοῖς στρατιώταις παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἐνταλθέν. Ἐπεὶ δὲ τῆς πόλεως ἀπεῖχον πολύ, ἀφέντες αὐτοὺς οἱ ἀπάγοντες τῆς ἐπὶ τὴν πόλιν αὖθις ὁδοῦ εἴχοντο.

τα· σεισμὸς δηλ. μὲ βοὴ ἀπ' τὸν οὐρανὸ καὶ ἁλυσίδες ποὺ ἔπεφταν. Καὶ πάλιν ὅμως οἱ θεομάχοι χωρὶς νὰ γνωστοποιήσουν τίποτε στὸν ἄρχοντα ὑπέβαλαν στὰ ἴδια βασανιστήρια τοὺς ἁγίους, γιὰ τὰ ὁποῖα μὲ καταδικαστικὴ ψῆφο τῆς ἀλήθειας αὐτοὶ ἦταν ἄξιοι. Προκαλεῖ ὅμως τὴ ζηλοτυπία τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ βασανισμὸς τῶν ἁγίων καὶ ἡ χαρούμενη διάθεσή τους. Ἀφοῦ δηλ. πέρασαν δέκα μέρες πάλι γιὰ τρίτη φορὰ ἐπισκέφθηκε τοὺς ἱεροὺς ἀθλητὰς φῶς ἐξ οὐρανοῦ, ἀλλὰ οἱ αἱρετικοὶ ἐξακολουθοῦσαν νὰ ἔχουν τὴν ἴδια πώρωση καὶ τὸ στραβὸ δὲν ἴσιαζε καὶ τὸ λειψὸ μυαλό τους δὲν στολιζόταν μὲ τὴ γνώση τοῦ καλοῦ. Πρόσθεσαν περισσότερο πόνο στοὺς ἁγίους. Ἐπειδὴ εἶχαν πάρει ἄδεια ἀπὸ τὸν ἄρχοντα νὰ κάνουν ὅ,τι θέλουν, τοὺς ἔβγαλαν μὲν ἀπὸ τὴ φυλακή, ἀλλὰ τοὺς βασάνισαν, ὅπως λέγεται «ταῖς ἐξ ἀνθρώπων πληγαῖς», μὲ ἐξουθενωτικὰ χτυπήματα, μὴ λαβαίνοντας ὑπ' ὄψη τους οὔτε τὰ λευκὰ μαλλιὰ οὔτε τὴν ἀρρώστεια, ποὺ προκάλεσε ἡ κακομεταχείριση στὰ σώματα τῶν ἁγίων.

ΙΓ΄. Δὲν γνώριζε δὲ τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ἐκεῖνος ὁ δοῦλος τῶν αἱρετικῶν ἄρχοντας, γιατὶ ἔτυχε νὰ ἀπουσιάζῃ. Ἂν βέβαια ἦταν παρὼν δὲν θὰ ἔδειχνε ἀλήθεια τέτοια συμπεριφορὰ πρὸς τοὺς ἁγίους. Κι' ἂν χιλιάδες φορὲς πήγαινε μὲ τὸ μέρος τῶν Φράγκων, ὅμως σεβόταν τὴν ἀρετὴ τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν καὶ μάλιστα τὸ τριπλὸ θαῦμα τοῦ Θεοῦ, ἂν καὶ ἦταν θηρίο σχεδὸν καὶ τραχύς. Ὕστερα ἀπὸ τὸν ἀπάνθρωπο ἐκεῖνο βασανισμὸ δὲν ἐπέτρεπαν οὔτε νὰ βάλουν κάτι στὸ στόμα τους οἱ ἅγιοι, γιατὶ δὲν ἄφηναν σὲ κανένα νὰ ρίξῃ στοὺς δούλους τοῦ Χριστοῦ ἢ καλύτερα στοὺς Χριστοὺς οὔτε μιὰ μπουκιὰ ψωμί, ἀλλὰ τοὺς παρέδωσαν σὲ στρατιῶτες γιὰ νὰ τοὺς πᾶνε τὸν ἕνα ἐδῶ καὶ τὸν ἄλλον ἐκεῖ στὰ διάφορα μέρη τοῦ Δούναβη, ἀφοῦ καταδίκασαν τοὺς οὐρανοπολίτες σὲ ἰσόβια ἐξορία ἀπ' τὴν πόλη. Ὅταν παρέλαβαν τοὺς ἁγίους οἱ στρατιῶτες ποὺ ἦταν βάρβαροι, δηλ. Νεμιτζοὶ ποὺ ἦταν ἀπὸ φυσικοῦ τους ἄγριοι, ἐπαύξησαν ὅμως τὴν ἀγριότητά τους καὶ μὲ τὶς διαταγὲς ποὺ πῆραν τοὺς ἔβγαλαν ἀπ' τὴν πόλη καὶ ἀφοῦ τοὺς γύμνωσαν τοὺς ἔσερναν γυμνούς. Καὶ ἔτσι μὲ μιά τους ἐνέργεια πετύχαιναν δυὸ πράγματα· καὶ νὰ ὑποβάλλουν στὴν ντροπὴ τῆς ἀσχημοσύνης τοὺς ἁγίους καὶ νὰ τοὺς ἐκθέτουν στὴν κακουχία τοῦ παγωμένου ἀέρα, ποὺ πάντα φυσάει στὶς παραδουνάβειες περιοχές. Τραβοῦσαν ὅμως καὶ τὰ ξίφη τους καὶ τὰ ἔβαζαν στὸν τράχηλό τους φοβερίζοντάς τους ὅτι θὰ τοὺς χτυπήσουν καὶ ἔφερναν τὰ δόρατά τους στὰ πλευρά τους μὲ τὴν ἀπειλὴ νὰ τὰ μπήξουν μέσα τους, γιὰ νὰ μὴ πεθάνουν μόνον μιὰ φορά, ἀλλὰ τόσες φορές, ὅσες ἤλπιζαν νὰ ἔρθῃ ὁ θάνατος, ἐπειδὴ κι' αὐτὴ ἡ ἐντολὴ δόθηκε ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς στοὺς στρατιῶτες. Ἐπειδὴ ὅμως ἀπομακρύνθηκαν πολὺ ἀπὸ τὴν πόλη, τοὺς παράτησαν μοναχούς τους οἱ ἀπαγωγεῖς τους καὶ ξαναγύρισαν στὴν πόλη.

ΙΔ Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ ὁμολογηταί, μαθόντες τοῦ Κυρίου τοῖς διωκομένοις ἐκ ταύτης τῆς πόλεως εἰς τὴν ἑτέραν φεύγειν κελεύοντος, Βουλγαρίαν ἐπόθουν, Βουλγαρίαν περιενόουν· Βουλγαρία τούτοις δοῦναι ἄνεσιν ἐπηλπίζετο. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ταύτην, εἰ μὴ τὴν ὁδὸν διακλέπτοιεν, ἀπεγίγνωσκον, ὅθεν καὶ πάντας ὀφθαλμοὺς λανθάνειν ἐσπούδαζον, βρωμάτων, ἐνδυμάτων ἀπορούντες. Οὐκοῦν ἠναγκάσθησαν διὰ τὸ δέος ἀπ' ἀλλήλων διαιρεθῆναι, καὶ δὴ ἄλλος ἀλλαχοῦ διεσπάρησαν, Θεῷ τοῦτο δόξαν, ἵνα καὶ πλείω μέρη τῷ κύκλῳ τοῦ Εὐαγγελίου ἐμπεριλάβωσι.

ΙΕ Κλήμης μέντοι Ναοὺμ συμπαραλαβὼν καὶ Ἀγγελλάριον τὴν πρὸς τὸν Ἴστρον φέρουσαν ὥδευε, καὶ κώμῃ τινὶ ἀπαντῶσι παρακλήσεως ἀξιώσοντες τὰ πεπονηκότα καὶ τροφῶν ἀπορίᾳ καὶ σκεπασμάτων σώματα. Ζητήσαντες δέ, τίς ἐν τῇ κώμῃ φιλόθεος καὶ φιλόξενος, κἀπὶ βίου σεμνότητι μαρτυρούμενος καὶ αὐτὸ δὴ τοῦτο τοῦ Χριστοῦ εἰρήνης υἱός· ἐπειδὴ τοῦτον εὗρον, τούτῳ ἐπεξενώθησαν. Τῷ δὲ ἦν παῖς καὶ μονογενὴς καὶ καλὸς καὶ ἡλικίας ἔχων ἀνθηρῶς. Ἅμα τε οὖν εἰσῆλθον εἰς τὴν οἰκίαν οἱ ξένοι, καὶ ὁ υἱὸς ἐξῆλθε τοῦ βίου, ἐκεῖνος ὁ περικαλλής, ὁ μόνος ὀφθαλμὸς τῷ πατρί, τὸ τοῦ γένους ἔρνος τὸ εὐθαλέστατον. Τί παθεῖν οἴεσθε τὸν πατέρα; τί δὲ οὐκ εἰπεῖν τοσοῦτον πένθος ἐπὶ τῷ ποδὶ τῶν ξένων ἐλεεινῶς δυστυχήσαντα; Καλά γε ταῦτα τῆς φιλοξενίας μισθώματα· ἐπὶ τούτῳ τὴν θύραν ὑμῖν ἀνέῳξα, ἵνα μοι ὁ οἶκος ἀποκλεισθείη, τὸν κληρονόμον ἀποβαλών; Ἐπὶ τούτῳ δεξιὰν ὑμῖν ἐνέβαλον, ἵνα τὴν μόνην ἐμοὶ δεξιὰν ἀποβάλωμαι; Ὦ πικρᾶς ταύτης ἡμέρας, ὅτε τῇ κώμῃ προσήλθετε! Ὦ σκοτεινοῦ τούτου φωτός, ὃ πρὸς τὴν ἐμὴν οἰκίαν ὑμᾶς ὡδήγησε. Τάχα γόητες ὑμεῖς καὶ τῷ μόνῳ Θεῷ ἐχθροί, καὶ ταύτην ἔχω παρ' ἐκείνου τὴν δίκην, ὅτι τοὺς ἀπηχθημένους αὐτῷ τῆς ἐμῆς στέγης ἠξίωσα. Πολλοὺς μὲν καὶ ἄλλους ἐδεξάμην εἰς τὴν οἰκίαν ἐκ τῶν παρόντων καρποφορῶν Θεῷ καὶ εἰσάγων τὸ κατὰ δύναμιν, ἀλλ' ἐπλήθυνέ μοι τὰ ἔνδον ὁ Κύριος, οὐχ ὑπέρρεον ἀλλ' ἐπέρρεον, καὶ τὴν δαπάνην προσθήκην εὕρισκον, καὶ τὸ ἐπ' εὐλογίαις σπέρμα θέρος εὐλογημένον, πεπληθυσμένον, γεώργιον. Νῦν δέ... ἀλλ', ὦ μοι φίλτατε παῖ, τὸ πάντων κτημάτων ἐμοὶ κάλλιστόν τε καὶ χαριέστατον, μᾶλλον δὲ καὶ σπλάγχνων τῶν ἐμῶν φίλτερον καὶ ζωῆς αὐτῆς ποθεινότερον, τῇ τῶν καταράτων τούτων ἐσφαγιάσθης εἰσόδῳ. Τελχῖνες ἀτεχνῶς οὗτοι, δαίμονες φόνιοι, θανάτοις παίδων ἐπιτερπόμενοι. Ἀλλ' οὐ γὰρ ἐκφεύξεσθε τὴν δίκην κἂν τὰ πάντα μαγεύσητε, χερσὶ

ΙΔ΄. Οἱ ὁμολογηταὶ δὲ τοῦ Χριστοῦ, ποὺ γνώριζαν, ὅτι ὁ Κύριος δίνει ἐντολὴ νὰ φεύγουν ἀπὸ τὴ μιὰ πόλη στὴν ἄλλη αὐτοὶ ποὺ καταδιώκονται, λαχταροῦσαν νὰ φτάσουν στὴ Βουλγαρία, τὴ Βουλγαρία εἶχαν στὴ σκέψη τους, ἤλπιζαν πὼς ἡ Βουλγαρία θὰ τοὺς χάριζε τὴν ἀνάπαυση. Ὅμως καὶ γιὰ τὴ Βουλγαρία δὲν ὑπῆρχε ἐλπίδα νὰ βροῦν τὸ δρόμο, ἂν δὲν πήγαιναν στὰ κλεφτὰ πρὸς τὰ ἐκεῖ. Γι' αὐτὸ καὶ φρόντιζαν νὰ ξεφεύγουν κάθε μάτι χωρὶς τρόφιμα καὶ ροῦχα. Ἀναγκάσθηκαν λοιπὸν κάτω ἀπὸ τὴν πίεση τῆς ἀνάγκης νὰ χωριστοῦν ὁ ἕνας ἀπ' τὸν ἄλλον καὶ σκόρπισαν ἄλλος ἐδῶ κι' ἄλλος ἐκεῖ. Ἦταν θέλημα Θεοῦ αὐτό, γιὰ νὰ συμπεριλάβουν περισσότερα μέρη στὴν περιοχὴ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος.

ΙΕ΄. Ὁ Κλήμης λοιπὸν παίρνοντας μαζί του τὸν Ναοὺμ καὶ τὸν Ἀγγελάριο πῆρε τὸ δρόμο πρὸς τὸν Δούναβη. Στὴν πορεία τους ἀπαντοῦν μιὰ κώμη, ὅπου μπῆκαν μὲ τὸ σκοπὸ νὰ τονώσουν τὰ ἀποκαμωμένα ἀπὸ ἔλλειψη τροφῆς καὶ ρούχων σώματά τους. Ἀφοῦ ρώτησαν καὶ ἔμαθαν ποιός εἶναι στὴν πόλη θεοφοβούμενος, φιλόξενος καὶ φιλόθεος καὶ μὲ γενικὴ τὴ μαρτυρία γιὰ μετρημένη καὶ σεμνὴ ζωὴ καὶ πρὸ πάντων «υἱὸς εἰρήνης», ὅπως εἶπε ὁ Χριστός, τὸν βρῆκαν καὶ ἔγιναν φιλοξενούμενοί του. Αὐτὸς εἶχε ἕνα μοναχογιό, ποὺ καὶ ὅμορφος ἦταν καὶ στὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας του. Τὸν ἴδιο λοιπὸν καιρὸ ποὺ μπῆκαν στὸ σπίτι οἱ ξένοι, ἔφυγε τὸ παιδὶ ἀπ' τὴ ζωή, ἐκεῖνο τὸ πανέμορφο, τὸ μοναδικὸ μάτι τοῦ πατέρα του, τὸ τρυφερὸ κι' ὁλάνθιστο βλαστάρι τῆς γενιᾶς του. Τί νομίζετε πὼς ἔπαθε ὁ πατέρας; Καὶ τί δὲν εἶπε, ἐπειδὴ τὸ ποδαρικὸ τῶν ξένων τοῦ ἔφερε τόσο μεγάλο πένθος καὶ τὸν ἔκανε ἐλεεινὰ δυστυχισμένο. Ὡραῖος αὐτὸς ὁ μισθὸς τῆς φιλοξενίας! Γι' αὐτὸ σᾶς ἄνοιξα διάπλατα τὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ μου, γιὰ νὰ κλείση γιὰ πάντα τὸ σπίτι μου χάνοντας τὸν κληρονόμο; Γι' αὐτὸ σᾶς ἅπλωσα φιλικὰ τὸ δεξί μου χέρι, γιὰ νὰ χάσω τὸ μοναδικό μου δεξὶ χέρι, τὸ παιδί μου; Ἄχ, πικρὴ αὐτὴ ἡ μέρα ποὺ ἤρθατε στὴν κωμόπολη! Ἄχ, σκοτεινὸ τὸ φῶς αὐτὸ ποὺ σᾶς ὡδήγησε σπίτι μου! Μπορεῖ νὰ εἶσθε τίποτε ἀγύρτες καὶ ἐχθροὶ τοῦ μοναδικοῦ Θεοῦ καὶ γι' αὐτὸ ἔχω αὐτὴν τὴν τιμωρίαν ἐκ μέρους του, γιατὶ θεώρησα ἄξιους νὰ μποῦν κάτω ἀπ' τὴ στέγη μου οἱ μισητοὶ σ' αὐτόν. Καὶ πολλοὺς ἄλλους δέχτηκα καὶ ἔμπασα στὸ σπίτι μου, ὅσο περνοῦσε ἀπὸ τὸ χέρι μου, προσφέροντας σὰ θυσία στὸ Θεό ὅ,τι εἶχα, ἀλλὰ μοῦ πλήθαινε τότε ὁ Θεὸς τὰ ὑπάρχοντά μου, δὲν λιγόστευαν, ἀλλὰ πολλαπλασιαζόταν, ὅσα ξόδευα τὰ εὕρισκα μὲ τὸ παραπάνω καὶ ὁ εὐλογημένος σπόρος γινόταν εὐλογημένο θέρος, πλούσια καρπερὸ χωράφι. Τώρα ὅμως... Ἄχ, γλυκό μου παιδί, τὸ καλλίτερο καὶ τὸ πιὸ χαριτωμένο πρᾶγμα ποὺ εἶχα, πιὸ ἀγαπητὸ κι' ἀπ' τὰ ἴδια μου τὰ σπλάχνα, πιὸ ποθητὸ κι' ἀπ' τὴ ζωή, ἔπεσες θῦμα τοῦ ἐρχομοῦ αὐτῶν τῶν καταραμένων. Ἄνθρωποι βάσκανοι, σατανάδες ἀνθρωπο-

δὲ πατρὸς ἐμπεσόντες υἱὸν πενθοῦντος δι' ὑμᾶς, υἱὸν καλὸν καὶ μονογενῆ, πάντων ὧν εἰργάσασθε τὴν ἀξίαν νῦν ἀποτίσετε. Καὶ δὴ δεσμὰ ἐπὶ τούτοις ἑκάλει καὶ κολαστήρια. Οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ μὲν οὐχ ἧττον τοῦ πατρὸς ἔπασχον, καὶ τί γὰρ αἱ συμπαθεῖς ψυχαὶ καὶ φιλάνθρωποι; πλέον δὲ εἶχον καὶ τὸ αἰσχύνεσθαι. Τῇ δὲ πίστει θαρρήσαντες, ἢ πάντα δυνατά, κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον, καὶ τὰ ἀδύνατα, εἰς εὐχὴν μὲν τραπέσθαι διέγνωσαν, τοῦ δὲ πατρὸς τὸ φλεγμαῖνον τῆς ὀργῆς καταψῶντες ἠπίως καὶ τὸ σκληρὸν τοῦ δικαίου θυμοῦ μαλάσσοντες, Ἡμεῖς, ἔφασαν, ὦ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπε, οὔτε γόητές ἐσμεν, ἀλλὰ καὶ τοῖς οὕτως ἔχουσι πάντα τὰ χείριστα ἐπαρώμεθα, Θεῷ δὲ λατρεύομεν τῷ ἀληθινῷ, ὃν εἶναι καὶ πυλωροῖς ἅδου φρικτὸν ἀκηκόαμέν τε καὶ πεπιστεύκαμεν, ὃς καὶ χειρὸς ἐπαφῇ καταπαλαίει τὸν θάνατον, καὶ φωνῇ μόνῃ τετραημέρῳ καὶ ὀδωδότι νεκρῷ τὴν ζωὴν ἐπιδίδωσιν. Εἰ τοίνυν ἡμᾶς οἴει αἰτίους εἶναι θανάτου τῷ σῷ παιδί, θάρρει τὸ ἐφ' ἡμῖν· πεποίθαμεν γάρ, ὅτι δι' ἡμᾶς οὐτῷ τὴν ζωὴν χαρίσεται Κύριος. Καὶ δὴ τῷ παιδὶ ἐπευξάμενοι, ὦ καινοῦ θαύματος, ὦ τῆς ἀεὶ λαμπούσης σου χάριτος, σῶτερ Χριστέ, τῷ ποθοῦντι πατρὶ τὸν υἱὸν ζῶντα παρέστησαν. Τί τοίνυν ὁ Πατήρ; Οἱ ἅγιοι, οἱ τοῦ Θεοῦ δοῦλοι, οἱ σωτῆρες τῆς ἐμῆς οἰκίας, ἐκραύγασεν, οὐδ' ἐν τῷ καθεσκηκότι ὢν ὑπὸ τῆς χαρᾶς, ἀλλὰ παράβακχόν τι καὶ ἐξεστηκὸς κεκραγώς, σύγγνωτέ μοι, πατέρες ὅσιοι, σύγγνωτε, ἀγνόημα ἠγνόησα ἐφ' ὑμῖν, πάσης εὐθύνης ὑπέρτερον. Ἀλλ' ἰδοὺ πάρεστιν ὑμῖν τὰ ἐμά, πάρειμι καὶ αὐτὸς ὑμῶν οἰκέτης ἐσόμενος, ἀπολαύσατε τῶν ἐμῶν, χρήσασθέ μοι ὅ τι καὶ βούλεσθε, μόνον ὁρώην τὸν παῖδα, ὃν ὑμεῖς μοι νῦν ἐγεννήσατε.

ΙΣΤ΄. Οἱ δὲ τὴν μὲν πίστιν τοῦ ἀνδρὸς προσηκάμενοι, πρὸς δὲ τὴν προσκειμένην ὁδὸν κατασπεύδοντες μόνοις ἐφοδίοις τὴν δεξίωσιν αὐτοῦ περιγράψαντες, τὴν πρὸς τὸν Ἴστρον ἄγουσαν ὥδευον, σὺν πολλῇ παραπεμφθέντες τιμῇ ὑπὸ τοῦ καταξιωθέντος ἐκείνου τοῦ θαύματος. Ἐπεὶ δὲ κατὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἴστρου γενόμενοι ἑώρων τὸ ρεῦμα πολὺ καὶ ἄπορον, ξύλα τρία συνδήσαντες φιλύρας φλοιῷ τῇ ἄνωθεν δυνάμει φρουρούμενοι τὸν ποταμὸν διεπέρασαν, καὶ κατακλυσμὸν αἱρέσεων φεύγοντες ξύλοις κατὰ θείαν ἐπιφροσύνην ἐσώθησαν, καὶ τῇ Βελαγράδων (πόλις αὕτη τῶν περὶ Ἴστρον ἐπισημοτάτη) προσελθόντες Βοριτακάνῳ τῷ τότε φυλάσσοντι ταύτην ἐνεφανίσθησαν, καὶ πάντα τὰ περὶ αὐτοὺς ἀπήγγειλαν μαθεῖν θέλοντι. Ὡς δὲ ταῦτα μαθὼν ἐκεῖνος ἔννοιαν ἔλαβε πατρὸς ἐμπεσόντες, πού χαίρονται στὸ θάνατο τῶν παιδιῶν. Δὲν θὰ ἀποφύγετε ὅμως τὴ δίκαιη τιμωρία κι' ἂν ἀκόμη μαγέψετε τὰ πάντα. Πέφτοντας στὰ χέρια ἑνὸς πατέρα ποὺ πέθανε τὸ παιδί του ἐξ αἰτίας σας θὰ πληρώσετε τώρα αὐτὰ ποὺ κάνατε. Καὶ προσπαθοῦσε ἀμέσως νὰ ἀπαιτήσῃ δεσμὰ καὶ τιμωρίες γι' αὐτούς. Ὅμως κι' αὐτοὶ πονοῦσαν ὄχι λιγώτερο ἀπ' τὸν πατέρα. Πῶς ἦταν ἄλλωστε δυνατὸν νὰ συμβῇ διαφορετικώτερα γιὰ ψυχὲς πονετικὲς καὶ φιλάνθρωπες. Καὶ ἐπὶ πλέον εἶχαν καὶ τὴν ντροπή. Παίρνοντας ὅμως θάρρος μὲ τὴν πίστη τους, ποὺ τῆς εἶναι καὶ τὰ ἀδύνατα δυνατά, σύμφωνα μὲ τὰ λόγια τοῦ Κυρίου, ἀποφάσισαν νὰ καταφύγουν στὴν προσευχὴ καταπραΰνοντας παράλληλα τὴ φλόγωση τῆς ὀργῆς τοῦ πατέρα μὲ ἤπιο τρόπο, μαλακώνοντας τὴν σκληρότητα τοῦ δικαιολογημένου θυμοῦ του.

Ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, εἶπαν, δὲν εἴμαστε ἐμεῖς ἀγύρτες. Ἀντίθετα, γι' αὐτοὺς ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ γητειὲς καὶ μάγια, εὐχόμαστε νὰ ἔρθουν τὰ χειρότερα κακά. Ἐμεῖς λατρεύουμε τὸν ἀληθινὸ Θεό, γιὰ τὸν ὁποῖον ἔχουμε ἀκούσει καὶ πιστεύουμε πὼς εἶναι φοβερὸς καὶ στοὺς πυλωροὺς τοῦ ἅδου. Αὐτὸς καὶ μ' ἕνα ἁπλὸ ἄγγιγμα τοῦ χεριοῦ νικάει τὸ θάνατο καὶ μὲ μόνη τὴ φωνή του χαρίζει τὴ ζωὴ σὲ τετραήμερο νεκρό, ποὺ μυρίζει ἀποσύνθεση. Ἂν νομίζῃς πὼς ἐμεῖς εἴμαστε αἴτιοι τοῦ θανάτου τοῦ παιδιοῦ σου, ἔχε θάρρος ὅσον ἀφορᾶ ἐμᾶς. Ἔχουμε τὴν πεποίθηση,ὅτι πρὸς χάριν μας θὰ τοῦ χαρίσῃ τὴ ζωὴ ὁ Κύριος.

Πραγματικά, ἀφοῦ προσευχήθηκαν πάνω στὸ παιδί — ὦ θαῦμα παράδοξο! ὦ ὁλόλαμπρη ἡ χάρη σου Χριστὲ Σωτήρα! — παρουσίασαν στὸν πατέρα, ποὺ ἔλυωνε ἀπ' τὸν πόθο, τὸ παιδὶ ζωντανό. Καὶ ὁ πατέρας τί ἔκανε τότε; Ὦ ἅγιοι δοῦλοι τοῦ Θεοῦ, ὦ σωτῆρες τοῦ σπιτιοῦ μου, κραύγασε μὴ μπορώντας νὰ συγκρατήσῃ τὴ χαρά του μέσα στὰ ὅρια τοῦ σωστοῦ καὶ ξεφωνίζοντας σὰν μανιακὸς καὶ ἐκτὸς ἑαυτοῦ: Συγχωρέστε με, ὅσοι πατέρες, συγχωρέστε με! Ἔφταιξα ἀπὸ ἄγνοια εἰς βάρος σας. Τὸ φταίξιμό μου εἶναι μεγαλύτερο ἀπὸ κάθε τιμωρία. Ἀλλὰ νά! δικά σας ὅλα τὰ δικά μου. Κι' ἐγὼ ὁ ἴδιος σκλάβος σας. Ἀπολαύσατε ὅ,τι ἔχω. Κάνετέ με ὅ,τι θέλετε. Μοῦ ἀρκεῖ μονάχα νὰ βλέπω τὸ παιδί, ποὺ ἐσεῖς μοῦ τὸ γεννήσατε τώρα.

ΙΣΤ΄. Αὐτοὶ ἐπιδοκίμασαν μὲν τὴν πίστη τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου, ἀλλὰ ἐπειδὴ βιαζόταν νὰ συνεχίσουν τὸν δρόμο, ποὺ προκαθώρισαν, περιορίζοντας τὴν πλουσιοπάροχη προσφορά του μόνο σὲ ἐφόδια γιὰ τὴν πορεία, πῆραν τὸ δρόμο γιὰ τὸ Δούναβη, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ποὺ ἀξιώθηκε νὰ τοῦ γίνῃ τὸ θαῦμα, τοὺς κατευόδωσε μὲ κάθε τιμή. Ἐπειδὴ ὅμως, ὅταν ἔφτασαν στὶς ὄχθες τοῦ Δούναβη, ἔβλεπαν, πὼς τὰ νερά του ἦταν πολλὰ καὶ ἀδιάβατα, δένοντας τρία ξύλα μὲ φλοῦδες φλαμουριᾶς μὲ τὴν ἄνωθεν προστασία πέρασαν τὸ ποτάμι. Καὶ φεύγοντας μακρυὰ ἀπὸ τὸν κατακλυσμὸ τῶν αἱρέσεων κατὰ θείαν εὐδοκίαν σώθηκαν μὲ ξύλα. Ὅταν ἦλθαν στὴν πόλη τῶν

6ε τοῦ μεγάλους εἶναι τοὺς ἄνδρας καὶ Θεῷ πλησιάζοντας, δεῖν ἔγνω πρὸς τὸν ἄρχοντα Βουλγαρίας Βορίσην (οὗπερ αὐτὸς ὑποστράτηγος ἦν) ὑποστεῖλαι τοὺς ξένους· ἤδει γὰρ τὸν Βορίσην διψῶντα τοιούτων ἀνδρῶν. Ἐκ μακροῦ ἀναπαύσας οὖν αὐτούς, εἶτα τῷ ἄρχοντι δῶρον πολύτιμον ἔπεμψε, δηλώσας αὐτῷ τοιούτους εἶναι τούτους, οἵους αὐτὸς ἐπόθει πόθῳ σφοδρῷ. Ἐπεὶ δὲ τῷ Βορίσῃ προσῆλθον, ὑποδεχθέντες ἐντίμως, καὶ ὡς ἔδει τοὺς τὰ πάντα σεμνούς τε καὶ σεβασμίους, ἐπηρώτα τὸ κατ' αὐτούς. Οἱ δὲ πάντα κατέλεγον ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους μηδὲν ἐλλείποντες. Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ ἄρχων μεγάλως ηὐχαρίστησε τῷ Θεῷ, τοιούτους αὐτοῦ θεράποντας τῇ Βουλγαρίᾳ εὐεργέτας ἐπαποστείλαντι, διδασκάλους τε καὶ καταρτιστὰς δωρησαμένῳ τῆς πίστεως, οὐ τοὺς τυχόντας ἄνδρας, ἀλλ' ὁμολογητὰς τε καὶ μάρτυρας. Στολάς τε οἰκείας ἱερεῦσι δοὺς καὶ πάσῃ τιμῇ δεξιωσάμενος οἰκήσεις αὐτοῖς ἀπονεμηθῆναι προσέταξε τὰς τοῖς πρώτοις τῶν αὐτοῦ φίλων ἀφωρισμένας, καὶ πᾶσαν αὐτοῖς τῶν χρειωδῶν δαψίλειαν περιεποιήσατο, εὖ ἐκεῖνος εἰδώς, ὅτι τὸ περὶ μικρόν τι τῶν ἀναγκαίων τῷ σώματι τοῖς τῆς φροντίδος λογισμοῖς ἐπιστρέφεσθαι τῆς πρὸς Θεὸν σχολῆς ἀφαιρεῖται πάμπολυ. Εἶχε δὲ αὐτὸν ἔρως δριμὺς τοῦ καθ' ἑκάστην τούτοις προσδιαλέγεσθαι καὶ παρ' αὐτῶν ἱστορίας ἀρχαίας καὶ βίους ἁγίων ἀναδιδάσκεσθαι καὶ τὰ τῶν Γραφῶν διὰ στόματος αὐτῶν ἐπιλέγεσθαι. Ἀλλὰ καὶ ὅσοι ἦσαν περὶ αὐτὸν γένους τε ὄγκῳ καὶ πλούτου βάρει τῶν ἄλλων προέχοντες, καὶ οὗτοι δὴ τοῖς ἁγίοις προσφοιτῶντες ὡς παῖδες ἐς διδασκάλων ἡρώτων πάντα τὰ σωτηρίας ἐχόμενα, καὶ πηγῶν ἀντλοῦντες ἐκείνων τῶν ἀεννάων αὐτοί τε ἔπινον καὶ τοῖς οἴκοις τοῦ νάματος μετεδίδοσαν, καὶ σφοδροὶ τοῖς ἁγίοις ἐνέκειντο, εἴ πως αὐτοὺς πείσαιεν ἕκαστος, τῆς οἰκίας αὐτοῦ ἐπιβῆναι, ἁγιασμὸν τὴν παρουσίαν τῶν διδασκάλων ἡγούμενοι, καὶ ὅπου ἂν ὦσιν οἱ τρεῖς οὗτοι οἱ τὰ πάντα καὶ ψυχὰς συνημμένοι καὶ σώματα, ἐκεῖ παρεῖναι πιστεύοντες καὶ τὸν Κύριον. Τοῖς ἁγίοις μέντοι τὸν ὄχλον φεύγουσιν, ἅμα δὲ καὶ τὸ θυμῆρες τῷ ἄρχοντι τελεῖν σπεύδουσιν οὐκ ἐδόκει ταῖς οἰκίαις παρέχειν ἑαυτοὺς τῶν πολλῶν, εἰ μὴ ὁ θεοφιλὴς ἐκεῖνος ἄρχων αὐτοῖς ἐπιτρέψειεν. Ὅθεν καί τις Βουλγάρων Ἐχάτζης τὴν κλῆσιν, σαμψὴς τὸ ἀξίωμα τῷ ἄρχοντι προσελθὼν ἠξίωσεν εἰς τὴν αὐτοῦ οἰκίαν συμπαραλαβεῖν τῷ ὁσίῳ Ναοὺμ τὸν ἱερώτατον Κλήμεντα· καὶ ὃς (ἦν γὰρ κεχαρισμένος αὐτῷ ὁ τὴν αἴτησιν ποιούμενος) ἑτοίμως κατένευσε, καί, Μετὰ πάσης, ἔφη, τιμῆς τοὺς διδασκάλους ὑπόδεξαι, ἄχρις ἂν ἐπ' αὐτοῖς τελείως τὸ πρακτέον οἰ-

Βελαγράδων (τὴν πιὸ σπουδαία γύρω ἀπὸ τὸν Δούναβη) παρουσιάστηκαν στὸν Βοριτάκανο, τὸν φρούραρχο τῆς πόλης τότε, καὶ τοῦ διηγήθηκαν ὅλα ὅσα τοὺς εἶχαν συμβῆ, ὅταν ἐξεδήλωσε τὴν ἐπιθυμία νὰ τὰ μάθη. Μόλις τὰ πληροφορήθηκε αὐτὰ ἐκεῖνος, κατάλαβε, πὼς οἱ ἄνδρες αὐτοὶ εἶναι σπουδαῖα πρόσωπα καὶ ἄνθρωποι τοῦ Θεοῦ καὶ πὼς ἔπρεπε νὰ τοὺς στείλη στὸν ἄρχοντα τῆς Βουλγαρίας Βορίση, τοῦ ὁποίου ἦταν ὕπαρχος. Ἤξερε πὼς ὁ Βορίσης ἐπιθυμοῦσε πολὺ νὰ ἔχη κοντά του τέτοιους ἄνδρες. Ἀφοῦ τοὺς ἄφησε νὰ ξεκουραστοῦν ἀπὸ τὴ μακρινή τους ὁδοιπορία, τοὺς ἔστειλε μετὰ στὸν ἄρχοντα σὰν πολύτιμο δῶρο γνωστοποιώντας του, πὼς εἶναι τέτοιοι, ποὺ τόσο πολὺ αὐτὸς ποθοῦσε. Ὅταν ἦρθαν καὶ παρουσιάσθηκαν στὸν Βορίση, καὶ ἔγιναν δεκτοὶ μὲ τιμὲς καὶ ὅπως ταίριαζε σὲ σεμνοὺς καὶ σεβάσμιους ἄνδρες, τοὺς ρώτησε σχετικὰ μὲ τὴ ζωή τους. Καὶ αὐτοὶ τοῦ τὰ εἶπαν ὅλα χωρὶς νὰ παραλείψουν τίποτε. Ὅταν τὰ ἄκουσε αὐτὰ ὁ ἄρχοντας, εὐχαρίστησε πολὺ τὸ Θεό, ποὺ ἔστειλε τέτοιους δούλους του εὐεργέτες στὴ Βουλγαρία καὶ δώρησε δασκάλους καὶ ἐκπαιδευτὰς τῆς πίστεως ὄχι τυχαίους ἄνδρες, ἀλλὰ ὁμολογητὰς καὶ μάρτυρες. Καὶ ἀφοῦ τοὺς ἔδωσε ἱερατικὲς ἐνδυμασίες καὶ τοὺς δεξιώθηκε μὲ κάθε τιμή, διέταξε νὰ τοὺς δοθοῦν κατοικίες καθωρισμένες γιὰ τοὺς πρώτους ἀνάμεσα στοὺς φίλους του καὶ τοὺς παραχώρησε ἄφθονα τὰ ἀπαιτούμενα γιὰ νὰ ζήσουν, γιατὶ ἤξερε πολὺ καλά, πὼς καὶ γιὰ λίγο ν' ἀπασχοληθῆ ἡ σκέψη γιὰ τὸ σῶμα, ἀφαιρεῖται πολὺς χρόνος ἀπὸ τὴν χωρὶς φροντίδα ἀπασχόληση μὲ τὸ Θεό. Ἄλλωστε καὶ τὸν ἴδιον τὸν συνεῖχε ἡ πολὺ ἰσχυρὴ ἐπιθυμία νὰ συζητάη μαζί τους κάθε μέρα καὶ νὰ μαθαίνη ἀπ' αὐτοὺς ἱστορίες ἀρχαῖες καὶ βίους ἁγίων καὶ νὰ συνάζη τὴν διδασκαλία τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἀπὸ τὸ στόμα τους. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἄνθρωποι τοῦ περιβάλλοντός του, ποὺ ἐξεῖχαν γιὰ τὴν καταγωγὴ καὶ τὰ πλούτη τους, σύχναζαν κι' αὐτοὶ στοὺς ἁγίους, ὅπως τὰ παιδιὰ στὰ σπίτια τῶν δασκάλων, καὶ τοὺς ρωτοῦσαν γιὰ ὅλα τὰ σχετικὰ μὲ τὴ σωτηρία· καὶ ἀντλώντας ἀπὸ τὶς ἀνεξάντλητες ἐκεῖνες πηγὲς ἔπιναν καὶ οἱ ἴδιοι καὶ μετέφεραν καὶ στὰ σπίτια τους τὸ νάμα καὶ ἐπέμεναν πάρα πολὺ μήπως πείσουν ὁ καθένας τους τοὺς ἁγίους νὰ περάσουν καὶ ἀπὸ τὸ σπίτι τους θεωρώντας τὴν παρουσία τῶν δασκάλων ἁγιασμὸ τῶν σπιτιῶν τους, πιστεύοντας, πὼς ὅπου κι' ἂν βρίσκωνται αὐτοὶ οἱ τρεῖς οἱ ἑνωμένοι ψυχῇ τε καὶ σώματι, ἐκεῖ εἶναι παρὼν καὶ ὁ Κύριος. Οἱ ἅγιοι ὅμως ἀποφεύγοντας τὸ πολὺ πλῆθος καὶ φροντίζοντας νὰ κάνουν ὅ,τι εὐχαριστοῦσε τὸν ἄρχοντα, δὲν νόμιζαν σωστὸ νὰ πηγαίνουν στὰ σπίτια τῶν πολλῶν, ἂν δὲν τοὺς τὸ ἐπέτρεπε ὁ θεοφιλὴς ἐκεῖνος ἄρχοντας. Γι' αὐτὸ καὶ κάποιος Βούλγαρος, ποὺ τὸν ἔλεγαν Ἐχάτζη (εἶχε τὸ ἀξίωμα τοῦ σαμψῆ) παρουσιάσθηκε στὸν ἄρχοντα καὶ ὑπέβαλε τὸ αἴτημα νὰ πάρη στὸ σπίτι του τὸν ἱερώτατον Κλήμεντα μαζὶ μὲ τὸν Ναούμ. Ὁ ἄρχοντας —

κονομήσωμεν. Ἁγιάζεται καὶ Τζασθλάβῳ τὸ οἴκημα τῇ ἐπιφοιτήσει Ἀγγελαρίου, καὶ τούτῳ γὰρ αἰτησαμένῳ τοῦτον λαβεῖν τὸν διδάσκαλον ὁ ἄρχων τὴν χάριν δέδωκεν. Ἀλλ' οὐκ ἔμελλεν ἄρα τῆς ἐν τῷ βίῳ τούτου παρουσίας ἀπολαῦσαι Τζασθλάβος ἐπὶ μακρόν· ζήσας γὰρ Ἀγγελάριος παρ' αὐτῷ χρόνον τινὰ χερσὶν ἁγίων ἀγγέλων οὐκ ἀηδῶς ἐναπέψυξε. Κλήμης δὲ καὶ Ναοὺμ παρὰ τῷ Ἐχάτζῃ διῆγον πάσης μὲν τιμῆς ἀξιούμενοι, μειζόνων δ' ἀξιοῦντες αὐτοὶ καὶ φιλοτιμωτέρων τῶν δωρεῶν, ὅσῳ τὰ πνευματικὰ σπείροντες τὰ σαρκικὰ τοῦ ἀνδρὸς ἐθέριζον.

ΙΖ Εἶτα, οὐ γὰρ ἀνίει πάντας κινῶν λογισμοὺς ὁ τοῦ Θεοῦ ὄντως ὑποστράτηγος Μιχαήλ, ὃν καὶ Βορίσην ὁ λόγος φθάσας ὠνόμασεν, ὅπως ἅπασαν ἀσχολίαν πρὸς τὸ τοῦ Θεοῦ ἔργον τοῖς ἱεροῖς ἀνδράσι παρασκευάσειε, Θεοῦ τὸν λογισμὸν τοῦτον ὑποβαλόντος αὐτῷ, διαιρεῖ μὲν τὴν Κουτμιτζιβίτζαν ἐκ τοῦ Κοτοκίου, προϊστᾷ δὲ αὐτῆς Δοβετᾶν παραλύσας αὐτὸν τῆς διοικήσεως, παραδίδωσι δὲ τῷ Δοβετᾷ τὸν μακάριον Κλήμεντα, μᾶλλον δὲ τὸν Δοβετᾶν Κλήμεντι, ἢ τό γε ἀκριβέστερον εἰπεῖν, ἑκάτερον ἑκατέρῳ, τὸν μὲν ὡς τὰ πάντα ὑπήκοον, τὸν δ' ὡς ὑπουργῷ τούτῳ πρὸς τὰ θελητέα χρησόμενον. Διδάσκαλος γὰρ ὁ Κλήμης τῆς Κουτμιτζιβίτζας ἐστέλλετο, προστάγματά τε κατὰ πάντων ἐφοίτα τῶν ταύτην οἰκούντων τὴν χώραν φιλοτίμως τὸν Ἅγιον δέχεσθαι, καὶ πᾶσαν τὴν ἀφθονίαν αὐτῷ καὶ τῶν περισσῶν παρέχεσθαι δώροις τε δεξιοῦσθαι καὶ διὰ τῶν ὁρωμένων τῶν ταῖς ψυχαῖς ἐναποτεθειμένων τῆς ἀγάπης θησαυρῶν δημοσιεύειν πρὸς ἅπαντας, καὶ τὸ δυσωπητικώτερον, αὐτὸς ὁ Βορίσης τρεῖς οἴκους τῷ τρισμάκαρι Κλήμεντι τῶν τὴν πολυτέλειαν περισσῶν ἐν Διαβόλει προσαναθέμενος τοῦ γένους τῶν κομήτων ὄντας. Ἀλλὰ δὴ καὶ κατ' Ἀχρίδα καὶ Γλαβενίτζαν ἀναπαύσεως τόπους αὐτῷ ἐχαρίσατο.

ΙΗ Τὰ μὲν οὖν τοῦ ἄρχοντος τοιαῦτά τε καὶ τοσαῦτα· καὶ οὕτως ἡ θαυμασία ψυχὴ τὸν ἐπὶ Χριστῷ πόθον εἰς τὸν τοῦ Χριστοῦ θεράποντα, καθ' ὅσον ἐνῆν, ἐκχέουσα καὶ τοῖς ἄλλοις τῆς τιμίας ταύτης φιλοτιμίας ἀρχέτυπον προετίθετο· τὰ δὲ τοῦ Κλήμεντος οἷα; ἆρα ταῖς τιμαῖς χαυνωθεὶς καὶ ὑπὲρ ὃ ἦν ἑαυτὸν λογισάμενος εἶτα καὶ τρυφερώτερον ἔζησε, πάντα ἤδη κατωρθωκέναι οἰόμενος; Ἄπαγε· ἀλλ' ὥσπερ μήπω μηδενὶ μηδὲ μικρὸν θεραπεύσας Χριστὸν ἀρχὴν τοῦ περὶ τὸν λόγον ἀγῶνος καὶ

Ὁ ἅγιος Κλήμης. Εἰκὼν τοῦ ΙΔ' αἰῶνος.

εἶχε τὴν εὔνοιά του αὐτὸς ποὺ τοῦ ἔκανε αὐτὴ τὴν αἴτηση — δέχθηκε πρόθυμα καὶ τοῦ εἶπε· δέξου μὲ κάθε τιμὴ τοὺς διδασκάλους, ὥσπου νὰ ἰδοῦμε πῶς θὰ ρυθμίσουμε ὅ,τι πρέπει νὰ γίνῃ γι' αὐτούς. Ἀλλὰ καὶ τοῦ Τζασθλάβου τὸ σπίτι ἁγιάζεται μὲ τὸν ἐρχομὸ τοῦ Ἀγγελαρίου, γιατὶ καὶ σ' αὐτόν, ὅταν ζήτησε νὰ παραλάβῃ αὐτὸν τὸν διδάσκαλο, ὁ ἄρχοντας ἔκανε αὐτὴ τὴ χάρη. Ἀλλὰ δὲν ἐπρόκειτο νὰ χαρῇ τὴ ζωὴ αὐτὴ (μὲ τὸν ἅγιο κοντά του) ὁ Τζασθλάβος γιὰ πολύ, γιατί, ἀφοῦ ἔζησε ἕνα διάστημα μαζί του, παρέδωσε γαλήνια τὸ πνεῦμα του ὁ Ἀγγελάριος στὰ χέρια τῶν ἀγγέλων. Ὁ Κλήμης καὶ ὁ Ναοὺμ περνοῦσαν τὶς μέρες τους στοῦ Ἐχάτζη ἀπολαμβάνοντας κάθε τιμή, ἀλλὰ κάνοντάς τον καὶ αὐτοὶ ἄξιον μεγαλύτερης τιμῆς καὶ περισσότερο πολυτίμων δωρεῶν, ἐφόσον σπέρνοντας τὰ πνευματικὰ ἀγαθά, θέριζαν τὰ ὑλικὰ ἀγαθά του.

ΙΖ'. Ὕστερα ἀπὸ αὐτὰ ὁ πραγματικὰ ἐκπρόσωπος τοῦ Θεοῦ Μιχαὴλ — τὸν ὠνομάσαμε παραπάνω καὶ Βορίσην — δὲν ἔπαψε νὰ σκέπτεται ἔντονα πῶς θὰ ἑτοίμαζε μιὰ πλήρη ἀπασχόληση γιὰ τοὺς ἱεροὺς ἄνδρες στὸ ἔργο τοῦ Θεοῦ, πρᾶγμα ποὺ ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς τὸ ἔβαλε στὸ νοῦ του. Ἔκανε λοιπὸν τοῦτο· χώρισε τὴν Κουτμιτζιβίτζα ἀπὸ τὸ Κοτόκιο καὶ ἔβα-

τῆς περὶ τὸ κήρυγμα σπουδῆς ταύτας δὴ τὰς τιμὰς κατεβάλλετο, καὶ ὅπως μὴ ψεύσῃ τὸν ἄρχοντα τῶν ἐπ' αὐτῷ ἐλπίδων, οὐδέποτε φροντίζων ἐνέλειπεν· ἀμέλει καὶ τὰς χώρας ταύτας, περὶ ὧν ἐμνήσθημεν, τοῖς ἔθνεσι τὸ τοῦ Θεοῦ σωτήριον μεγαλοφώνως κατήγγειλε, καὶ πᾶσι μὲν κοινῶς περί τε τῶν σωτηριωδῶν τοῦ Χριστοῦ ἐντολῶν καὶ τῶν θείων δογμάτων διαλεγόμενος, καὶ πείθων ὡς καὶ βίος σεμνὸς χωρὶς δογμάτων ὑγιῶν νεκρὸς τῷ ὄντι καὶ ὠδωδώς, καὶ δόγματα χωρὶς βίου πρὸς ζωὴν οὐκ εἰσάγουσιν. Ὁ μὲν γὰρ ἐοικέναι ποιεῖ τυφλῷ πόδας καὶ χεῖρας ἔχοντι, τὰ δὲ βλέποντι μέν, χεῖρας δὲ καὶ πόδας ἠκρωτηριασμένῳ. Ἔχων δέ τινας ἐκλελεγμένους τῶν ἄλλων καθ' ἑκάστην ἐνορίαν οὐμενοῦν ὀλίγους (εἰς τρισχιλίους γὰρ καὶ πεντακοσίους ἠριθμοῦντο), τούτοις τὰ πλείω συνῆν, καὶ τὰς βαθυτέρας τῶν Γραφῶν ἀνεκάλυπτεν, ἡμᾶς δὲ τοὺς ταπεινοὺς καὶ ἀναξίους οἰκειοτέρους τῶν ἄλλων διὰ σπλάχνα τῆς χρηστότητος ἐποιήσατο, καὶ πάντοτε συνῆμεν αὐτῷ πᾶσι παρακολουθοῦντες οἷς ἔπραττεν, οἷς ἔλεγεν, οἷς δι' ἀμφοτέρων ἐδίδασκεν. Οὐκ εἴδομεν οὖν αὐτὸν ἠσχολακότα ποτέ, ἀλλ' ἢ παῖδας ἐδίδασκε καὶ τούτους ποικίλως, τοῖς μὲν

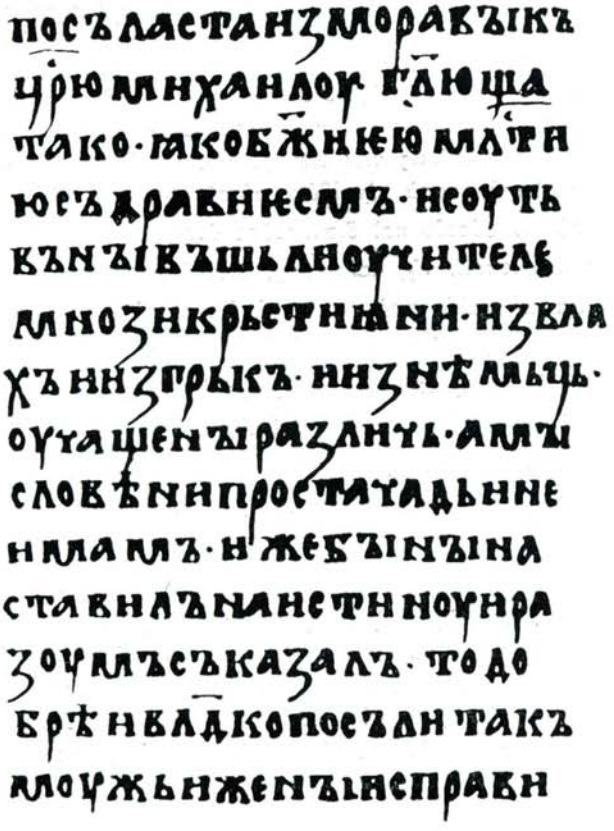

Ἀπόσπασμα παλαιοῦ χειρογράφου Κυριλλικῆς γραφῆς.—Βίος Μεθοδίου.

λε κυβερνήτη της τὸν Δοβετᾶ, ἀφοῦ τὸν ἀπάλλαξε ἀπὸ τὴν διοίκηση, καὶ παρέδωσε τὸν μακάριο Κλήμεντα στὸν Δοβετᾶ ἢ καλλίτερα τὸν Δοβετᾶ στὸν Κλήμεντα ἤ, γιὰ νὰ ἀκριβολογήσουμε περισσότερο, τὸν ἕνα στὸν ἄλλον, τὸν μὲν ἕνα σὰν ὑπήκοο σ' ὅλα, τὸν δὲ ἄλλον σὰν βοηθὸ ποὺ θὰ τὸν χρησιμοποιοῦσε σὲ ὅ,τι ἤθελε. Ὁ Κλήμης δηλαδὴ στελνόταν σὰν διδάσκαλος τῆς Κουτμιτζιβίτζας καὶ συχνὰ πήγαιναν διαταγὲς γιὰ νὰ δέχωνται οἱ κάτοικοι ἐκείνης τῆς περιοχῆς μὲ κάθε τιμὴ τὸν ἅγιο καὶ νὰ τοῦ τὰ παρέχουν ὅλα ἄφθονα καὶ μὲ τὸ παραπάνω καὶ νὰ τὸν ὑποδέχωνται μὲ δῶρα ἐξωτερικεύοντας μὲ πράγματα ποὺ φαίνονται τοὺς θησαυροὺς τῆς ἀγάπης τῶν ψυχῶν τους. Τὸ συγκινητικώτερο ὅμως ἀπ' ὅλα ἦταν πὼς ὁ ἴδιος ὁ Βορίσης ἔθεσε στὴ διάθεση τοῦ Κλήμεντος τρία ἀπὸ τὰ πολυτελέστερα σπίτια στὴν Διάβολιν, ποὺ ἦταν προωρισμένα γιὰ κόμητες. Ἀλλὰ ἀκόμη καὶ στὴν Ἀχρίδα καὶ Γλαβενίτζα τοῦ χάρισε ἀναπαυτήρια.

ΙΗ΄. Τέτοιον καὶ τόσο πολλὰ ἦταν τὰ ἔργα τοῦ ἄρχοντα. Ἔτσι ἡ θαυμάσια ἐκείνη ψυχὴ τὸν πόθο γιὰ τὸν Χριστὸ τὸν διωχέτευε ὅσο τῆς ἦταν μπορετὸ στὸν θεράποντα τοῦ Χριστοῦ καὶ παρουσίαζε καὶ στοὺς ἄλλους τὸν ἑαυτό του ὑπόδειγμα αὐτῆς τῆς πολύτιμης μέριμνας. Ποία ὅμως ἦταν ἡ ἀνταπόκριση τοῦ Κλήμεντος; Μήπως ἄρα γε ἀποχαυνωμένος ἀπὸ τὶς τιμὲς καὶ ὑπερεκτιμώντας τὸν ἑαυτό του ἔζησε μὲ μαλθακότητα νομίζοντας πὼς ὅλα πιὰ τὰ κατώρθωσε; Μακρυὰ ἀπὸ μιὰ τέτοια σκέψη! Ἀντίθετα σὰν νὰ μὴ ὑπηρέτησε ἀκόμη σὲ τίποτε οὔτε στὸ παραμικρότερο τὸν Χριστό, κατέθεσε τὶς τιμὲς αὐτὲς σὰν ἀρχὴ καὶ θεμέλιο τοῦ ἀγῶνος γιὰ τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀκούραστης σπουδῆς γιὰ τὸ κήρυγμα καὶ δὲν ἔπαψε ποτὲ νὰ φροντίζῃ πῶς νὰ μὴ διαψεύσῃ τὶς ἐλπίδες ποὺ στήριξε σ' αὐτὸν ὁ ἄρχοντας. Ἰδιαίτερα στὶς χῶρες αὐτὲς, ποὺ ἀναφέραμε, ἐκήρυττε μεγαλόφωνα τὴ σωτηρία τοῦ Θεοῦ μιλώντας σὲ ὅλους γιὰ τὶς σωτηριώδεις ἐντολὲς τοῦ Χριστοῦ καὶ τὰ θεῖα δόγματα καὶ προσπαθώντας νὰ τοὺς πείσῃ ὅτι καὶ βίος σεμνὸς χωρὶς σωστὴ δογματικὴ διδασκαλία εἶναι στὴν πραγματικότητα νεκρὸς καὶ βρωμερὸς καὶ δόγματα χωρὶς βίον ἀνάλογον δὲν εἰσάγουν στὴν αἰώνια ζωή. Ἡ μὲν ζωὴ χωρὶς τὸ δόγμα κάνει τὸν ἄνθρωπο ὅμοιον μὲ τυφλὸν ποὺ ἔχει χέρια καὶ πόδια, τὰ δὲ δόγματα χωρὶς ζωὴ τὸν κάνουν ὅμοιον μὲ ἄνθρωπο ποὺ βλέπει, ἀλλὰ ποὺ ἔχει κομμένα χέρια καὶ πόδια. Ἔχοντας ὅμως καὶ μερικοὺς ἰδιαίτερα διαλεγμένους ἀπ' ὅλους τοὺς ἄλλους σὲ κάθε ἐνορία, ὄχι βέβαια λίγους, (γιατὶ ἦταν κάπου τρισήμισυ χιλιάδες) τοὺς εἶχε μαζί του τὸν περισσότερο καιρὸ καὶ τοὺς ἐξηγοῦσε τὰ πιὸ βαθειὰ κείμενα τῆς Γραφῆς. Ἐμένα δὲ (ποὺ λέγω αὐτὰ τὰ λόγια) τὸν ταπεινὸ καὶ ἀνάξιο μὲ εἶχε πιὸ στενὰ συνδεδεμένο μαζί του ἀπὸ πολλὴ ἀγάπη καὶ καλωσύνη καὶ ἤμουν πάν-

τὸν τῶν γραμμάτων χαρακτῆρα γνωρίζων, τοῖς δὲ τὸν τῶν γεγραμμένων νοῦν σαφηνίζων, ἄλλοις πρὸς τὸ γράφειν τὰς χεῖρας τυπῶν· καὶ οὐχ ἡμέρας μόνον, ἀλλὰ δὴ καὶ νυκτὸς ἢ προσευχῇ ἑαυτὸν ἐδίδου, ἢ τῇ ἀναγνώσει προσεῖχεν, ἢ βίβλους ἔγραφεν, ἔστι δ' ὅτε καὶ δυσὶν ἔργοις κατὰ ταὐτὸν ἐμερίζετο, γράφων καὶ τοῖς παισὶ τῶν μαθημάτων τι ὑφηγούμενος· τὴν γὰρ ἀργίαν ἤδει πᾶν κακὸν διδάξασαν, ὡς ἡ πᾶν καλὸν διδάξασα Σοφία διά τινος τῶν αὐτῆς ὑπηρετῶν ἀπεφθέγξατο. Οὐκοῦν ἄριστοι πάντων οἱ τούτου μαθηταὶ καὶ βίῳ καὶ λόγῳ γεγόνασιν· ἔδει γὰρ τοὺς οὕτω μὲν καλῶς φυτευθέντας, οὕτω δὲ καὶ ἐπιμελῶς ποτισθέντας καὶ ὑπὸ Θεοῦ αὐξηθῆναι· ἐκ τούτων ἀναγνώστας καὶ ὑποδιακόνους καὶ διακόνους καὶ πρεσβυτέρους τελεῖ· καθ' ἑκάστην δὲ ἐνορίαν τριακοσίοις μαθηταῖς εὐθυνεῖτο, χωρὶς τῶν μισθίων αὐτῶν μηδὲν τῷ ἄρχοντι συντελοῦσιν, ἀλλὰ Θεῷ στρατευομένοις καὶ τούτῳ τελεῖν τεταγμένοις, μᾶλλον δὲ ἀποδιδόναι. Καὶ ταῦτα Κλήμης δι' ὅλων ἑπτὰ ἐνιαυτῶν κατειργάσατο.

ΙΘ Ἤδη δὲ ὄγδοόν τε ἦν αὐτῷ τῆς διδασκαλίας ἔτος, καὶ ὕστερον τῆς ζωῆς τῷ τοῦ Θεοῦ δούλῳ Μιχαὴλ τῷ Βορίσῃ τῷ ἡγιασμένῳ Βουλγαρίας ἄρχοντι. Διαδέχεται δὲ τὴν ἀρχὴν ὁ τούτου υἱὸς Βλαδίμηρος, τέταρτον δὲ ἔτος ἐπιβιοὺς τῇ ἀρχῇ ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο καὶ κληρονόμος πάντων ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Συμεών, ὃς καὶ βασιλεὺς πρῶτος ἀνεκηρύχθη Βουλγάρων. Τοῦτον ἐγέννησεν ὁ Μιχαὴλ κατὰ τὴν ἰδέαν αὐτοῦ καὶ κατὰ τὴν ὁμοίωσιν αὐτοῦ, χαρακτῆρας ἀπαραποιήτους ἀποσώζοντα τῆς χρηστότητος, καὶ πᾶσι μὲν ἁπλοῦς καὶ ἀγαθός ἦν, μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς σεμνότητα τρόπων ἐπαγγελλομένους, καὶ βίου χριστιανικωτάτην ἐμφάνειαν, πίστιν θερμὴν ἐπεδείκνυτο, καὶ τῷ ζήλῳ τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ κατησθίετο· καὶ τοίνυν τὸ τοῦ πατρὸς ὑστέρημα ἀνεπλήρωσεν, ἐπαυξήσας τὸ θεῖον κήρυγμα καὶ ταῖς ἁπανταχοῦ δομηθείσαις ἐκκλησίαις ἐγκαταστήσας τὴν ὀρθοδοξίαν ἀσάλευτον, καὶ τῷ τοῦ Θεοῦ νόμῳ πλατεῖαν δεδωκὼς ὁδὸν καὶ ἀστενοχώρητον.

Κ Ἐπεὶ δὲ πολὺν ἡ φήμη τὸν Κλήμεντα ποιοῦσα καὶ τῆς περὶ αὐτοῦ δόξης ἀεὶ καθιστῶσα μείζονα, καὶ εἰκότως τὸν ἀναβάσεις ἐν τῇ καρδίᾳ διατιθέμενον, εἵλε καὶ τὸν βασιλέα κατάκρας Συμεών, καὶ τῆς ἀρετῆς τοῦ διδασκάλου ἐραστὴν πεποίηκε. Μετακαλεῖται μὲν ὁ βασιλεὺς τὸν ἅγιον, εἰς λόγους δὲ αὐτῷ ἔρχεται, καὶ τρυγήσας ἁγιασμὸν ἀπ' αὐτοῦ τοῦ προσχήματος, (ἦν γὰρ τὸ εἶδος καὶ τοῖς ἐχθροῖς αἰδεσιμώτατος ὁ μακάριος), πολλὰ τὴν Βουλ-

τοτε μαζί του παρακολουθώντας ὅλα ὅσα ἔκανε καὶ ἔλεγε, ὅσα καὶ μὲ τοὺς δυὸ τρόπους (μὲ λόγια καὶ ἔργα) δίδασκε. Δὲν τὸν εἶδα ποτὲ χωρὶς ἀπασχόληση. Ἢ θὰ δίδασκε παιδιὰ μὲ χίλιους δυὸ τρόπους, ἄλλα μαθαίνοντάς τα τὰ γράμματα, σὲ ἄλλα ἀποσαφηνίζοντας τὸ νόημα τῶν γραμμένων κειμένων, ἄλλων κάνοντας τὰ χέρια ἱκανὰ γιὰ γράψιμο. Καὶ δὲν ἐργαζόταν μόνον τὴ μέρα ἀλλὰ καὶ τὴ νύχτα: Ἢ ἀφωσιωνόταν στὴν προσευχὴ ἢ μελετοῦσε ἢ ἔγραφε βιβλία. Μερικὲς μάλιστα φορὲς μοιραζόταν σὲ δυὸ δουλειὲς συγχρόνως, γράφοντας καὶ καθοδηγώντας σὲ κάποιο μάθημα τὰ παιδιά. Γιατὶ ἤξερε πὼς ἡ ἀργία εἶναι διδάσκαλος κάθε κακοῦ, ὅπως ἀποφάνθηκε μὲ κάποιον ὑπηρέτη της ἡ Σοφία, ποὺ δίδαξε κάθε καλό. Ἔγιναν λοιπὸν οἱ μαθηταί του οἱ καλλίτεροι ἀπὸ ὅλους, γιατὶ ἔπρεπε αὐτοί, ποὺ τόσο καλὰ φυτεύθηκαν καὶ μὲ τόση ἐπιμέλεια ποτίσθηκαν, νὰ μεγαλώσουν μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ. Ἀπὸ αὐτοὺς ἔκανε ἀναγνώστας, ὑποδιακόνους, διακόνους καὶ πρεσβυτέρους. Σὲ κάθε ἐνορία εὐδοκιμοῦσαν τριακόσιοι μαθηταί, ποὺ, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν μισθό τους, δὲν ἐπιβάρυναν σὲ τίποτε ἄλλο τὸν ἄρχοντα, ἀλλὰ ἦταν στρατιῶτες τοῦ Θεοῦ, ἐντεταγμένοι στὴν ὑπηρεσία του ἢ καλλίτερα προσφέροντάς του τὸν ἑαυτό τους.

Αὐτὰ ἔκανε ὁ Κλήμης σὲ διάστημα ἑπτὰ ἐτῶν.

ΙΘ'. Εἶχε μπῆ πιὰ στὸ ὄγδοο ἔτος τῆς διδακτικῆς του δράσεως, ποὺ ἦταν καὶ τὸ τελευταῖο τῆς ζωῆς τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Μιχαὴλ — Βορίση, τοῦ ἁγιασμένου ἄρχοντα τῆς Βουλγαρίας. Διάδοχός του ἔγινε ὁ γιός του Βλαδίμηρος, ποὺ πέθανε πάνω στὸν τέταρτο χρόνο τῆς ἐξουσίας του καὶ ἔγινε κληρονόμος ὅλων ὁ ἀδελφός του Συμεών, ποὺ ἀνακηρύχθηκε καὶ πρῶτος βασιλιᾶς τῶν Βουλγάρων. «Τοῦτον ἐγέννησε Μιχαὴλ κατὰ τὴν ἰδέαν αὐτοῦ καὶ κατὰ τὴν ὁμοίωσιν αὐτοῦ» καὶ διατηροῦσε ἀναλλοίωτα τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς καλωσύνης του. Ἦταν ἁπλὸς σὲ ὅλα καὶ καλὸς πρὸ πάντων ἀπέναντι αὐτῶν ποὺ εἶχαν σεμνὴ καὶ χριστιανικὴ ζωή. Ὁ Συμεὼν ἔδειχνε θερμὴ πίστη καὶ τὸν κατέτρωγε ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ. Ὅ,τι λοιπὸν παρέλειψε ὁ πατέρας του τὸ συμπλήρωσε αὐτὸς κάνοντας πιὸ ἄφθονο τὸ κήρυγμα καὶ στερεώνοντας ἀσάλευτα τὴν Ὀρθοδοξία παντοῦ, ὅπου ἱδρύθηκαν ἐκκλησίες, καὶ κάνοντας πλατὺν καὶ εὐρύχωρον τὸν δρόμο γιὰ τὸν νόμο τοῦ Θεοῦ.

Κ'. Ἐπειδὴ δὲ ἡ φήμη παρουσίαζε μεγάλον τὸν Κλήμεντα καὶ πάντα ἀνώτερον ἀπὸ ὅ,τι πίστευαν γι' αὐτόν, καὶ πολὺ δικαιολογημένα αὐτὸν ποὺ «ἀναβάσεις ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ διέθετο», αἰχμαλώτισε πέρα γιὰ πέρα καὶ τὸν βασιλέα Συμεὼν καὶ τὸν ἔκανε θαυμαστὴ τοῦ διδασκάλου. Προσκάλεσε ὁ βασιλιᾶς τὸν ἅγιο καὶ ἐπικοινώνησε μαζί του καὶ ἀφοῦ τρύγησε ἁγιασμὸν καὶ ἀπὸ τὴν ἐμφάνισή του ἀκόμα (γιατὶ ἦταν ἀκόμα καὶ στοὺς ἐχθρούς του σεβαστὴ ἡ μορφὴ τοῦ μακαρίου) εἶχε πολλοὺς λόγους νὰ ἐπαινῇ τὴ

γάρων χώραν ἐπαινεῖν εἶχε καὶ τὴν οἰκείαν βασιλείαν μακαρίαν τιθέναι, ὅτι τοιοῦτο ἀγαθὸν παρὰ Θεοῦ δέδεκτο. Μετὰ ταῦτα τοῖς συνετωτέροις τῶν περὶ αὐτὸν σκοπήσας, οἳ πάντες ὡς πατρὶ προσεῖχον τῷ Κλήμεντι τοῦτο μόνον ἀρέσκειν Θεῷ, ὃ τιμῶσι τοῦτον, πιστεύοντες, ἐπίσκοπος Δρεμβίτζας ἤτοι Βελίτζας προβάλλεται, καὶ οὕτω δὴ Βουλγάρῳ γλώσσῃ πρῶτος ἐπίσκοπος ὁ Κλήμης καθίσταται. Ἐπεὶ δὲ τὸ ἔργον τῆς ἐπισκοπῆς ἐγκεχείριστο, τὸ τῆς ἀξίας ὕψος ὑπόβαθρον τῆς πρὸς Θεὸν ὑψώσεως ἔθετο, καὶ τοῖς προτέροις κόποις πολλαπλασίως προσέθηκε.

ΚΑ Σολομὼν μὲν οὖν φησιν, ὡς ὁ προστιθεὶς γνῶσιν προστίθησιν ἄλγημα· Συμεὼν δὲ τῷ Κλήμεντι προστιθεὶς τιμὴν προσέθηκεν ἄλγημα. Εὑρὼν γὰρ τὸν τῆς ἐνορίας ταύτης λαὸν παντάπασι θείου λόγου καὶ Γραφῶν ἀνομίλητον, καὶ μηδὲν πεπαιδευμένον τῶν Ἐκκλησίαν κοσμούντων καὶ λαὸν τασσόντων τῷ τῆς εὐταξίας καὶ κοσμιότητος πνεύματι, οὐκ ἐδίδου ὕπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς οὐδὲ νυσταγμὸν τοῖς βλεφάροις, ἀλλὰ τροφὴν καὶ τρυφὴν τὴν περὶ τοῦ λαοῦ ἐποιεῖτο μέριμναν. Καὶ ἀεὶ ἐδίδασκε καὶ ἀεὶ διέτασσε, τὴν ἄγνοιαν διορθούμενος, τὴν ἀκοσμίαν κοσμῶν, πᾶσι τὰ πάντα κατὰ τὴν ἑκάστου χρείαν γινόμενος, τῷ κλήρῳ τὰ περὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν εὐκοσμίαν καὶ ὅσα τῶν ψαλμῳδιῶν τε καὶ εὐχῶν ὑφηγούμενος, ὥστε τελέσαι τοὺς τῆς ἐπισκοπῆς αὐτοῦ κληρικοὺς ἐν μηδενὶ μηδενὸς τῶν περιβοήτων ἀποφερομένους τὰ δεύτερα, μᾶλλον μὲν οὖν κατὰ πάντων ἐπὶ πᾶσι τοῖς ἐπαινετοῖς στεφομένους· τῷ λαῷ δὲ τὰς γνώμας στηρίζων, κἀπὶ τὴν πέτραν τῆς ὀρθῆς τῶν Χριστιανῶν θρησκείας καὶ τὸ τῆς πίστεως αὐτοῖς κατασκευάζων στερέωμα· παντάπασι γὰρ ἦσαν ἀμαθέστατοι καὶ τὸ ὅλον εἰπεῖν κτηνωδέστατοι. Τί δέ; Λόγῳ μὲν οὕτως ἔτρεφε τῷ ἀληθινῷ ἄρτῳ, καὶ καρδίας ὄντως στηρίζοντι· οὐκ ἠμέλει δὲ τοῦ καὶ σωματικῶς τρέφειν ὅσους τοιαύτης τροφῆς ἐπιδεεῖς εὗρισκεν. Ἀλλ' οὕτως ἂν ἐξ ἡμισείας ἐμιμεῖτο τὸν ἑαυτοῦ Ἰησοῦν, ὃν ἤδει μετὰ τῆς διδασκαλίας καὶ ἄρτοις τοὺς ἀγνώμονας τρέφοντα· διὸ καὶ πατὴρ μὲν ἦν ὀρφανῶν καὶ χηρῶν βοηθός, πάντα τρόπον αὐτῶν κηδόμενος, ἡ δὲ θύρα παντὶ ἁπλῶς ἀνέῳκτο πένητι, καὶ ξένος ἐκτὸς οὐκ ηὐλίζετο.

ΚΒ Σκοπὸν δὲ τοῦ βίου τὸν μέγαν ἐποιεῖτο Μεθόδιον, καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἀπευθυνόμενος μὴ ἀποτυχεῖν ἠπείγετό τε καὶ ηὔχετο, καὶ οἷόν τινα πίνακα σοφοῦ τὴν τέχνην ζωγράφου τὸν ἐκείνου βίον καὶ τὰς πράξεις τῆς οἰκείας ἀγωγῆς προστησάμενος ἑαυτὸν ἐζωγράφει πρὸς

χώρα τῶν Βουλγάρων καὶ νὰ μακαρίζῃ τὴ βασιλεία του γιατὶ εἶχε δεχθῆ τέτοιο ἀγαθὸ ἀπὸ τὸ Θεό. Ὕστερα, ἀφοῦ βολιδοσκόπησε τοὺς πιὸ συνετοὺς συνεργάτες του, ποὺ ἦταν ὅλοι ἀφωσιωμένοι στὸν Κλήμεντα σὰν σὲ πατέρα καὶ πίστευαν πὼς μόνον αὐτὸ εἶναι εὐάρεστο στὸ Θεό, ἡ τιμὴ ποὺ τοῦ ἀποδίδουν, τὸν ἀνέδειξε ἐπίσκοπο Δρεμβίτζας, δηλ. τῆς Βελίτζας. Καὶ ἔτσι στὴν περιοχὴ ποὺ μιλιόταν ἡ βουλγαρικὴ γλῶσσα γίνεται πρῶτος ἐπίσκοπος ὁ Κλήμης. Ὅταν δὲ ἀνέλαβε τὴν ἐπισκοπή, τὸ ὑψηλό του ἀξίωμα τὸ ἔκανε ὑπόβαθρο τῆς ἐξυψώσεώς του πρὸς τὸν Θεὸ καὶ στοὺς πρώτους κόπους του πρόσθεσε ἄλλους περισσότερους.

ΚΑ΄. Ὁ Σολομὼν λέγει· «ὁ τιθεὶς γνῶσιν προστίθησιν ἄλγημα». Ὁ Συμεὼν προσθέτοντας τιμὴ στὸν Κλήμεντα τοῦ πρόσθεσε «ἄλγημα». Βρίσκοντας τὸν λαὸ τῆς περιοχῆς αὐτῆς χωρὶς καθόλου γνώση τοῦ θείου λόγου καὶ τῆς Ἁγ. Γραφῆς καὶ ἀδιαπαιδαγώγητον στὰ πνευματικὰ ζητήματα ποὺ στολίζουν τὴν Ἐκκλησία καὶ ὑποτάσσουν τὸν λαὸ στὸ πνεῦμα τῆς πειθαρχίας καὶ τῆς κοσμιότητος, «οὐκ ἐδίδου ὕπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς οὐδὲ νυσταγμὸν τοῖς βλεφάροις», ἀλλὰ τρυφὴ καὶ τροφὴ του ἦταν ἡ φροντίδα γιὰ τὸν λαὸν αὐτόν. Πάντοτε δίδασκε, πάντοτε ἔβαζε τοὺς πάντας σὲ τάξη διορθώνοντας τὴν ἄγνοια, στολίζοντας τὴν ἀκοσμία, «τοῖς πᾶσι τὰ πάντα γινόμενος», ἀνάλογα μὲ τὴν προσωπικὴ ἀνάγκη τοῦ καθενός, καθοδηγώντας τὸν Κλῆρο σὲ ζητήματα ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας, ψαλμωδίας καὶ εὐχῶν, ὥστε νὰ τελειοποιήση τοὺς κληρικοὺς τῆς ἐπισκοπῆς του σὲ τέτοιο βαθμό, ποὺ νὰ μὴν εἶναι σὲ τίποτε κατώτεροι σὲ σύγκριση μὲ ἄλλους φημισμένους κληρικούς, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ πρωτεύουν παίρνοντας τὸ στέφανο τῆς νίκης σὲ ὅλα τὰ ἐπαινετὰ ζητήματα. Στήριζε τὶς πεποιθήσεις τοῦ λαοῦ πάνω στὴν πέτρα τῆς σωστῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ τοὺς δημιουργοῦσε τὰ θεμέλια τῆς πίστεώς τους, γιατὶ ἦταν ἐντελῶς ἀμόρφωτοι καὶ μὲ μιὰ λέξη βρισκόταν σὲ μιὰ ζωώδη κατάσταση. Τί μ' αὐτὸ ὅμως; Ἐκεῖνος τοὺς ἔτρεφε μὲ τὸν λόγο, δηλαδὴ μὲ τὸ ἀληθινὸ ψωμὶ ποὺ στηρίζει πραγματικὰ τὶς καρδιές. Ὅμως δὲν παραμελοῦσε νὰ τρέφη καὶ σωματικὰ ὅσους εὕρισκε νὰ στεροῦνται τὴν σωματικὴ τροφή. Γιατὶ διδάσκοντας μόνο θὰ ἦταν ὄχι πέρα γιὰ πέρα μιμητὴς τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ ὡς τὴ μέση, ἐνῶ ὁ Χριστὸς μαζὶ μὲ τὴ διδασκαλία προσέφερε καὶ ψωμὶ στοὺς ἀμαθεῖς ἀνθρώπους. Γι' αὐτὸ καὶ ἦταν πατέρας τῶν ὀρφανῶν καὶ βοηθὸς τῶν χηρῶν φροντίζοντας γι' αὐτοὺς μὲ κάθε τρόπο. Ἡ πόρτα του ἦταν διάπλατα ἀνοιχτὴ γιὰ τοὺς φτωχοὺς καὶ κανένας ξένος δὲν κατέλυε ἔξω.

ΚΒ΄. Ὁ Κλήμης εἶχε σκοπὸ τῆς ζωῆς του βάλει τὴν μίμηση τοῦ μεγάλου Μεθοδίου, καὶ ἀπευθυνόμενος πρὸς ἐκεῖνον ἔσπευδε κι' εὐχόταν νὰ μὴν ἀποτύχη καὶ στήνοντας μπροστά του τὴ ζωὴ ἐκείνου καὶ τὴν συμπεριφορά του σὰν καλλιτεχνικὸ πίνακα σπουδαίου τεχνίτη ζωγράφου ζωγράφιζε τὸν ἑαυτό του

τοῦτον ἐπιμελῶς. Τὸν γὰρ τούτου βίον ὡς οὐδεὶς ἄλλος ἐγίνωσκεν, οἷα ἐκ νέου ἔτι καὶ ἀπαλοῦ ἐκείνῳ παρηκολουθηκώς, καὶ ὀφθαλμοῖς πάντα τὰ τοῦ διδασκάλου παρειληφώς. Συνιδὼν δὲ τὸ τοῦ λαοῦ παχὺ καὶ περὶ τὸ νοῆσαι Γραφὰς ἀτεχνῶς δερμάτινον, καὶ ἱερεῖς δὲ πολλοὺς Βουλγάρους δυσυνέτως ἔχοντας τῶν γραικικῶν ὧν περὶ τὴν ἀνάγνωσιν μόνην ἐνετρίβησαν γράμμασι, κἀντεῦθεν κτηνώδεις ὄντας, ὡς μὴ ὄντος Βουλγάρων γλώσσῃ πανηγυρικοῦ λόγου. Ταῦτα τοίνυν συνεγνωκὼς μηχανᾶται καὶ πρὸς τοῦτο, καὶ καθαιρεῖ τὸ τῆς ἀγνοίας τεῖχος τῷ μηχανήματι. Λόγους γὰρ συντεθεικὼς εἰς πάσας τὰς ἑορτὰς ἁπλοῦς καὶ σαφεῖς καὶ μηδὲν βαθὺ μηδὲ περινενοημένον ἔχοντας, ἀλλ' οἵους μὴ διαφεύγειν μηδὲ τὸν ἠλιθιώτατον ἐν Βουλγάροις, διὰ τούτων τὰς τῶν ἁπλουστέρων ψυχὰς ἐθρέψατο, γάλακτι ποτίσας τοὺς μὴ δυναμένους στερεωτέραν τροφὴν προσήκασθαι, καὶ Παῦλος ἄλλοις τοῖς Βουλγάροις Κορινθίοις ἄλλος γενόμενος. Δι' αὐτῶν γὰρ τῶν τε Χριστοῦ καὶ ἐπὶ Χριστῷ τελουμένων ἑορτῶν ἔξεστι μαθεῖν τὰ μυστήρια, καὶ τῆς πανάγνου Θεοτόκου ταῖς μνήμαις πολλάκις, ὡς ἴστε, γινομέναις τοῦ ἔτους ἐγκώμια καὶ διηγήσεις τῶν περὶ αὐτὴν θαυμασίων διὰ τῶν λόγων ἐκείνων ὁ Κλήμης πεφιλοτίμηται· οὐδὲ τὸν Βαπτιστὴν εὑρήσεις ἀνεγκωμίαστον, ἀλλὰ καὶ τὰς τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ θαυμαστὰς εὑρέσεις μαθήσῃ, καὶ προφητῶν καὶ ἀποστόλων ἐντεύξῃ βίοις καὶ περιόδοις, καὶ μαρτύρων ἄθλοις πτερωθήσῃ πρὸς τὸν ἐκείνους διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ προσλαβόμενον. Ποθεῖς καὶ Πατέρων ὁσίων ἀγωγήν, καὶ ζηλωτὴς εἶ πολιτείας ἀσάρκου μικροῦ καὶ ἀναίμονος; Εὑρήσεις ταύτην Βουλγάρῳ γλώσσῃ πονηθεῖσαν τῷ σοφῷ Κλήμεντι. Φέρονται γὰρ ταῦτα πάντα παρὰ τοῖς φιλοπόνοις σωζόμενα, τοῦτο μὲν εἰς πολλοὺς τῶν ἁγίων συντεθειμένα, τοῦτο δ' εἰς τὴν πανάμωμον τοῦ Θεοῦ Μητέρα ἱκετηρίοις, εὐχαριστηρίοις, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, πάντα τὰ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ οἷς μνῆμαι Θεοῦ καὶ ἁγίων φαιδρύνονται, καὶ ψυχαὶ κατανύσσονται, Κλήμης τοῖς Βουλγάροις ἡμῖν παρέδωκε.

ΚΓ Ταῦτα δὲ κἂν τῷ μοναστηρίῳ αὐτοῦ ἀπέθετο, ὃ ἐν Ἀχρίδι ἐδείματο ἔτι περιόντος τῷ βίῳ τοῦ μακαριστοῦ Βορίσου, πρὶν ἢ πάντως τὴν τῆς Βελίτζας ἐπισκοπὴν ἀναδέξασθαι. Ἐπεὶ γὰρ εἶδε τοῦτον ἄρχοντα πᾶσαν τὴν ὑπ' αὐτῷ Βουλγαρίαν ἑπτὰ καθολικοῖς ναοῖς περιζώσαντα καὶ οἷόν τινα λυχνίαν ἑπτάφωτον ἀναλάμψαντα, ἠθέλησε καὶ αὐτὸς ἐν Ἀχρίδι οἰκεῖον δείμασθαι μοναστήριον. Τούτῳ δὲ καὶ ἑτέραν ἐκκλησίαν προσέθηκεν, ἣν ὕστερον ἀρχιεπισκοπῆς θρόνον ἔθεντο· καὶ οὕτως

μὲ κάθε ἐπιμέλεια. Γιατὶ γνώριζε τὴ ζωὴ τοῦ Μεθοδίου ὅσο κανεὶς ἄλλος, ἐπειδὴ τὸν εἶχε παρακολουθήσει ἀπὸ μικρὸς καὶ ἄπλαστος ἀκόμα καὶ πῆρε ὅλα τὰ χαρίσματα τοῦ διδασκάλου του βλέποντάς τον μὲ τὰ ἴδια του τὰ μάτια. Ἐπειδὴ εἶχε ὑπ' ὄψη του τὴν ἀμορφωσιὰ τοῦ λαοῦ καὶ τὴν χοντροκεφαλιὰ του στὴν κατανόηση τῶν Γραφῶν καὶ ἀκόμα πὼς πολλοὶ βούλγαροι ἱερεῖς δύσκολα καταλάβαιναν τὰ ἑλληνικά, ποὺ μόνον τὰ γράμματά τους ἀσκήθηκαν νὰ διαβάζουν, καὶ ἦταν καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ ἄξεστοι, γιατὶ δὲν ὑπῆρχε στὴ βουλγαρικὴ γλῶσσα τὸ εἶδος τοῦ πανηγυρικοῦ λόγου, ἔχοντας λοιπὸν ὅλα αὐτὰ ὑπ' ὄψει του βρῆκε τρόπον γιὰ τὴν ἀντιμετώπισή τους καὶ γκρέμιζε τὰ τείχη τῆς ἀμάθειας μὲ τὸν τρόπο ποὺ μηχανεύθηκε. Συνέθεσε λόγους ἁπλοὺς καὶ σαφεῖς χωρὶς βαθειὲς ἔννοιες καὶ χωρὶς τίποτε τὸ περίτεχνο, ἀλλὰ τέτοιους ποὺ νὰ τοὺς καταλαβαίνη καὶ ὁ πιὸ ἠλίθιος Βούλγαρος καὶ μὲ αὐτοὺς ἔθρεψε τὶς ψυχὲς τῶν ἁπλοϊκῶν ἀνθρώπων ποτίζοντας γάλα αὐτοὺς ποὺ δὲν μποροῦσαν νὰ δεχθοῦν στερεὰ τροφὴ καὶ ἔγινε ἔτσι ἄλλος Παῦλος γιὰ τοὺς Κορινθίους τῆς Βουλγαρίας. Μὲ τὶς ὁμιλίες αὐτὲς εἶναι δυνατὸν νὰ μάθουν τὶς μυστηριώδεις ἀλήθειες καὶ τῶν ἑορτῶν τοῦ Χριστοῦ. Ἀκόμα φιλοτιμήθηκε ὁ Κλήμης νὰ προσφέρη ἄφθονα ἐγκώμια καὶ διηγήσεις γιὰ τὶς θεομητορικὲς γιορτὲς ποὺ γίνονται, ὅπως ξέρετε, πολλὲς φορὲς τὸ χρόνο, μὲ τοὺς λόγους ἐκείνους. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ δὲν θὰ βρῆς οὔτε τὸν Ἰωάννη τὸν Βαπτιστὴ χωρὶς ἐγκώμια, ἀλλὰ θὰ μάθης καὶ τὶς θαυμαστὲς εὑρέσεις τῆς τιμίας κεφαλῆς του, καὶ προφῆτες καὶ ἀποστόλους θὰ συναντήσης, μὲ βίους καὶ περιοδεῖες καὶ ἄθλους μαρτύρων θὰ φτερώσης τὸν πόθο σου πρὸς ἐκεῖνον, ποὺ μὲ τὸ αἷμα του τοὺς πῆρε καὶ τοὺς ἔκανε δικούς του. Λαχταρᾶς ὅμως νὰ μάθης τὸν τρόπο τῆς ζωῆς τῶν ὁσίων πατέρων καὶ νὰ γίνης ζηλωτὴς πολιτείας ποὺ ἦταν σχεδὸν ἄσαρκη; Θὰ τὴν βρῆς γραμμένην ἀπὸ τὸν σοφὸ Κλήμεντα στὴ βουλγαρικὴ γλῶσσα. Γιατὶ διασώζονται ὅλα αὐτὰ ἀπὸ τοὺς φιλόπονους, ἄλλα μὲν συντεθειμένα γιὰ τοὺς πολλοὺς ἁγίους, ἄλλα δὲ γιὰ τὴν πανάμωμη Μητέρα τοῦ Θεοῦ μὲ ἱκεσίες καὶ εὐχαριστίες καί, μὲ ἕνα λόγο, ὅλα ὅσα ταιριάζουν στὶς Ἐκκλησίες καὶ μὲ τὰ ὁποῖα οἱ γιορτὲς τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων φαιδρύνονται καὶ οἱ ψυχὲς νοιώθουν κατάνυξη, τὰ παρέδωσε ὁ Κλήμης σὲ μᾶς τοὺς Βουλγάρους.

ΚΓ'. Ὅλα αὐτὰ τὰ φύλαξε καὶ στὸ μοναστήρι ποὺ ἔχτισε στὴν Ἀχρίδα, ὅσο ζοῦσε ἀκόμα ὁ μακαριστὸς Βορίσης προτοῦ ἀκόμη ἀναλάβη τὴν ἐπισκοπὴ τῆς Βελίτζας. Ἐπειδὴ δηλ. εἶδε πὼς ὁ ἄρχοντας αὐτὸς ἔζωσε τὴ Βουλγαρία ὁλόκληρη μὲ ἑφτὰ καθολικοὺς (ὀρθοδόξους) ναοὺς καὶ τὴν φώτισε σὰν μὲ ἑφτάφωτη λυχνία, θέλησε κι' αὐτὸς νὰ χτίση στὴν Ἀχρίδα δικό του μοναστήρι. Σ' αὐτὸ πρόσθεσε ἄλλη ἐκκλησιά, ποὺ μετὰ τὴν ἔκαναν ἕδρα ἀρχιεπισκοπῆς. Ἔτσι ἦταν στὴν Ἀχρίδα τρεῖς ἐκκλησιές, μία ἡ καθολικὴ καὶ οἱ δυὸ τοῦ Κλήμεντος, πολὺ

ἦσαν ἐν Ἀχρίδι τρεῖς ἐκκλησίαι, μία μὲν ἡ καθολική, δύο δὲ τοῦ ἱεροῦ Κλήμεντος, μεγέθει πολλῷ τῆς καθολικῆς βραχύτεραι, σχήματι δὲ περιηγμένῳ καὶ κυκλοτερεῖ ταύτης ἐπιτερπέστεραι. Ἔσπευδε γὰρ διὰ πάντων τὴν τῶν Βουλγάρων περὶ τὰ θεῖα ῥαθυμίαν ἐκκρούεσθαι, καὶ τῷ κάλλει τῶν οἰκοδομημάτων ἐφελκομένους συνάγεσθαι, καὶ ὅλως ἐξημεροῦν τὸ τῆς καρδίας αὐτῶν ἄγριον καὶ ἀτίθασον καὶ περὶ θεογνωσίαν ἀπόκροτον· καὶ καινὸν οὐδέν, εἰ γνώμας ἀνθρώπων μεταβαλεῖν ἠπείγετο πρὸς τὸ ἥμερον καὶ ἀνθρώπινον· ὅπου γε πάσῃ τῇ τῶν Βουλγάρων χώρᾳ δένδρεσιν ἀγρίοις κομώσῃ καὶ καρπῶν ἡμέρων ἀπορούσῃ καὶ τοῦτο τὸ καλὸν ἐδωρήσατο, ἀπὸ τῆς τῶν Γραικῶν χώρας πᾶν εἶδος ἡμέρων δένδρων μεταγαγὼν καὶ τοῖς ἐγκεντρισμοῖς καθημερώσας τὰ ἄγρια, ἵν', οἶμαι, καὶ διὰ τούτου παιδεύσῃ τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχάς, μεταποιεῖσθαι τοὺς χυμοὺς τῆς χρηστότητος καὶ καρποφορεῖν Θεῷ τὴν ἐργασίαν τοῦ θείου θελήματος, ἣν ἐκεῖνος μόνην βρῶμα πεποίηται. Οὕτως ἄρα τῆς τῶν ψυχῶν ὠφελείας ἐγίνετο, καὶ ὅπως τὴν Ἐκκλησίαν Κυρίου παντοιοτρόπως πλατύνῃ, φροντίδα πεποίητο, μηδενὸς ἐπιστρεφόμενος τῶν τοῦ σώματος, μηδὲ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τιμίαν ἔχων ἑαυτῷ κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, ἀλλὰ τῶν πολλῶν ἵνα σωθῶσι κηδόμενος.

ΚΔ Οὕτω δὲ τὴν πρὸς Θεὸν ἀγάπην ἔχοντι τούτῳ καὶ ἐν οὐρανοῖς Πατέρα ὡς υἱῷ ἀγαπῶντι, ἆρα μικρὰ τοῦ ἀνταγαπᾶσθαι παρ' ἐκείνου μαρτύρια; Οὐμενοῦν· ἀλλὰ δόξαζε καὶ τοῦτον Θεὸς θαυματουργῷ χάριτι. Καὶ πῶς, ἐντεῦθεν ἀκούοιτε ἄν. Ἐπάνεισι μὲν ἐκ Γλαβενίντζας εἰς Ἀχρίδα Κλήμης ἅμα μὲν τοὺς τῆς χώρας ἐπισκεψόμενος, εἰς τὰς ψυχὰς εἶεν εὔρωστοι, εἰ τῷ τοῦ Θεοῦ φόβῳ οἱά τινι βακτηρίᾳ στηρίζοιντο, ἅμα δὲ καὶ κατὰ σχολὴν ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῷ Θεῷ συνεσόμενος, οὗ τοῦ κάλλους ἐρῶν δυσφόρως εἶχεν ἄλλοσέ ποι περιελκόμενος. Παράλυτοι δέ τινες δύο ὑπ' ὄψιν αὐτῷ πεσόντες ὀδεύοντι, ὧν ἄτερος πρὸς τῇ παρέσει καὶ τοῦ πᾶσιν ἡδίστου φωτὸς ἐστέρητο, εἰς οἶκτον τὴν συμπαθεστάτην ψυχὴν ἐκίνησαν. Ἀλλ' ὅσον πρὸς οἶκτον ἕτοιμος, τοσοῦτον καὶ πρὸς ταπεινοφροσύνην ἐπικλινής· μᾶλλον δὲ πλείων ἐκείνῳ τοῦ λαθεῖν θαυματουργοῦντα φροντίς, ἢ τοῖς παραλύτοις ἐπιθυμία τοῦ τυχεῖν τῆς ἰάσεως. Ταύτῃ τοι καὶ περιβλεψάμενος κύκλῳ καὶ μηδένα ἑωρακὼς ἀνατείνει μὲν τὸ ὄμμα εἰς οὐρανούς, αἴρει δὲ χεῖρας ὁσίας εἰς προσευχὴν καὶ καθέλκει τὴν θείαν βοήθειαν, ἅπτεται χερσὶν ἐκείναις, αἷς τὴν εὐχὴν ἐπλήρου, τῶν παραλελυμένων σωμάτων, καὶ ἡ ἀφὴ σύσφιγξις μικρότερες μὲν ἀπὸ τὴν καθολική, ἀλλὰ μὲ σχῆμα κυκλικὸ καὶ γι' αὐτὸ ὡραιότερες. Μὲ ὅλα τὰ μέσα, βλέπετε, φρόντιζε νὰ ξερριζώση τὴ ραθυμία τῶν Βουλγάρων γιὰ τὰ θεῖα, ὥστε νὰ συνάζωνται σὰν μαγνητισμένοι ἀπὸ τὴν ὁμορφιὰ τῶν οἰκοδομημάτων καὶ νὰ ἡμερώνουν τὴν τραχύτητα τῆς καρδιᾶς τους, τὸ ἀνυπότακτο καὶ τὴν ἀμορφωσιά τους στὰ ζητήματα τῆς θεογνωσίας καὶ δὲν εἶναι καθόλου παράδοξο ποὺ θιαζόταν νὰ ἀλλάξη τὶς διαθέσεις τῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ τὶς κάνη πιὸ ἥμερες καὶ ἀνθρωπινές. Τὴ στιγμὴ π.χ. ποὺ ἡ Βουλγαρία ἦταν χώρα γεμάτη ἄγρια δένδρα καὶ δὲν εἶχε ἥμερους καρποὺς ἔκανε κι' αὐτὸ τὸ καλό· ἔφερε ἀπὸ τὴ χώρα τῶν Ἑλλήνων ἥμερα δένδρα ὅλων τῶν εἰδῶν καὶ ἡμέρωσε τὰ ἄγρια μὲ ἐμβολιασμούς. Τὸ ἔκανε αὐτό, νομίζω, γιὰ νὰ ἐκπαιδεύση καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τὶς ψυχὲς τῶν ἀνθρώπων νὰ ἀποκτοῦν τοὺς χυμοὺς τῆς καλωσύνης καὶ νὰ προσφέρουν στὸ Θεὸ σὰν καρπὸ τὴν ἐργασία τοῦ θείου θελήματος, ποὺ ἐκεῖνος εἶχε κάμει μοναδική του τροφή. Ἔτσι φρόντιζε λοιπὸν γιὰ τὴν ὠφέλεια τῶν ψυχῶν καὶ γιὰ τὴν διεύρυνση τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Κυρίου, μὲ κάθε τρόπο, χωρὶς νὰ προσέχη τίποτε τὸ ὑλικὸ καὶ σωματικὸ καὶ χωρὶς νὰ λογαριάζη τὴ ζωή του, ὅπως ἔλεγε ὁ ἀπόστολος Παῦλος, ἀλλὰ κύτταζε τὸ συμφέρον τῶν πολλῶν ἐνδιαφερόμενος γιὰ τὴ σωτηρία τους.

ΚΔ'. Ἔχοντας τέτοια ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸ καὶ ἀγαπώντας τὸν οὐράνιο Πατέρα του σὰν παιδί του μήπως ἔχει μικρὲς μαρτυρίες ὅτι κι' ἐκεῖνος τὸν ἀγαποῦσε; Καθόλου βέβαια. Καὶ ὁ Θεὸς τὸν δοξάζει μὲ τὴ χάρη τῆς θαυματουργίας. Πῶς; Ἀκοῦστε. Ὁ Κλήμης ξαναγύρισε ἀπ' τὴ Γλαβενίτζα στὴν Ἀχρίδα γιὰ νὰ διαπιστώση, ἂν οἱ χριστιανοὶ ἐκεῖ εἶναι γεροὶ στὴν ψυχή, ἂν στηρίζωνται σὰν μὲ βακτηρία στὸ φόβο τοῦ Θεοῦ καὶ γιὰ νὰ βρεθῆ μέσα στὸ μοναστήρι πιὸ κοντὰ στὸ Θεό, τοῦ ὁποίου ἀγαποῦσε βαθειὰ τὸ κάλλος καὶ μὲ δυσφορία περιπλεκόταν σὲ ἄλλες ἀπασχολήσεις, διακόπτοντας γιὰ λίγο τὴ δραστηριότητά του. Ἐνῷ βάδιζε, ἔπεσαν μπροστά του δυὸ παράλυτοι, ὁ ἕνας ἀπ' αὐτοὺς ἐκτὸς ἀπὸ τὴν παράλυση ἔπασχε κι' ἀπὸ τύφλωση, στερημένος ἀπὸ τὸ γλυκύτατο γιὰ ὅλους φῶς, καὶ συγκίνησαν τὴν γεμάτη συμπόνοια ψυχή του. Ὅσο ὅμως εἶναι ἕτοιμος γιὰ νὰ συμπονέση, ἄλλο τόσο εἶναι καὶ ταπεινός. Μᾶλλον εἶχε περισσότερη ἔννοια ἐκεῖνος νὰ μὴ γνωστοποιηθῆ ἡ θαυματουργία του παρὰ οἱ παράλυτοι νὰ γίνουν καλά. Ἀφοῦ κύτταξε γύρω του καὶ δὲν εἶδε κανένα, σηκώνει τὸ βλέμμα του πρὸς τὸν οὐρανό, ὑψώνει τὰ ἅγια χέρια του σὲ προσευχὴ καὶ ἑλκύει πρὸς τὰ κάτω τὴ θεία βοήθεια, ἁγγίζει μὲ τὰ χέρια ἐκεῖνα, ποὺ συμπλήρωναν τὴ προσευχή, τὰ παράλυτα σώματα καὶ τὸ ἄγγιγμά του ἔγινε σφίξιμο καὶ συνάρθρωσή τους. Καὶ

αὐτοῦ ἐγένετο καὶ συνάρθρωσις. Καὶ τοῦτο δὲ τὸ τοῦ Ἡσαΐου, ἑκάτερος αὐτῶν ἀλλόμενος ἦν ὡς ἔλαφος πλὴν ὅσον οὐ χωλὸς πρὶν μόνον καὶ μέλος ἓν πεπηρωμένος τοῦ σώματος, ἀλλ' ὅλος ἀκίνητος καὶ μηδὲν τῆς γῆς διαφέρων τι, ἐφ' ἧς κατέκειτο. Τῷ δέ γε καὶ τυφλῷ ταχὺ ἀνέτειλεν ἴαμα, καὶ φῶς ἰδὼν φωνῇ μεγάλῃ τὸν Κύριον ἐμεγάλυνεν. Ἀλλ' οὐκ ἔμελλεν ἄρα παντάπασιν ὀφθαλμοὺς λαθεῖν τὸ θαυματούργημα· ὡράθη γὰρ τῶν τινι τοῦ ἁγίου θεραπευτῶν, ὃν ἰδὼν μετὰ ταῦτα καὶ ἐκεῖνος, γνοὺς θεατὴν ὄντα ἀθέατον καὶ πρὸς τῇ κέλλῃ κρυπτόμενος κατεσκήπτετο, ἐνεβριμήσατό τε ὡς πονηρευομένῳ, καὶ σὺν ἀπειλῇ μὴ ἐξειπεῖν τινι τὸ γεγονός, ἄχρις ἂν τῷ κόσμῳ Κλήμης ἐνδημοίη, παρήγγειλεν.

ΚΕ΄Ἤδη δὲ καὶ γήρᾳ καμφθεὶς καὶ πόνοις ἐκδαπανηθεὶς ἔκρινε τὴν ἐπισκοπὴν παραιτήσασθαι, οὐχ ὡς λιποτακτῶν, οὐδὲ τῆς τάξεως ἐξιστάμενος, ἐν ᾗ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον αὐτὸν ἔθετο ποιμαίνειν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ δι' εὐλάβειαν μακαριστὴν τε καὶ ἔνθεον· ἐδεδίει γάρ, μὴ τῇ αὐτοῦ ἀσθενείᾳ τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ καταλύοιτο. Καὶ δὴ τῷ βασιλεῖ προσελθών, Ἄχρι μέν, εἶπε, θεοσεβέστατε βασιλέων, ἀντεῖχέ μοι τὸ σῶμα πρὸς πόνους καὶ φροντίδας ἐκκλησιαστικάς, βαρυτέρας οὔσας τῶν πολιτικῶν, ὡς ἔγωγε πείθομαι, τὸ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ καταλιπεῖν, ἣν αὐτὸς ἐνεχείρισέ μοι τῷ σῷ κράτει χειρὶ χρησάμενος, πάσαις ψήφοις ἐδόκει κατάκριτον, καὶ οὐδὲ μισθωτοῦ τὸ ἔργον· ἐκείνῳ γὰρ τοῦ λύκου ἐπιόντος φεύγειν καὶ ἀφιέναι τὰ πρόβατα σύνηθες· ἐμοὶ δὲ τίς ἀπολογία, μηδένα λύκον ὁρῶντι τὴν ποίμνην καταλιπεῖν τοῦ Θεοῦ; Οὐκοῦν οὐδὲ κατέλιπον ἄχρι καὶ ἐς τόδε καιροῦ. Ἐπεὶ δέ μοι καὶ τὸ γῆρας ὁρᾷς ὅπως ἐπίκειται, καὶ τὸ τῶν πολλῶν κόπων πλῆθος τὸ πᾶν παρείλετο τῆς δυνάμεως, ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας μερίμνησον, καὶ τὸν δυνάμεως εὖ σωματικῆς πρὸς τῇ πνευματικῇ ἔχοντα καὶ νεαρώτερον τὰς ἐκκλησιαστικὰς φροντίδας ἀναδεξόμενον τῷ τοῦ Κυρίου οἴκῳ ἐπίστησον. Ταύτην μοι τὴν τελευταίαν ἀξίωσιν πλήρωσον· δός μοι τὰς ὀλίγας ταύτας ἡμέρας ἐμαυτῷ προσλαλῆσαι καὶ τῷ Θεῷ· καλόν μοι πρὸς τοῦτο τὸ μοναστήριον οἰκητήριον, τὸν ἐν τούτῳ χάρισαι θάνατον. Τί γὰρ ἐμοὶ καὶ ταῖς φροντίσιν ἔτι κοινόν, στιβαρωτέρων δεομέναις μελῶν; εἰ δὲ πρὸς τὰς τῆς Ἐκκλησίας φροντίδας ἀδυνατῶ, τίνος ἄλλου χάριν τῆς ἀξίας ταύτης μεταποιήσομαι; Ἔργον γὰρ τὴν ἐπισκοπὴν Παῦλος ἐκάλεσεν, ἧς ἀπέχειν προσῆκε τὸν τῷ ἔργῳ μὴ οἰκειότατον. Μὴ δὴ θελήσῃς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐπὶ τῷ ἐμῷ ὀνόματι ἀνθήπραγματοποιήθηκε αὐτὸ ποὺ εἶπε ὁ Ἡσαΐας ὅτι ὁ καθένας τους «ἀλλόμενος ἦν ὡς ἔλαφος» καὶ αὐτὸ ἐνῶ δὲν ἦταν ὁ καθένας τους ἀνάπηρος σ' ἕνα μόνο μέλος τοῦ σώματος, ὅσο π.χ. ἕνας χωλός, ἀλλὰ ἦταν ἐντελῶς ἀνίκανοι νὰ κινηθοῦν ὁλόκληροι μὴ διαφέροντας σὲ τίποτε ἀπ' τὴ γῆ ποὺ πάνω της ἦταν ξαπλωμένοι. Γιὰ κεῖνον δέ, ποὺ ἦταν καὶ τυφλός, ἀνέτειλε γρήγορη θεραπεία καὶ βλέποντας φῶς δόξαζε μὲ μεγάλη φωνὴ τὸν Κύριο.

Δὲν ἔμελλε ὅμως νὰ μείνῃ ἀπαρατήρητο τὸ θαῦμα αὐτό, γιατὶ τὸ εἶδε κάποιος ἀπὸ τοὺς ἀκολούθους τοῦ ἁγίου. Ὅταν τὸν ἀντελήφθη κατόπιν καὶ ὁ ἴδιος καὶ κατάλαβε, καθὼς ὡρμοῦσε νὰ κρυφτῇ στὸ κελλί του, πὼς ἦταν ἀθέατος θεατής του, τὸν ἀποπῆρε καὶ τὸν μάλλωσε αὐστηρὰ σὰν νὰ εἶχε κάνῃ τίποτε κακὸ καὶ τοῦ παρήγγειλε μὲ φοβέρες νὰ μὴ διηγηθῇ σὲ κανένα τὸ γεγονός, ὅσο βρίσκεται στὸν κόσμο αὐτὸν ὁ Κλήμης.

ΚΕ΄. Ἐπειδὴ ὅμως λύγιζε κάτω ἀπὸ τὸ βάρος τῶν γηρατειῶν του καὶ τὸν ἐξάντλησαν οἱ κόποι, θεώρησε καλὸ νὰ παραιτηθῇ ἀπὸ τὴν ἐπισκοπή, ὄχι γιὰ νὰ λιποταχτήσῃ οὔτε γιὰ νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὴ θέση, στὴν ὁποία τὸν τοποθέτησε τὸ Ἅγιον Πνεῦμα νὰ ποιμαίνῃ τὴν Ἐκκλησία, ἀλλὰ ἀπὸ μακαριστὴ εὐλάβεια, γιατὶ φοβόταν μήπως λόγῳ τῆς ἀδυναμίας του καταλυθῇ τὸ ἔργο τοῦ Θεοῦ. Παρουσιάστηκε λοιπὸν στὸν βασιλιὰ καὶ τοῦ εἶπε: Θεοσεβέστατε βασιλιά, ὥσπου ἀντεῖχε τὸ σῶμα μου σὲ κόπους καὶ ἐκκλησιαστικὲς φροντίδες, ποὺ εἶναι θαρρῶ, πιὸ βαρειὲς ἀπ' τὶς πολιτικές, ἡ ἐγκατάλειψη τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, ποὺ μοῦ ἐμπιστεύθηκε ἐκεῖνος χρησιμοποιώντας τὴ δικιά σου ἐξουσία, θὰ ἦταν ἄξια ὁλοκληρωτικῆς καταδίκης καὶ ἐνέργεια, ποὺ οὔτε ὁ μισθωτὸς δὲν θὰ τὴν ἔκανε, γιατὶ εἶναι συνηθισμένο πρᾶγμα μόλις ἔλθῃ ὁ λύκος νὰ φεύγῃ ὁ μισθωτὸς καὶ νὰ ἐγκαταλείπῃ τὴν ποίμνη τοῦ Θεοῦ. Γιὰ μένα ὅμως ποιὰ ἀπολογία θὰ ὑπῆρχε ἂν ἄφηνα τὴν ποίμνη τοῦ Θεοῦ, ἂν καὶ δὲν ἔβλεπα κανένα λύκο; Ὄχι λοιπόν, δὲν τὴν ἐγκατέλειψα μέχρι στιγμῆς. Ἐπειδὴ ὅμως βλέπεις πὼς μὲ βαραίνουν τὰ γηρατειὰ καὶ οἱ πολλοὶ κόποι κατανάλωσαν ὅλες τὶς δυνάμεις μου ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας, φρόντισε νὰ βρῇς ἐκεῖνον, ποὺ ἐκτὸς ἀπὸ τὶς πνευματικὲς ἔχει ἀκμαῖες καὶ τὶς σωματικὲς δυνάμεις καὶ εἶναι νεώτερος, γιὰ νὰ ἀναλάβῃ τὶς ἐκκλησιαστικὲς εὐθύνες καὶ τοποθέτησέ τον προϊστάμενον τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸ τὸ τελευταῖο μου αἴτημα ἐκπλήρωσέ το. Κάνε μου τὴ χάρη νὰ μοῦ δώσῃς τὶς λίγες μέρες ποὺ μοῦ ἀπομένουν νὰ ἀσχοληθῶ μὲ τὸν ἑαυτό μου καὶ μὲ τὸ Θεό. Γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ καλὸ κατοικητήριο εἶναι τὸ μοναστήρι. Χάρισέ μου τὸν θάνατο σ' αὐτό. Τί σχέση μπορῶ νὰ ἔχω ἐγὼ μὲ τὶς φροντίδες ποὺ ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ στιβαρώτερα μέλη; Ἂν μοῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ σηκώνω τὶς ἐκκλησιαστικὲς φροντίδες, γιὰ ποιόν ἄλλο λόγο νὰ κατέχω τὸ ἀξίωμα αὐτό; Ὁ ἀπόστολος

σασαν ὑπὲρ τὰς πολλάς, εἶτα ἐπ' αὐτῷ τούτῳ μαραινομένην ἰδεῖν, ἀλλ', ὅπερ εἶπον, τὸ κάλλος αὐτῆ δι' ἑτέρων ἀκμαιοτέρων συντήρησον· κίνδυνος γὰρ οὐ μικρὸς διὰ τὴν ἐμὴν ἀσθένειαν τὰ πράγματα φθείρεσθαι. Ὁ γοῦν βασιλεὺς τῷ καινῷ καταπλαγεὶς τοῦ ἀκούσματος (πλήττει γὰρ ἀπροσδοκήτως τὸ ἀθέλητον ἀκουόμενον), Τί ταῦτα, φάναι, Πάτερ, λέγεις; Πῶς ἀνασχοίμην ἐγὼ θρόνοις ἐκείνοις ἰδεῖν, σοῦ ζῶντος, ἄλλον ἐπικαθήμενον; πῶς τὴν ἐμὴν βασιλείαν τῶν σῶν ἀρχιερατικῶν εὐλογιῶν ἐρημώσαιμι; Ἀπαίσιος οἰωνισμός μοι τῆς ἐκ τοῦ θρόνου τοῦ βασιλικοῦ καθαιρέσεως ἡ σὴ τοῦ θρόνου τῆς ἐπισκοπῆς ἐγκατάλειψις. Εἰ μὲν οὖν παραλελύπηκά τι τὴν σὴν ὁσιότητα, ἐν ἀγνοίᾳ πλημμελήσας, ὡς ἔγωγε οὐδὲν ἐμαυτῷ πεπλημμεληκότι σύνοιδα, καὶ δὴ φειδόμενος ἡμῶν ὡς πατὴρ οὐκ ἐκπομπεύειν ἐθέλεις τὴν ἐμὴν πρὸς σὲ παροινίαν, ἀλλὰ συσκιάζεις τὴν ἀληθινὴν αἰτίαν τῷ τῆς ἀδυναμίας προσχήματι, Εἰπέ, δέομαι, ἕτοιμος ὑπέχειν εὐθύνας ἐγώ, καὶ ἰᾶσθαι τὸ τοῦ πατρὸς ὁ παῖς ἄλγημα. Εἰ δὲ μηδὲν ἔχεις ἡμῖν ἐγκαλεῖν, τί λυπεῖν ἐθέλεις αὐτὸς τοὺς μηδὲν λυπήσαντας; Οὐ τὸν κλῆρον ἔχεις αἰτιᾶσθαι ὡς ἀπειθῆ καὶ σκληραύχενα; πάντας γὰρ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου γεννήσας σαυτῷ καὶ τῷ Θεῷ ὑποτέθεικας, οὐχ ἡμᾶς αὐτοὺς ὡς τάχα τῶν σῶν ἐνταλμάτων ἀφηνιάζοντας, οὐκ ἄλλο τι τῶν σῶν ἐπίψογον. Τί τοίνυν παῖδας ἐᾷς τὴν σὴν ὀδυρομένους ἀνεύλογον ἀναχώρησιν; Ἢ πείθου, Πάτερ, εἰ δὲ μή, τολμηρὸς ὁ λόγος, κἂν πάντα λέγῃς, οὐ πείσομαι, κἂν πάντα ποιῇς, οὐ καμφθήσομαι. Παραίτησις γάρ, οἶμαι, μόνοις τοῖς ἀναξίοις ἁρμόδιος· σὺ δὲ πάσης ἀξίας ἐπέκεινα.

Παῦλος ὠνόμασε τὴν ἐπισκοπὴ ἔργο, ἀπὸ τὸ ὁποῖο θὰ ἔπρεπε νὰ ἀπομακρύνεται, ὅποιος δὲν εἶναι ἐξοικειωμένος μὲ τὴν ἔννοια τοῦ ἔργου. Μὴ θελήσῃς νὰ ἰδῇς τὴν Ἐκκλησία, ποὺ ἄνθισε στὸ ὄνομά μου, νὰ μαραίνεται κάτω ἀπὸ τὸ ἴδιο ὄνομα, ἀλλὰ αὐτὸ ἀκριβῶς, ποὺ εἶπα, ἐπαναλαμβάνω: διατήρησε τὴν ὁμορφιὰ της μὲ ἄλλους πιὸ ἀκμαίους. Δὲν εἶναι βέβαια μικρὸς ὁ κίνδυνος νὰ ὑποστοῦν φθορὰ τὰ πράγματα λόγῳ τῆς σωματικῆς μου ἀδυναμίας.

Ὁ βασιλιὰς λοιπὸν κατάπληκτος ἀπὸ αὐτὸ ποὺ ἄκουσε (γιατὶ προκαλεῖ ἰσχυρὴ ἐντύπωση, ὅταν ἀκούῃ κανεὶς αὐτὸ ποὺ δὲν θέλει) τοῦ εἶπε:

Τί εἶναι αὐτὰ ποὺ λές, Πάτερ; Πῶς θὰ μποροῦσα νὰ ἀνεχθῶ νὰ ἰδῶ, ὅσο ἐσὺ ζῇς, νὰ κάθεται ἄλλος στὸ θρόνο ἐκεῖνο; Πῶς θὰ στερήσω τὴ βασιλεία μου ἀπὸ τὶς ἀρχιερατικές σου εὐλογίες; Ἡ ἐγκατάλειψη τοῦ ἐπισκοπικοῦ σου θρόνου εἶναι γιὰ μένα ἀπαίσιος οἰωνὸς τῆς καθαιρέσεώς μου ἀπ' τὸ βασιλικὸ θρόνο. Ἂν λοιπὸν πίκρανα σὲ κάτι τὴν ὁσιότητά σου κατὰ λάθος χωρὶς νὰ τὸ ξέρω, ἐπειδὴ δὲν μοῦ μαρτυρεῖ ἡ συνείδησή μου νὰ ἔφταιξα σὲ τίποτε, καὶ σὺ σὰν πατέρας, ποὺ λυπᾶσαι νὰ μὴ μᾶς στενοχωρήσῃς, δὲν θέλῃς νὰ ἐκθέσῃς δημόσια τὴ δική μου βάναυση συμπεριφορά, ἀλλὰ σκεπάζῃς τὴν ἀληθινὴ αἰτία μὲ τὸ πρόσχημα τῆς ἀδυναμίας, πές μου, σὲ παρακαλῶ. Εἶμαι ἕτοιμος νὰ ἀναλάβω τὴν εὐθύνη καὶ νὰ γιατρέψω ἐγὼ τὸ παιδί, τὸν πόνο τοῦ πατέρα. Ἐὰν ὅμως δὲν ἔχῃς καμμιὰ κατηγορία ἐναντίον μας, τότε γιατί θέλεις ἐσὺ νὰ μᾶς λυπήσῃς, ἐνῶ ἐμεῖς δὲν σὲ στενοχωρήσαμε σὲ τίποτε; Δὲν ἔχεις νὰ κατηγορήσῃς τὸν Κλῆρο γιὰ ἀπείθεια καὶ ἀνυποταξία, γιατὶ ὅλους ἐσὺ τοὺς γέννησες καὶ τοὺς ἔκαμες πνευματικά παιδιά σου διὰ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τοὺς ἀφιέρωσες στὸ Θεό. Δὲν ἔχεις νὰ κατηγορήσῃς ἐμᾶς τοὺς ἴδιους πῶς δῆθεν ξεφύγαμε ἀπὸ τὰ χαλινάρια τῶν προσταγμάτων σου. Δὲν παρουσιάζουμε τίποτε ποὺ νὰ εἶναι ἀξιόμεμπτο μὲ κριτὴ ἐσένα. Γιατί λοιπὸν ἀφίνεις τὰ παιδιά σου νὰ ὀδύρωνται γιὰ τὴν χωρὶς αἰτία ἀναχώρησή σου; Ἢ πείσου, Πάτερ, ἢ ἀλλοιῶς, εἶναι τολμηρὸ αὐτὸ ποὺ λέω, ἀλλὰ ὅ,τι κι' ἂν πῇς, δὲν θὰ μὲ πείσῃ καὶ ὅ,τι κι' ἂν κάνῃς δὲν θὰ μὲ κάμψῃ. Νομίζω πὼς ἡ παραίτηση ταιριάζει σὲ μόνους τοὺς ἀναξίους. Ἐσὺ ὅμως ξεπερνᾶς κάθε ἀξία.

(Συνεχίζεται)

Ἀπόδοση ὑπὸ ἀρχιμ. ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΒΙΤΤΗ

Πορευθέντες
μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη (Ματθ. κ. 19)

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΟΥ ΟΜΩΝΥΜΟΥ ΔΙΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ

Γραφεῖα: Σίνα 30, Ἀθῆναι (135) τηλ. 628.192.

Ὑπεύθυνος: Ἀρχιμ. Ἀναστ. Γ. Γιαννουλᾶτος.

Ἐμβάσματα: Δίδα Ἀργυρὼ Κοντογεώργη.

Ὑπεύθυνος Τυπογραφείου: Ἀθ. Ἀθανασόπουλος, Ρ. Παλαμίδη 5, Ἀθῆναι Τηλ. 319.306.

Ἑλληνικὴ ἔκδοσις: Ἐτησία Συνδρομὴ Δρχ. 20
Τιμὴ φύλλου » 4
Ἀγγλικὴ ἔκδοσις: Δολ. 1

Γίνονται δεκταὶ συνδρομαὶ ἐνισχύσεως τῆς προσπαθείας.

Διὰ τὰ ἐνυπόγραφα ἄρθρα εὐθύνονται οἱ συντάκται των. Ἐπιτρέπεται πᾶσα ἀναδημοσίευσις, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι θὰ ἀναφέρεται ἡ ἐκ τοῦ «Πορευθέντες» προέλευσίς της.

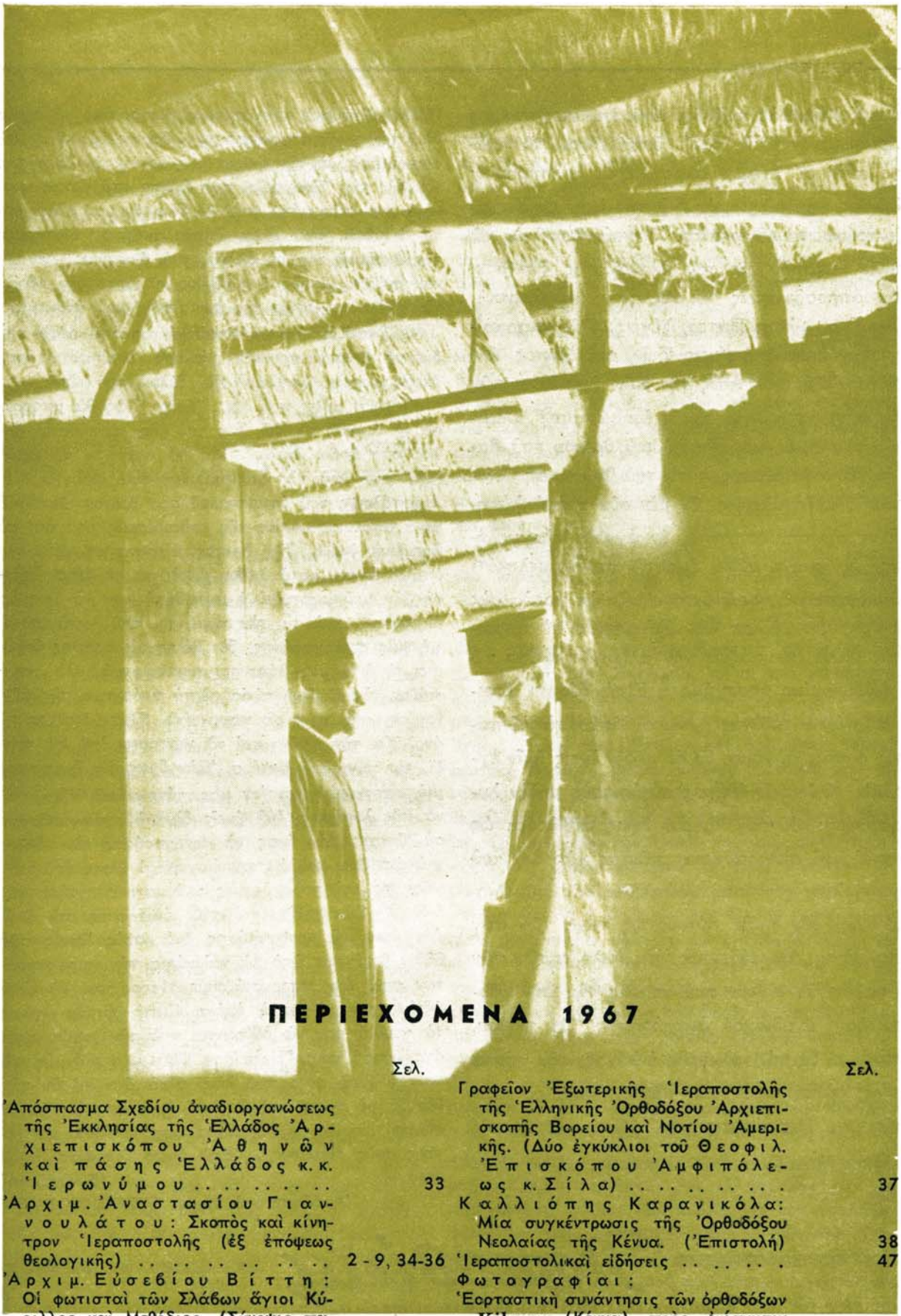

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 1967

Σελ.

'Απόσπασμα Σχεδίου ἀναδιοργανώσεως τῆς 'Εκκλησίας τῆς 'Ελλάδος 'Αρχιεπισκόπου 'Αθηνῶν καὶ πάσης 'Ελλάδος κ.κ. 'Ιερωνύμου 33

'Αρχιμ. 'Αναστασίου Γιαννουλάτου: Σκοπὸς καὶ κίνητρον 'Ιεραποστολῆς (ἐξ ἐπόψεως θεολογικῆς) 2-9, 34-36

'Αρχιμ. Εὐσεβίου Βίττη: Οἱ φωτισταὶ τῶν Σλάβων ἅγιοι Κύριλλος καὶ Μεθόδιος. (Σύνοψις πανηγυρικῶν τόμων ἑορτασμοῦ τῶν 'Αγίων) 10-19, 39-46

'Αρχιεπισκόπου 'Αχρίδος Θεοφυλάκτου: Βίος καὶ πολιτεία Κλήμεντος. (Κείμενον καὶ νεοελληνικὴ ἀπόδοσις) 20-31, 48-63

Μήνυμα «Συνδέσμου» καὶ **Council of Eastern Orthodox Youth Leaders of the Americas** (CEOYLA) 32

Σελ.

Γραφεῖον 'Εξωτερικῆς 'Ιεραποστολῆς τῆς 'Ελληνικῆς 'Ορθοδόξου 'Αρχιεπισκοπῆς Βορείου καὶ Νοτίου 'Αμερικῆς. (Δύο ἐγκύκλιοι τοῦ Θεοφιλ. 'Επισκόπου 'Αμφιπόλεως κ. Σίλα) 37

Καλλιόπης Καρανικόλα: Μία συγκέντρωσις τῆς 'Ορθοδόξου Νεολαίας τῆς Κένυα. ('Επιστολή) 38

'Ιεραποστολικαὶ εἰδήσεις 47

Φωτογραφίαι:

'Εορταστικὴ συνάντησις τῶν ὀρθοδόξων **Kikuyu** (Κένυα) πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἀνεγέρσεως ἐνοριακοῦ ναοῦ. (Φωτ. Κ. Βασ.) 1

'Ο ἅγιος Μεθόδιος. Εἰκὼν τοῦ ΙΕ' αἰῶνος. (Μονὴ Κάλενιτς, Σερβία). ('Εκ τοῦ περιοδ. «'Εκκλησία») . . . 42

'Ο ἅγιος Κλήμης. Εἰκὼν τοῦ ΙΔ' αἰῶνος. ('Εκ τοῦ περιοδ.«'Εκκλησία»). 56

Στὴν θύρα μιᾶς ἐκκλησίας τῆς Δυτ. Κένυα. (Φωτ. Α. Γ. Γ.) 64